

TORRES, MURALLES I FOSSATS. EL SISTEMA DEFENSIU MEDIEVAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS (S. XIV-XV)

MARC AULADELL AGULLÓ
ARXIU MUNICIPAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS¹
arxiu@guixols.cat

RESUM: Aquest treball s'aproxima als orígens i característiques de les antigues muralles medievals de Sant Feliu de Guíxols, actualment desaparegudes. Al mateix temps, es presenten alguns elements significatius del sistema defensiu guixolenc fins ara desconeguts, com una torre de guaita a la muntanya de Sant Elm i una enigmàtica torre al sector del Raig coneguda com la torre d'en Reyes.

PARAULES CLAU: armament, capbreus, fossats, guaita, guerra, monestir de Sant Feliu de Guíxols, muralla, portals, torres.

ABSTRACT: This article analyses the origins and characteristics of the former medieval walls of Sant Feliu de Guixols, long since disappeared. At the same time, it highlights some significant and hitherto unknown features of the town's defensive system, such as a watch tower on the hill of Sant Elm and an enigmatic tower in the Raig district known as Reyes' Tower.

KEY WORDS: armament, manorial records, moats, watch tower, war, monastery of Sant Feliu de Guixols, defence walls, gates, towers.

1. Agraïixo els comentaris i les observacions aportades per l'amic i company Josep Auladell Payró, que ha escoltat les meves divagacions en nombroses ocasions i ha tingut la paciència de llegir l'esborrany del text. Una menció especial també per a Joan Bou, que als seus 95 anys conserva una vitalitat excepcional després de tota una vida treballant com a pescador; el seu testimoni m'ha estat de gran valor per a ubicar el perol de Garbí. Naturalment, qualsevol error o imprecisió que hi hagi al text és únicament responsabilitat de qui signa l'article.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. LES MURALLES MEDIEVALS DE SANT FELIU, ENTRE EL DESCONEIXEMENT I EL DESINTERÈS

Sant Feliu de Guíxols fou una localitat emmurallada durant la baixa edat mitjana i bona part de l'època moderna. Des del segle XIV i per espai de més de tres-cents anys, torres, portals i fossats dibuixaren el paisatge habitual de l'aleshores petita vila guixolenc. Aquesta fesomia urbana canvià radicalment l'any 1696 quan l'exèrcit francès enderrocà i eliminà tot rastre del seu sistema defensiu i estigué ben a prop de fer el mateix amb les fortificacions del monestir. Alguns pocs vestigis de l'antiga vila emmurallada que encara es mantingueren dempeus emmascarats per altres construccions acabarien desapareixent durant el segle XX.

Aquestes circumstàncies han impedit la pervivència de restes del recinte fortificat i han provocat que no poguessin integrar-se com a patrimoni cultural dins el teixit urbà de Sant Feliu. Tampoc en tenim el testimoni visual per mitjà de la fotografia, ja que aquesta tècnica no s'inventà fins al 1839.² Però malgrat no haver quedat físicament cap traça del sistema defensiu de Sant Feliu, la documentació conservada als arxius aporta dades significatives que permeten reconstruir-ne les característiques i el traçat amb una certa aproximació. El més rellevant i alhora divulgat d'aquests documents és la descripció detallada que el notari i jurat en cap Joan Blanch féu del recinte emmurallat l'any 1696; conscient de la transcendència històrica del moment –i, segons sembla, creient-se en part responsable del desastre per la seva condició d'autoritat local– la voluntat de Blanch fou, precisament, deixar testimoni escrit a les generacions futures de la composició i distribució de torres i muralles abans de ser arrasades fins als fonaments per l'exèrcit francès. Raons similars impulsaren Fèlix Domènech, pagès propietari de Sant Feliu de Guíxols, a fer-se'n ressò a les seves memòries –a mig camí de la crònica històrica i el relat personal– tot i que amb menor profusió de detalls.³

2. I encara, la fotografia a Sant Feliu no arribaria fins algunes dècades més tard. Només disposem d'imatges d'algun dels elements conservats al segle XX i avui desapareguts, així com de restes arqueològiques descobertes en el transcurs de diverses campanyes d'excavació.

3. La descripció de 1696 de Joan Blanch fou reproduïda per l'historiador Eduardo González Hurtebise el 1905 (González Hurtebise, 1971, 140-144); poc abans havia estat esmentada, succintament, pel professor francès d'història del dret públic Irénée Lameire, que consultà personalment el relat de Blanch, a la seva obra sobre les ocupacions militars a Espanya durant les guerres d'antic dret (Lameire, 1905, 403-406). Per a la descripció de Fèlix Domènech, vegeu Gifre & Torres, 2001, 93-96. Vegeu també el dibuix realitzat per Gerard Bussot amb la recreació idealitzada del recinte poc abans de la seva destrucció, elaborat igualment a partir del relat de Blanch (Bussot, 2000).

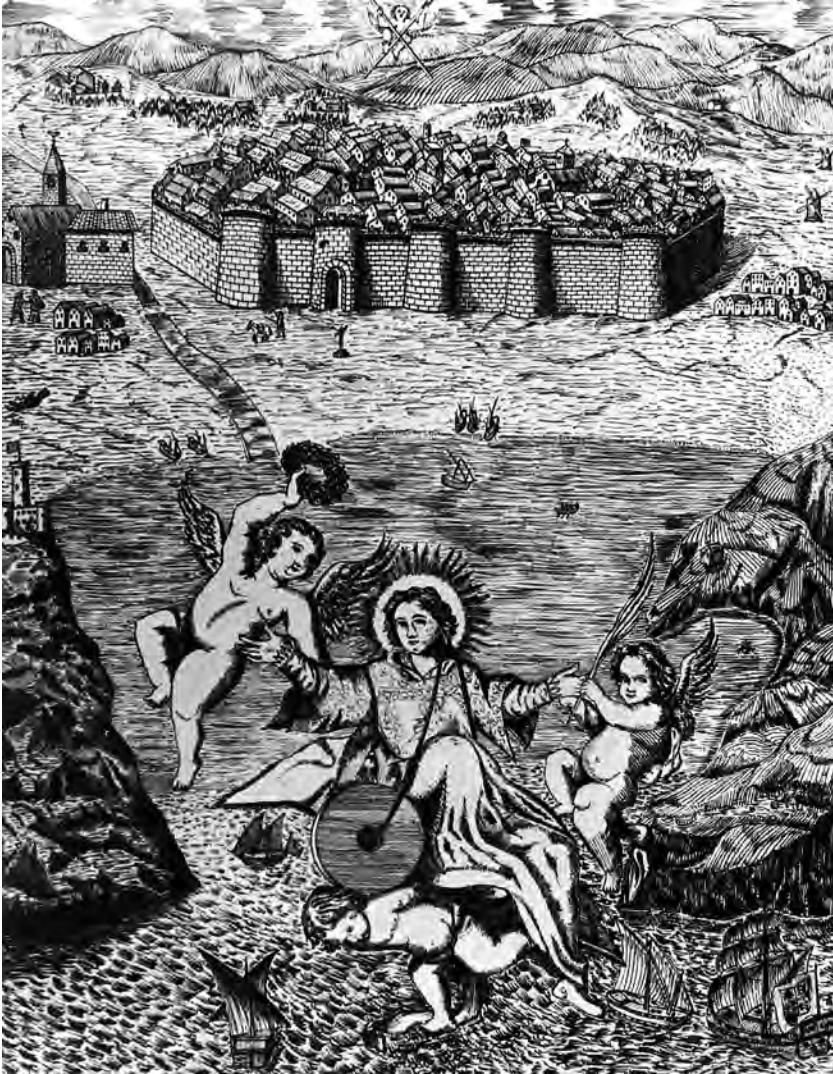

Fig. 1. Recreació lliure de les muralles de la vila en un gravat del segle XVII del martiri de Sant Feliu. Copiat de l'original per Benet Albertí (AMSFG, Col. Municipal d'Imatges. Autor desconegut).

La descripció del notari Joan Blanch ha servit de base a molts investigadors per a estudiar i donar a conèixer l'antic sistema defensiu guixolenc. En canvi, l'interès pels orígens i la construcció de les muralles en època medieval ha quedat relegat a un segon terme i no ha passat d'algunes notícies disperses localitzades esporàdica-

ment a la documentació. La conclusió de tot plegat és que disposem d'una panoràmica ben definida dels darrers moments de vida de les muralles de Sant Feliu, però ens continua mancant una síntesi de la seva gènesi.

En aquest article ens proposem aportar una mica de llum sobre el coneixement de la història de les muralles de la vila de Sant Feliu de Guíxols en època medieval, tot establint una hipòtesi de l'evolució del seu procés constructiu i identificant-ne alguns elements significatius. Al mateix temps, posarem de relleu l'existència en aquell mateix període d'altres estructures –fins ara inèdites– vinculades al seu sistema defensiu com ara una torre de guaita a la muntanya de Sant Elm i una enigmàtica torre, anomenada torre d'en Reyes, al sector del Raig. Com en qualsevol recerca complexa, l'intent de donar resposta a determinades qüestions acaba generant nous interrogants. Malgrat els esforços d'anàlisi de la documentació que hem treballat, som conscients que una part dels resultats de la recerca no són ni de bon tros definitius. Alguns es basen en meres suposicions i d'altres són hipòtesis formulades després d'examinar curosament les dades disponibles. Per això confiem que, en el futur, es pugui corroborar, matisar o –per què no– rebutjar, mitjançant l'aportació d'altres estudis. Només així és possible avançar en el coneixement del nostre passat.

1.2. LES FONTS DOCUMENTALS UTILITZADES

Els nostres resultats provenen, bàsicament, de dues fonts documentals a les quals creiem que no s'ha prestat prou atenció pel que fa referència a l'estudi del passat guixolenc. Es tracta, d'una banda, dels capbreus de les propietats que el monestir guixolenc tenia dins el terme de Sant Feliu i, de l'altra, dels llibres de comptabilitat municipal.

El capbreu es redactava per iniciativa d'un senyor directe respecte d'un territori o domini senyorial en el qual disposava de drets i propietats. En el nostre cas, utilitzarem capbreus que foren redactats en èpoques diverses per iniciativa dels abats del monestir guixolenc amb la finalitat de posar ordre als drets i propietats de què gaudien dins el terme de Sant Feliu de Guíxols. Pràcticament la totalitat del termenal guixolenc es trobava en mans de l'abat, sense l'existència d'altres senyors. En el capbreu s'hi recollien les declaracions individuals de les persones que hi disposaven de fin-

ques per concessió seva. Per a cada peça declarada s'hi feia constar el nom del propietari, el tipus de finca (casa, hort, vinya...), la seva localització, les afrontacions i les càrregues que li havia de prestar el declarant.

Els capbreus són una documentació d'una abundància notable als arxius catalans. Aporten una gran riquesa de dades a l'historiador referides a l'organització i distribució de la propietat immobiliària, l'explotació econòmica del territori, la toponímia i el paisatge... La seva aplicació ha estat molt més intensiva en estudis d'història agrària –especialment en temes vinculats al mas o la pagesia– que no pas en treballs d'història urbana, on encara ofereixen moltes possibilitats per explorar. Tanmateix, els capbreus també tenen les seves mancances informatives, i cal ser conscient de les seves limitacions.⁴ Entre d'altres, inconcrecions o vaguetats d'alguns continguts, o la possibilitat que arrossequin dades de referència d'un capbreu més antic a un de més modern sense haver estat convenientment actualitzades. Els resultats obtinguts en aquest article provindran, essencialment, dels capbreus del monestir elaborats els anys 1347/1389 i 1393/1442, respectivament. En tots dos casos ens interessaran especialment les propietats ubicades dins el nucli urbà. A banda, s'ha consultat puntualment algun capbreu de data posterior. Pràcticament tots els capbreus del monestir de Sant Feliu de Guíxols es guarden a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i es troben digitalitzats en xarxa, dins el web del Ministeri de Cultura espanyol.

Pel que fa a la comptabilitat municipal, es tracta dels llibres on els jurats o representants municipals anotaven anualment la relació d'ingressos i despeses de la corporació que gestionava els afers de la universitat o comunitat de veïns per tal de donar compte de la seva gestió en finalitzar el càrrec. Això els fa de gran importància per a resseguir informació relativa a la construcció del recinte emmurallat de la vila que, tanmateix, no sempre és possible d'esprémer degut a la seva imprecisió o per la impossibilitat de relacionar-la amb altres dades. Aquests llibres es localitzen majoritàriament a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols.

L'extraordinària riquesa de la documentació referida a Sant Feliu de Guíxols durant l'època baixmedieval abasta altres fons com el de

4. Un exemple del procés d'elaboració d'un capbreu medieval i dels usos i limitacions d'aquesta font a To, 2008.

l'administració reial o el de la notaria de Sant Feliu de Guíxols, disponibles, respectivament, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a l'Arxiu Històric de Girona, que no s'han explorat.⁵

2. LA CONFIGURACIÓ URBANÍSTICA DE SANT FELIU ABANS DEL SEGLE XIV

Malgrat l'existència d'assentaments humans d'èpoques anteriors, Sant Feliu de Guíxols és, des del punt de vista jurídic i urbanístic, una vila d'origen medieval, nascuda a redós d'un monestir benedictí del qual es tenen notícies documentades des del segle X. La fundació del cenobi guixolenc, emmarcada en la política de colonització i cristianització del territori endegada després de la dominació àrab, esdevingué un pol d'atracció de nous pobladors. Davant del perill d'atacs pirates i del clima general d'inseguretat d'aquella època, la comunitat religiosa hagué de dotar-se des dels seus inicis d'un sistema defensiu propi. Del conjunt defensiu monàstic d'aquests primers temps es conserven encara la torre del Fum (s. X) i la torre del Corn (s. X-XI). Així, l'església i el conjunt de dependències monacals configuraven un recinte tancat protegit per murs i torres que anà evolucionant en el transcurs dels segles i del qual ens en manca encara molta informació.⁶

Ben aviat, fora muralles del recinte monàstic i seguint el curs del torrent que avui dia és cobert per l'avinguda Juli Garreta hi cresqué un petit conjunt d'habitatges que configuraria el raval de la Riera o del Monestir. L'expansió urbanística continuà, posteriorment, travessant la riera en direcció a llevant, al lloc on acabaria prenent forma la petita vila medieval guixolenc que, amb el temps, es dotaria de muralles pròpies. Aquestes muralles de la vila no s'han de confondre amb les que encerclaven el monestir i a les quals ens hem referit al paràgraf anterior.

5. Només s'han fet algunes incursions en la documentació notarial guixolenc. Una descripció d'aquestes diverses fonts documentals, així com de la complexitat organitzativa dels comptes municipals guixolencs del període medieval es troben a Ortí, 2009, 103-104.

6. En el moment d'escriure aquestes ratlles ha aparegut una monografia amb els resultats de les excavacions arqueològiques que ens els darrers anys ha efectuat un equip d'arqueòlegs de la Universitat de Girona al voltant de l'església i la Porta Ferrada, en el marc d'un conveni de col·laboració amb l'Ajuntament. Sens dubte, aquesta publicació aportarà noves dades sobre el circuit emmurallat del monestir (Vivo *et al.*, 2012).

Fig. 2. Vista parcial de Sant Feliu des de l'aire els anys seixanta del segle XX (AMSFG. Col. Jordi Rabell. Autor desconegut). 1. Espai que formava part de la vila emmurallada; 2. Sector aproximat de l'antic raval del Monestir; 3. Riera del Monestir coberta (avinguda Juli Garreta); 4. Ubicació aproximada de la capella de Sant Nicolau; 5. Església medieval del monestir; 6. Localització aproximada de la torre d'en Reyes.

Tot i que no tenim notícies del moment en què s'aixecaren les muralles a la vila, cal entendre la seva construcció com una conseqüència final del procés de consolidació del nucli de població establert més enllà de la riera del Monestir. El creuament d'aquest torrent s'iniciaria, probablement, a les acaballes del segle XII. Un dels signes d'aquest procés d'expansió demogràfica és la carta de franqueses que l'abat concedí l'any 1181, mitjançant la qual oferia diverses exempcions fiscals i jurídiques per tal d'estimular el poblament del lloc tot reforçant-ne la influència del monestir. En tot cas, el ritme de creixement demogràfic seria prou accelerat com perquè en els primers decennis del segle XIII ja s'hagués definit un primer nucli urbà que ocuparia la superfície compresa, actualment,

des d'aproximadament l'extrem del carrer de l'Hospital fins a la plaça del Mercat (de nord a sud), i des de l'avinguda Juli Garreta fins al carrer Joan Goula (d'oest a est). La formació d'una trama urbana autònoma, físicament separada del monestir, plantejaria tard o d'hora la conveniència de disposar d'un recinte defensiu propi que garantís la protecció dels seus habitants i la seguretat de les activitats econòmiques, en el context d'una societat que vivia sota l'amenaça permanent d'atacs enemics. Tal vegada, aquest fet aniria lligat a una presa de consciència col·lectiva i a la necessitat de dotar-se d'estructures organitzatives pròpies enfront de l'autoritat abacial. En aquest sentit, l'any 1258 ja sabem del cert de l'existència d'una universitat guixolenc, és a dir, d'una entitat amb capacitat jurídica pròpia que englobava el conjunt de veïns i que es dotava d'uns òrgans de representació dels interessos de la comunitat.

A diferència de grans ciutats com Barcelona, Girona o Lleida, que inicialment aprofitaren les muralles aixecades en temps pretèrits –de l'època romana o islàmica–, el sistema defensiu guixolenc s'hauria creat des de zero, pel fet de no existir estructures defensives d'èpoques o cultures precedents. Durant el primer terç del segle XIII ja hi ha algun indicatiu de la probable existència d'elements defensius en aquest nucli urbà primigeni. Així ho testimonia un document de l'any 1231 en el qual s'esmenta un obrador que limita pel nord amb una plaça (l'actual plaça del Mercat), per l'est amb un carrer i per l'oest amb un fossat.⁷ Per la seva orientació cardinal, aquest fossat era prop de la riera del Monestir i podria associar-se a un empostissat o a algun altre sistema de tancament vinculat amb la mateixa riera o amb un circuit més ampli. Malauradament, no disposem d'altres dades que ens permetin comprendre les característiques i l'abast perimetral d'un possible recinte defensiu en aquesta època, ni tampoc constatar-ne una evolució constructiva durant les dècades següents. Tal vegada, es tractaria d'un sistema de protecció primitiu, encara no format per murs de pedra sinó per altres estructures de materials més peribles com palissades de fusta o terraplens d'argila. En qualsevol cas, la referència a l'existència d'un fossat a la plaça del Mercat l'any 1231 és, al nostre entendre, insuficient per a afirmar taxativament que en aquella època el nucli urbà de Sant Feliu de Guíxols ja disposés d'un recinte emmurallat consolidat.

7. Jiménez, 1989.

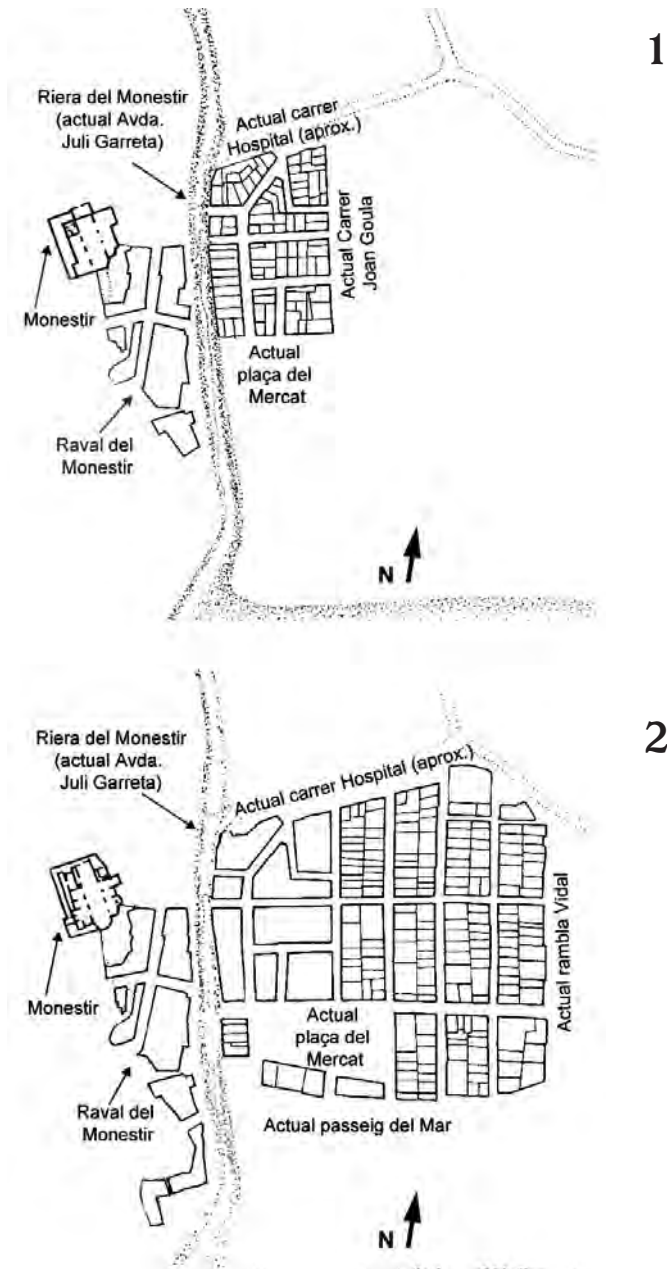

Fig. 3. Hipòtesi de l'ocupació urbana a l'est de la riera del Monestir a mitjans del s. XIII (1) i de la primera fundació regular de la vila el s. XIV (2), segons Ricard Pié i Rosa Barba (Procedència: Pié & Barba, 1981). Hi hem afegit la denominació dels topònims.

L'any 1285 l'armada francesa incendià i destruí Sant Feliu de Guíxols. L'acció, d'una gran brutalitat, es produí en el marc de la guerra que, amb aires de croada, el papa i el rei francès iniciaren contra Pere el Gran després que el monarca català s'hagués apoderat de l'illa de Sicília. És probable que la invasió francesa malmetés o destruís completament les estructures defensives que hauria pogut tenir la vila i, alhora, comprometés durant força temps la possibilitat de fer noves obres de defensa. De fet, la vila fou arrasada i reduïda al no-res fins a l'extrem que dos anys més tard, el 1287, l'abat concedí una carta de franqueses i diversos privilegis amb la intenció d'afavorir la repoblació i reconstrucció del lloc.

Les franqueses de l'abat donarien el tret de sortida a una segona fase de creixement urbanístic de la vila medieval que es desenvoluparia des de finals del segle XIII fins a la primera meitat del segle XIV. Seguint les tesis apuntades per Ricard Pié i Rosa Barba fa més de trenta anys, l'ampliació del nucli inicial conformaria una àrea que abastaria des del carrer Joan Goula fins a l'altura de l'actual rambla Vidal (d'oest a est), aturant-se pel nord a l'espai de cases existent entre els carrers de la Notaria i l'Hospital, i pel sud al passeig del Mar. Però a diferència del raval del Monestir, on el creixement urbà havia estat desordenat tot i seguir el curs del torrent, l'expansió urbana de l'altra banda de la riera responia a una ocupació planificada del territori, que aquesta segona etapa de creixement acabaria de completar. Així, el modelat de la vila medieval es definiria per una trama de carrers principals paral·lels a la riera en direcció sud, cap al sorral de la platja, travessats perpendicularment per una trama de carrers d'importància secundària i també paral·lels entre si. Aquesta retícula urbana es desplegaria a l'entorn d'un espai obert que amb el temps acabaria per assimilar-se amb l'actual plaça del Mercat fins a consolidar-se com el centre social, econòmic –i una mica més tard, també polític– de la vila guixolensa.

3. LES MURALLES DE LA VILA FINS A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIV

La configuració del perímetre emmurallat de la vila medieval fou en el seu conjunt un procés lent i difícil que es gestà al llarg del segle XIV. A ponent i a migdia, el nucli urbà havia quedat delimitat des dels seus orígens per les barreres naturals que formaven la riera del Monestir i el sorral de la platja, respectivament. Per

contra, la construcció de les muralles contribuï a fixar una frontera en el desenvolupament demogràfic per tramuntana i per llevant i, en conseqüència, a definir la dimensió urbana de Sant Feliu. No seria forassenyat pensar que el creixement ordenat de la vila des de finals del segle XIII i la construcció dels trams defensius nord i est s'haguessin desenvolupat en paral·lel, fruit d'una planificació conjunta del procés d'ocupació del territori. Les evidències documentals assenyalen el llenç de muralla est i la trama inicial dels murs nord i sud com els fragments més antics del recinte defensiu medieval. Tindrem ocasió de veure-ho dins d'aquest mateix capítol. Tanmateix, l'expansió urbana depassaria ben aviat la barrera física de les muralles i configuraria un nou sector de població extramurs, el qual es coneixeria com a raval de Tueda.

Malgrat tot, cal entendre l'aixecament de les muralles guixolencs com un projecte de llarga durada abans no es materialitzà en la seva totalitat. De fet, no serà fins a les acaballes del segle XIV que es dibuixaran al complet les línies del recinte defensiu que, amb poques alteracions, encerclà la vila medieval fins a l'enderroc de les muralles l'any 1696 a mans de l'exèrcit francès. Es tractarà d'un polígon que, a grans trets, passarà en el seu tram nord per l'espai de cases existent entre els carrers de l'Hospital i de la Notaria per a arribar fins a la placeta de Sant Joan; pel costat est, el mur resseguirà l'actual façana de cases de la banda de ponent de la rambla Vidal; el costat sud del recinte anirà paral·lel a la façana marítima del passeig del Mar, uns metres més endarrerit respecte a l'actual línia de cases; finalment, el llenç occidental remuntarà la riera del Monestir fins al carrer de l'Hospital i es correspondrà amb la façana de llevant de l'actual avinguda Juli Garreta.

Sabem del cert que durant el primer terç del segle XIV la vila ja disposava com a mínim d'un tram de muralla aixecat. Així, el mes d'agost de 1337, els jurats guixolencs requeriren a Guillem de Mayola de sa Serra, de la parròquia de Santa Cristina d'Aro, que aturés la construcció d'unes cases al sorral, a tocar de la part exterior de la muralla, pel gran perill que suposaria per a la vila l'existència d'aquestes edificacions si es desencadenava un conflicte bèl·lic. Els jurats advertien Mayola que les obres serien enderrocades en cas de guerra, sense dret a reclamació.⁸ La referèn-

8. AMSFG, pergami 31. Hi ha un trasllat de 1607 del mateix document a AMSFG, Llibre vermell, f. 62r. Citarem sempre les referències documentals de forma breu, amb el benentès que les referències completes són al final de l'article.

cia al sorral ens indica la proximitat a la platja i, per tant, la ubicació d'aquest tram de mur al sector sud o sud-est de la vila. Deu anys més tard, en el capbreu del monestir guixolenc redactat el 1347, hi figuren tres persones amb el cognom Mayola que posseeixen cases extramurs de la vila. Una d'aquestes persones, anomenada Pere Mayola, detalla que la seva casa es troba fora muralla en direcció a Tueda. En aquell temps el sector de Tueda arrencava a l'altura de l'actual rambla Vidal en direcció a llevant, i havia estat tradicionalment una zona de conreus. Pel nord, enllaçava amb l'Algavira, una extensa zona d'hortes equivalent, aproximadament, al polígon que formen actualment els carrers del Garrofer i Nou del Garrofer, la plaça d'Alabric, el carrer de les Eres i el carrer de la Rutlla. A partir del segle XIV, la zona de Tueda començaria a urbanitzar-se fins a configurar un barri a extramurs que, per aquesta raó, també s'anomena esporàdicament com a Vila Nova. La capbreuació de Pere Mayola, per tant, corroboraria l'existència del pany de muralla est, alhora que exemplificaria aquesta lenta projecció del raval de Tueda.⁹

El capbreu de 1347 aporta valuoses dades sobre les muralles guixolenques, pel fet d'utilitzar-les com a punt de referència en la situació sobre el terreny d'algunes de les finques capbreuades. Certament, la manca de concreció en determinades cites també comporta limitacions interpretatives d'aquesta font documental. És el cas de diverses propietats que el capbreu ubica fora murs de la vila d'una manera genèrica, sense aportar dades complementàries que permetin l'orientació cardinal del corresponent tram de muralla, si no és intentant encaixar les afrontacions amb les peces veïnes per a arribar a alguna referència toponímica coneguda.¹⁰ Per contra, altres expressions del capbreu són clarament significatives. Ens referim a la identificació de propietats localitzades als següents espais: fora mur en direcció a Tueda;¹¹ fora mur, al sorral de la platja

9. ACA, 1675. Capbreuacions de Nicolau Mayola (f. 58r, i-118); Berenguer Mayola (f. 55v, i-113); i Pere Mayola (f. 60v, i-123). Aquest i altres capbreus del monestir es troben digitalitzats en xarxa. Per això en les cites extretes d'aquesta documentació *on-line* donarem tant la referència del número de foli com del número d'imatge del web.

10. Arnau Gonifre, un pati (25v, i-53); Berenguer Cunill, teixidor, diverses cases (39v, i-81); Pere Mas, un pati (45r, i-92).

11. Guillem Pla, picapedrer, un pati (58v, i-119); Bernat Mayensa, un pati (65v, i-133); Brunissenda, vídua de Berenguer Mestre, dos patis contigus prop del mur de la vila en direcció a Tueda (83v, i-169).

en direcció a Tueda¹²; o bé al sorral del monestir fora murs de la vila.¹³ Totes aquestes expressions confirmen que en aquell moment ja hi hauria construït –almenys en una part– el mur de llevant del recinte emmurallat (avui, façana oest de la rambla Vidal) i –també parcialment– el mur perimetral sud (a tocar de la platja). La configuració dels sectors sud i est de la muralla es reafirma amb la relació de diversos immobles a intramurs que segons el capbreu de 1347 afronten amb la muralla per la banda de llevant o de migdia mitjançant un carrer o pas adossat al mur.¹⁴

A través del capbreu de 1347 també es constata l'existència d'almenys un tram de la muralla nord. En tenim coneixement per un hort propietat de Pere Miquel que el document ens diu que és prop del portal de l'hospital de la vila. Sabem que aquest portal se situava al sector de tramuntana del perímetre emmurallat, i donava entrada a la vila pel carrer de l'Hospital –avui dia, carrer de Sant Joan–. De fet, el vial rebia precisament aquesta denominació perquè s'hi ubicava l'hospital de pobres. El portal es trobaria, aproximadament, a la confluència dels actuals carrers de Sant Joan i de la Notaria, just al costat de l'esmentat hospital.¹⁵

12. Bernat Clopera, un pati (4r, i-10); Ermessenda, esposa de Jaume Conill, picapedrer, un pati (46v, i-95); Nicolau Sagner, un pati (51r, i-104); Pere Companyó, dos patis (54r, i-110); Brunissenda, esposa de Pere de n'Alba, un pati on hi ha aixecat un forn de coure olles (68v, i-139).

13. La referència al monestir recorda que tot el territori era propietat de l'abat. Alguns exemples: Pere de Mont-ras, una casa (21v, i-45); Narcís Ros, una casa (27r, i-56); Guillem Vidal, dues cases (28v-29r, i-59-60); Arnau Rabassa, quatre patis contigus (31, i-64); Arnau Dalmau, un pati (31v, i-65); Jaume Mas, un casal tancat amb parets que afronta pel sud amb el sorral (88r, i-178). En aquesta mateixa línia, se situa el cas de Ramon de Llach, que capbreva dos patis contigus al sorral del monestir, fora mur de la vila i prop de l'hort de l'Algavira (62v, i-127).

14. Referències a l'afrontació per l'est: Nicolau d'Hospital, unes cases (56v, i-115); Caterina, vídua de Berenguer Santlleons, una casa (63r-v, i-130-131); Ramon Joan, una casa (67v, i-137); Guillema, vídua de Bonanat Roca, un pati i una casa (78v, i-159); Nicolau Oller, una casa (36r, i-74). Les afrontacions per la banda sud: Constança, vídua de Francesc d'Aulina, una casa (79v, i-161); Bonanata Otger, esposa de Bonanat Massot, de qui s'esmenta la propietat d'una casa amb sortida cap al mur per la part de migdia (82v, i-167). Nicolau Cassà té dues cases dins la vila que afronten amb la muralla per l'est mitjançant un carrer, així com dos patis que limiten igualment amb la muralla per l'est i, també, pel sud (33v, i-69).

15. ACA, 1675, 44v, i-91. L'any 1595, la universitat decidí construir un hospital nou fora muralla, al lloc on encara hi ha l'edifici homònim del començament del carrer Hospital i que fins fa poc estava en funcionament com a residència per a la gent gran. L'edifici de l'hospital vell donà lloc a l'església de Sant Joan, la qual seria enderrocada el 1931 per a bastir-hi un garatge; actualment, aquest espai és ocupat, parcialment, per un bloc d'habitatges als baixos del qual hi ha una oficina bancària.

El capbreu de 1347 aporta una darrera dada significativa en relació amb el sistema defensiu medieval de Sant Feliu. Es tracta de la menció d'una torre situada en direcció al mar, al sorral de la platja; això evidencia que aquesta construcció formava part del sector sud del recinte emmurallat, malgrat que ignorem si estaria lligada amb el llenç del mur o tal vegada seria una torre exempta.¹⁶ La comptabilitat municipal confirma l'existència d'una torre del mar el 1357 durant els treballs d'adequació d'una estructura de fusta situada prop seu; i també els anys 1361 i 1362, quan serví de lloc per a fer-hi sonar el corn, segurament per a donar avís d'algun perill.¹⁷

En qualsevol cas, ¿la torre se situaria a la banda de Tueda o, per contra, s'hauria construït al sector de la riera del Monestir? La nostra hipòtesi, atesa la consistència del sector emmurallat de migdia i de llevant corroborada pel mateix capbreu, és que la torre es trobaria en la confluència sud-est del recinte fortificat. Diverses raons reforcen, al nostre entendre, aquesta idea. En primer lloc, el fet que el capbreu no associï la torre amb cap indicació toponímica referida al sector de ponent –com ara Montjoi o la riera del Monestir– quan sí que acostuma a fer-ho en el cas de propietats localitzades en aquella zona. Segonament, perquè diversos documents que examinarem en les properes pàgines no assenyalen la fortificació del sector de ponent de la vila fins alguns anys més tard. I, finalment, perquè les finques contigües a les parcel·les on s'esmenta la torre s'orienten extramurs, a l'est de la muralla i vers Tueda.¹⁸

En cas de ser correcta la hipòtesi que acabem de plantejar, la situació de la torre del mar a l'encreuament sud-est del recinte defensiu ens portaria a fer encara una darrera consideració. L'any 1696, es coneixia significativament amb la denominació de torre Vella una construcció emplaçada a la cantonada de l'actual passeig del Mar amb la rambla Vidal. Aquesta torre Vella es trobava avançada

16. Pere de Llabià capbreva dos patis contigus propers a la torre de la vila que és en direcció al mar, mentre que Guillem Esteve capbreva un pati al sorral, prop la torre del mar. Ambdues capbreuacions a ACA, 1675 (70v, i-143) i (49r, i-82), respectivament. Els patis de Pere de Llabià afronten pel sud amb el sorral i per l'oest amb un camí públic que porta a la muralla.

17. AMSFG, Comptes, 1357 (f. 25v); 1359 (f. 23r); 1361 (f. 9r, 16v i 18v); i 1362 (f. 14r).

18. ACA, 1675. Vegeu la continuïtat de les afrontacions ja esmentades de Pere de Llabià i Guillem Esteve amb les següents: una casa de Pere Mont-ras extramurs, al sorral (21v, i-45); una casa de Jaume Palahí extramurs, al sorral (54v, i-111); i un pati de Nicolau de Camps extramurs, al sorral en direcció a Tueda, que limita per l'oest amb un carrer que toca a la muralla (20r, i-42).

respecte la línia de muralla i en època moderna –segurament al segle XVI– s’havia incorporat dins el recinte defensiu mitjançant un baluard. Podria ser, doncs, que la torre del mar de 1347 i la torre vella de 1696 estiguessin ubicades al mateix emplaçament? O, fins i tot, que fossin la mateixa torre, que hauria sofert diverses reparacions i sobreviscut el pas del temps? Són preguntes suggerents que, malauradament, ara per ara no permeten una resposta contundent mentre no es realitzin noves recerques.¹⁹

4. EL SISTEMA DEFENSIU GUIXOLENC DURANT LA SEGONA MEITAT DEL S. XIV

L'aixecament de les muralles guixolenques es perllongà durant la segona meitat del segle XIV alternant períodes de gran efervescència constructiva amb d'altres amb menor activitat. Cal imaginar el recinte emmurallat com una obra en constant evolució que adquiria la seva fesomia lentament a mesura que es bastien els murs, les torres, etc. fins a completar el perímetre, ja a les acaballes del segle.

Desconeixem si els diversos brots de pesta que assolaren les terres catalanes a partir de 1348 haurien tingut un gran impacte a Sant Feliu i fins a quin punt podrien haver condicionat en certs moments el ritme de les obres. En tot cas, la necessitat d'assegurar la defensa de la vila adquirí una especial urgència amb motiu de les guerres mantingudes pel rei Pere III el Cerimoniós al llarg del seu regnat (1336-1387). De fet, l'exigència es féu extensible a la major part de viles i ciutats del Principat, sovint mal preparades i amb estructures defensives insuficients per resistir les escomeses enemigues. Conscient d'aquesta realitat, el monarca mantingué una preocupació constant per a garantir la seguretat del territori. No és casual, doncs, que gran part de les obres de fortificació de les localitats catalanes, tant de nova construcció com de reconstrucció de muralles anteriors, es produïssin durant el seu regnat. De tots els conflictes armats en què es veié involucrat el rei Pere, un dels més significatius fou el que mantingué amb Pere el Cruel de Castella per al control del territori del sud del regne de València i la regió de Múrcia. Aquest conflicte es coneix també com la Guerra dels Dos

19. El gener de 1390, ja s'esmenta una torre vella situada prop del mar. El 1398, es documenta de nou, sense precisar-ne la ubicació, una "torra veyha" en la qual els jurats declaren no tenir-hi situada presó. AMSFG, Comptes, 1390 (f. 12r); Comptes solts diversos s. XIV (ui 5763).

Peres (1356-1375), i el seu rerefons era la pugna dels dos monarques per a l'hegemonia al conjunt de la península. Els atacs del rei castellà provocaren una gran inseguretat als territoris de la corona aragonesa –entre d'altres, a la mateixa ciutat de Barcelona–; a més, la sensació d'amenaça s'intensificà en el moment de l'entrada en el conflicte de tropes estrangeres provinents de França.

El procés constructiu de les muralles a la segona meitat del segle XIV coincideix amb un canvi substancial de la situació política i jurídica de la vila. L'any 1354, una concòrdia estableix Sant Feliu de Guíxols com a vila reial, sota la jurisdicció civil del monarca. Alhora, esdevé part o carrer de Girona, amb els mateixos drets i deures que els gironins, la qual cosa confirma el caràcter de Sant Feliu com a port i sortida natural al mar de la ciutat gironina. A canvi, l'abat veu confirmat el seu domini territorial sobre la localitat guixolenc, a més de nombroses prerrogatives sobre els seus recursos. Mentrestant, també seguiran el seu curs els treballs de construcció de l'església gòtica del monestir, que havia de reemplaçar l'antic temple d'estil romànic. Les obres, ja iniciades el 1317, es perllongarien fins a finals del segle XIV i configurarien un edifici fortificat que, a banda d'integrar les torres del Fum i del Corn, incorporaria cinc noves torres al voltant de l'absis.²⁰ D'aquestes cinc torres, actualment només se'n conserven dues d'exemptes –una d'elles denominada torre dels Reis o de Tramuntana– a l'esquerra de l'entrada lateral de l'església. No cal dir que la vila també contribuïa en el cost i els treballs de construcció de la nova església.

Així, doncs, en el tombant de la segona meitat del segle XIV els guixolencs continuaren esforçant-se en dotar la petita vila medieval d'un cinturó emmurallat. De 1357 a 1359, per exemple, es treballà intensament en l'extracció de pedra per a l'aixecament dels murs, així com en l'excavació dels valls o fossats. La gran quantitat de pedra es transportava per mar fins al lloc de les obres mitjançant les embarcacions de diversos veïns. A més, la muralla es coronà amb merlets. També es col·locaren permòdols de fusta, unes peces encastades perpendicularment al mur que, sobresortint del pla vertical que formava la muralla, permetien aguantar embigats i estructures voladisses com la verdesca. Molt habitual en el sistema defensiu guixolenc, la verdesca es construïa amb fusta a la part superior

20. El 1367, per exemple, els jurats pagaren 150 lliures a l'abat en concepte d'ajuda de les obres del cap o absis de l'església (AMSFG, Comptes 1367, f. 20v).

Fig. 4. Elements defensius de la torre del Fum del monestir pels volts de 1960 (AMSGF, Fons i autor: Lluís Esteve Cruañas).

de la muralla amb la finalitat de cobrir els defensors contra els trets dels enemics.²¹ La part més elevada dels murs, on discorria el camí de ronda, es protegia també amb mantellets, subjectats igualment als permòdols. Es tractava d'uns taulers de fusta col·locats a manera d'escut o batent a l'espai existent entre merlet i merlet; els mantellets s'aixecaven en el moment de disparar i, seguidament, es deixaven caure per a mantenir-se a cobert dels projectils dels atacants.

La frenètica activitat constructiva continuà en iniciar-se la dècada de 1360. És molt probable que poc temps després els trams de muralla de llevant, tramuntana i migdia ja estiguessin pràcticament acabats i únicament quedés pendent de definició i conclusió el sector emmurallat de la riera del Monestir. La construcció del sector de la riera no estaria exempta de polèmica i el seu termini d'execució s'allargaria fins dècades després, tal com tindrem ocasió d'abordar més endavant. En qualsevol cas, l'any 1362 es registra novament un volum freqüent de barcades o transport amb barca que, via marítima, descarreguen pedra per a les obres del mur. Els

21. AMSFG, Comptes, 1357, f. 11r (valls) i 16v. També als comptes de 1359, f. 15r, 15v (barcades), 16v, 21r (permòdols i verdesques), 27r (fossats), 36r (merlets).

jurats paguen nombrosos jornals fets als llenços de la muralla, alguns dels quals es destinen també a adobar verdesques i mantellets. En la construcció de les muralles, hi prenen part un nombre important de persones, incloent-hi algunes dones. Alguns ciutadans guixolencs hi participen aportant-hi el treball dels seus esclaus. La presència de mà d'obra esclava és un fet habitual dins l'economia mercantil i productiva del món urbà de l'occident medieval. Es tractava de captius de procedències diverses –generalment del Magrib o de l'orient Mediterrani– que es destinaven a tasques artesanals o domèstiques. Entre els diversos guixolencs que disposaven d'un esclau podem citar Pere Mont-ras el 1359 i Jaume de Fornells el 1375. Un cas especialment interessant i ben documentat l'aporta l'historiador Pere Ortí en relació a l'esclau Nicola de Crufon. Així mateix, el 1396 tenien esclau el barber Bernat Conill, en Ribot, en Pere Sans o el mercader Arnau de Campllonch; d'altres com en Torroella –saber d'ofici–, en Caritat o en Jaume Provensal tenien una esclava.²²

En paral·lel a la construcció de les muralles, de tant en tant calia dedicar algunes jornades a tasques de reparació i manteniment de les estructures ja existents. La freqüència i l'abast d'aquests treballs venien condicionats pel lògic deteriorament causat pel pas del temps i les inclemències meteorològiques, així com per la relativa consistència dels materials utilitzats en l'obra ja construïda. També, per la urgència de condicionar les defenses davant d'un atac imminent. El 1362 calgué fer diverses reparacions al tram de muralla de Tueda; les realitzà el mestre Arnau Mostera amb la pedra aportada per Jaume Torra i Guillem Mesjuan. Recordem que aquest mur ja existia cap al 1347, amb la qual cosa tindria com a mínim una quinzena d'anys d'antiguitat. Un altre exemple el tenim l'any 1373, quan s'adobà la fusta dels corredors o camí de ronda de la muralla perquè era podrida.²³

22. AMSFG, Comptes 1359 (19r, 21r, 23r), 1375 (23r), 1396 (4r, 5r, 5v, 7r, 6v). Pel que fa a Nicola de Crufon, era originari de l'illa grega de Corfú. Havia pertangut a Guillem, vídua del cavaller Guillem de Camós, la qual el vengué al mercader Arnau de Campllonch qui, al seu torn, l'alliberà el 1361. Poc després, Crufon treballava de traginer i contraugué matrimoni amb una vídua. Entre 1368 i 1378, concedí alguns crèdits a curt i mig termini als jurats guixolencs (Ortí, 2009, 146, nota 95). L'any 1393, Crufon encara era traginer i tenia diverses propietats, entre elles la casa on residia, situada dins la vila, prop la riera del Monestir (ACA, 1680, f. 11r, i-30).

23. AMSFG, Comptes, 1362, f. 9r. L'antiguitat del mur podria ser encara major en el cas que es tractés del tram de muralla esmentat en l'advertiment fet pels jurats a Guillem de Mayola el 1337, la qual cosa és impossible de saber. La referència a la fusta podrida és als comptes de 1373, f. 10v.

En altres ocasions, l'aixecament dels nous trams del recinte defensiu coincidia amb la notícia de presència enemiga en territori català; arribats a aquesta situació, calia concentrar tots els esforços a intensificar determinades tasques o a construir estructures provisionals que, tot suplint les que encara no eren acabades, permetessin suportar la contingència d'un atac immediat. Durant l'estiu de 1362 es construeixen en el recinte emmurallat de la vila guixolenc bastides de fusta –amb perxes i ferro– que, tot i que podrien anar lligades a l'edificació d'un llenç de mur, creiem més aviat que complirien una funció de defensa provisional del sector de muralla més feble o encara no aixecat del tot. També es podia recórrer a l'ús de palissades de fusta per a encofrats, o com a mitjà per a assegurar l'estabilitat de terrenys poc compactes en el moment de fonamentació de murs que havien de suportar una forta càrrega. Això darrer es documentà arqueològicament a l'escarpa de la muralla medieval del monestir que es conserva dins l'edifici del museu, i hauria pogut ser igualment útil per a estabilitzar el sorral de la platja i el llit de la riera durant la construcció dels trams de migdia i de ponent de la muralla de la vila.

En tot cas, durant el 1362 segueixen les descàrregues de pedra –per exemple, al tram de muralla que mira al mar–, i s'incrementen les càrregues de terra o d'argila que s'aboquen al mur. De la mateixa manera que en el cas de les bastides, aquests abocaments tenen una finalitat ambigua: d'una banda, podrien formar part de les obres rutinàries de construcció de la muralla; però, de l'altra, es podrien destinar a tapar provisionalment els portals o a crear una mota de terra que assegurés la contenció dels trams més vulnerables. No en va, a finals d'estiu s'esmercen alguns jornals a arranjar verdesques i corredors davant les notícies, en el context de la Guerra dels Dos Peres, de la presència de galeres castellanques a Barcelona.²⁴

A mesura que avancen les obres del recinte emmurallat de la vila guixolenc van prenent cos diverses estructures defensives com torres i portals. La documentació consultada ens en proporciona

24. AMSFG, Comptes, 1362. Barcades (f. 13v-14v, 16r, 16v); jornals al mur (12v-13r); bastides (12v-13r, 14r, 14v, 15r, 15v, 17v); abocament de terra i argila al mur (14r); galeres a Barcelona (17r). La utilitat de les bastides depèn de l'accepció que es doni al mot: 1. Estructura de taulons adjacent a un mur per treballar a una certa altura / 2. Estructura de murs, tàpies o fusta feta amb caràcter provisional i defensiu.

algunes referències, que no sempre és possible d'ubicar amb seguretat sobre el terreny. Vegem-les a continuació.

4.1. PORTALS I TORRES DEL SECTOR DE LLEVANT

A partir de la meitat de segle la configuració del sector de llevant de la muralla, al qual ens hem referit a l'apartat anterior, es consolida documentalment amb la referència a dos portals d'accés a la vila, cadascun dels quals era fortificat amb una torre, probablement de forma quadrada o rectangular. Es tracta, d'una banda, del portal i la torre d'en Bausarenys o d'en Salvador; i, de l'altra, del portal i la torre de Pere de n'Alba. En ambdós casos en tenim notícia el 1357, si bé la seva construcció ha de ser anterior atesa l'antiguitat d'aquest tram emmurallat.

El nom del portal i la torre d'en Bausarenys es devia a la seva proximitat amb el domicili de la persona que duia aquest cognom. Segons el fogatge de 1360, en Bausarenys era pedrer d'ofici i residia al carrer de tocar la muralla de llevant, al vial que, precisament, es coneixia com carrer d'en Bausarenys o d'en Bernat Esteve (aquest darrer era pescador i també veí del lloc). En aquesta torre, s'hi feren treballs durant l'estiu de 1357 per a treure'n la coberta i construir-hi merlets. També s'esmerçaren alguns jornals al portal, on hi havia preparades ballestes, un tipus d'arma de tir molt usada durant l'edat mitjana; potser es tractà d'una mesura destinada a reforçar la seguretat de la vila, atès que en aquella mateixa època es feren venir de Girona dues ballestes que eren de Francesc Viader, notari d'aquella ciutat. La torre i el portal reben encara la denominació d'en Bausarenys el 1368, en què es treballà alguns dies en adobar el portal. Pocs anys després, com a mínim d'ençà de 1375, es començà a adoptar la denominació de carrer i portal d'en Salvador, novament en al·lusió al cognom d'un dels individus que hi residia a prop, però sense que acabés de desaparèixer l'antiga referència a en Bausarenys, que encara trobem vigent als anys 1387 i 1390.²⁵ El portal, amb la seva torre, donava entrada a la vila pel vial paral·lel a la platja que conduïa

25. AMSFG, Comptes, 1357 (f. 8r i 14) i 1368 (f. 25v). El 10 de juny de 1387, el mestre ferrer Rigo féu un pany per al portal de la torre d'en Bausarenys, i el gener de 1390 es pagà un jornal per a ajudar a fer l'escala de la torre. AMSFG, Comptes, 1387 (f. 21v) i 1390 (f. 11r).

fins a la plaça del Mercat i que a l'època es coneixia com a carrer d'en Salvador, en els segles posteriors com a carrer Major Antic i, actualment, com a carrer Anselm Clavé.²⁶

El portal i la torre de Pere de n'Alba també es documenten per primera vegada el 1357. Sabem que el 1361 hi havia diversa pedra dipositada al portal, i que l'any 1368 s'hi arranjà una cadena i s'hi clavà un pany. El lloc es coneixia encara amb la referència a Pere de n'Alba el 1396. La casa de Pere de n'Alba havia estat capbrevada el 1347 per la seva esposa Brunissenda i feia cantonada amb un carrer tant per l'est com pel sud. Es tracta sens dubte del mateix habitatge que l'any 1404 pertanyia a Nicolau de n'Alba, mariner, i que feia cantonada per l'est amb el carrer del Mur i, pel sud, amb un carrer travesser al carrer de l'Allada.²⁷ El carrer del Mur el formava el passadís que discorria paral·lel a la cara interior de la muralla de llevant i es correspondria amb el carrer d'en Bausarenys abans esmentat. D'altra banda, el nom de carrer de l'Allada el rebia antigament el que avui és el carrer Sant Pere. D'acord amb aquestes coordenades, i tenint en compte que ja hi havia el portal d'en Salvador al carrer homònim –el que ara és Anselm Clavé–, arribem a la conclusió que el portal i la torre de Pere de n'Alba se situaven a la boca d'entrada de l'actual carrer Estret, vial que el segle XVII es coneixia com a carrer Travesser.

4.2. EL SECTOR EMMURALLAT DE MIGDIA: LA PLAÇA

Durant la segona meitat del segle XIV també tenim notícia de la continuació del tram sud de muralla paral·lel a la línia de platja en direcció a ponent, cap a la riera del Monestir. En aquest sentit, el mes de setembre de 1352 els jurats demanaven crèdit per a afrontar la construcció del pany que separava la platja de la plaça; la petició es produïa a continuació que l'assemblea de veïns hagués

26. L'any 1665, Jeroni Campany, ciutadà honrat de Girona, capbrevà una casa dins la vila al carrer antigament anomenat d'en Salvador, que en aquell moment s'anomenava carrer Major i travessava de la plaça pública de la vila al portal del raval de Tueda (ACA, 1664, f. 290r, i-590).

27. AMSFG. Comptes, 1357, f. 18r i 20v. La torre també s'esmenta als comptes de 1359 (f. 30r). El portal apareix als comptes de 1361 (f. 2r) i 1368 (f. 17v). El 1396, s'hi feren algunes obres, segurament d'adequació (f. 11r). ACA, 1675, capbrevació de Brunissenda, esposa de Pere de n'Alba, 68r, i-139). ACA, 1680, capbrevacions de Nicolau de n'Alba (58r, i-120) i d'Antoni Rabassa (65v, i-135).

acordat la realització d'obres, que es costejarien en una tercera part pel monestir i en les dues terceres parts restants per la universitat.²⁸

La plaça i la platja es comunicarien amb un portal, que rebria, indistintament, les denominacions de portal de Mar, portal de la Plaça o portal Major. Aquesta entrada se situava a la segona travessia de la plaça del Mercat i ja existia del cert l'any 1357, en què la documentació esmenta la col·locació temporal d'una escala per a les obres dels corredors o camí de ronda del portal major de la plaça. Tenim igualment notícia que el 1359 s'hi construïen permòdols i que poc temps després, el 1362, s'extragué pedra per al llenç de la muralla del portal major i s'hi excavà el fossat. El 1390, hi havia un pont llevadís davant del portal de la plaça que permetia salvar el fossat.²⁹ El portal es trobava integrat dins una torre que al segle XV es coneixia com a torre de Sant Bernadí, la qual poc després passà a anomenar-se torre del Consell perquè s'hi celebraven les reunions del consell dels representants de la vila.

L'aixecament d'aquest pany de muralla significà la consolidació urbanística de l'espai conformat per l'actual plaça del Mercat, en acotar-ne el perímetre per la banda de migdia. Abans de l'existència de la muralla, la zona quedava oberta en direcció al mar vinculada a la drassana o espai de treball per a la construcció i reparació d'embarcacions. La vila havia obtingut el dret de disposar d'una drassana l'any 1258, per concessió de l'abat Gerald. Des d'aleshores, aquesta indústria s'ubicava al sorral de la platja a tocar la riera del Monestir, i la seva activitat s'havia estès fins a ocupar la mateixa plaça, la qual el 1347 es coneixia, precisament, com a plaça o drassanal.³⁰ Per tant, la muralla iniciada el 1352 esdevindria una tanca de delimitació de dos espais que a partir d'aleshores quedarien clarament diferenciats, comunicats únicament pel portal del mar: la plaça a l'interior de la vila, i la platja amb la drassana fora muralles. La separació física quedà confirmada a partir dels volts de 1366 amb la construcció d'una torre a continuació del llenç de muralla de la plaça, arran del mar i de la riera del Monestir. Anome-

28. AHG, Notaria de Sant Feliu de Guíxols, vol. 633 (6), 11 de setembre de 1352 (extret d' Ortí, 2009, 125).

29. AMSFG, Comptes, 1357 (f. 27r), 1359 (f. 31v), 1362 (f. 9v i 12r.) i 1390 (f. 23v).

30. Vivo, 2011. També n'hi ha exemples en el capbreu de 1347, entre els quals una casa de Ramon Maria que limita pel sud amb la plaça o drassana de la vila (ACA, 1675, f. 52r, i-106).

nada inicialment torre de Sant Joan, era de planta circular i s'ubicava prop de la peixateria. No gaire més tard, amb posterioritat a 1375, la torre passà a conèixer-se com a torre d'en Campllonch en referència al patrici i mercader Arnau de Campllonch, el qual prestà diners a la vila –a retornar en vuit anys– per a poder-ne fer les obres.³¹

La descripció de les muralles del notari Joan Blanch el 1696 ens informa de l'existència de dues altres torres a la façana de mar del recinte emmurallat. Sabem també que ja existien el 1602. La primera, anomenada torre Ampla, devia ser de planta rectangular i es localitzaria, aproximadament, a l'altura de la primera travessia de la plaça del Mercat. Pel que fa a la segona, consistia en una mitja torre circular que es trobava al segment de muralla més a l'est de la torre Ampla, en una ubicació desconeguda. Malgrat que no hem trobat referències directes a la construcció de cap de les dues torres en la documentació que hem examinat, creiem que almenys la torre Ampla s'hauria edificat a mitjan segle XIV, contemporàniament a l'aixecament del tram de muralla sud. Pel que fa a la mitja torre circular, el mateix text de 1696 assenyala l'existència de quatre altres torres igualment semicirculars al sector nord del perímetre emmurallat. Aquestes cinc torres de mitja taronja tal vegada podrien haver estat construïdes també al segle XIV; o potser correspondrien a una reforma del recinte defensiu feta posteriorment i actuarien com a tambors per a reforçar algun sector de muralla més feble.³²

31. Segons González Hurtebise, 1971, 67, la torre s'inicià el 1368. En la comptabilitat municipal de 1366 es fa referència a la fabricació d'una escala a la torre rodona, la qual bé podria correspondre's amb la torre d'en Campllonch (AMSFG, Comptes, 1366, f. 13v). Vegeu també les èpoques d'Arnau de Campllonch a favor dels jurats guixolencs de dates 28 d'abril de 1374, 3 de maig de 1375 i 29 de març de 1378 (AMSFG, perg. 64); i AMSFG, Comptes, 1375, f. 20r, on, novament, s'esmenta aquesta edificació com a "torre rodona". La identificació de la torre de Sant Joan com la posterior torre de Campllonch fou apuntada per Escortell *et al.*, 1969.

32. Diu Fèlix Domènech –un altre narrador contemporani de l'enderroc de les muralles el 1696– en relació amb una d'aquestes mitges torres situada a l'altura de l'actual carrer de la Rutlla que "era més per adorno que de fortalesa" (Gifre & Torres, 2001, 94). D'altra banda, en un reconeixement de les deficiències que presentava el recinte defensiu el 1420 del qual parlem al final de l'article es diferencia entre torres i bestorres. Aquesta darrera paraula designa una torre petita construïda sobre un mur i bé podria fer referència a les cinc mitges torres esmentades el 1602; si això és cert, les esmentades mitges torres serien anteriors a 1420 i fins i tot podrien ser contemporànies a la construcció dels murs i la resta de torres medievals. Constatem també que el 1602 es compten sis mitges torres rodones, mentre que el 1696 només són cinc les torres d'aquest tipus (Marquès, 1981).

4.3. EL PORTAL D'EN RESTELL, UNA ALTRA ENTRADA AL MUR DE MIG-DIA?

Les dades obtingudes de la consulta de la documentació semblen indicar-nos una segona entrada al llenç sud de la muralla. Es tractaria del portal d'en Restell, esmentat per primer cop als comptes municipals de l'any 1362 quan s'hi portà una biga amb motiu de fer-hi obres.³³ Malauradament, no disposem de dades conclouents per a ubicar amb seguretat aquest portal, en part per la dificultat d'identificar qui era aquesta persona anomenada Restell. Una primera pista pot venir pel testament atorgat el 10 de juliol de 1348 per Pere de Sies, conegut també per Pere Restell, de la parròquia de Santa Eugènia de Vila-romà (a l'actual terme municipal de Palamós). Malgrat que aquest Pere està vinculat plenament a l'entorn de Palamós, on és molt probable que residís, en el testament hi esmenta el seu pare, anomenat com ell Pere Restell però de Sant Feliu de Guíxols. Tanmateix, en el capbreu del monestir de Sant Feliu de Guíxols de l'any 1347 no hi figura directament cap persona cognominada així. Hi trobem, en canvi, un Pere de Sies, resident a Sant Feliu, que declara ser titular de dues propietats que, d'entrada, no tenen relació de proximitat amb el nucli emmurallat de la vila: una vinya a la platja coneguda com a cala *Longa* (al sector de Montjoi o del Raig, tocant al mar i a la riera del Monestir) i una feixa de terra prop del mas Vidal.³⁴

De tota manera, en el capbreu de 1347 hi trobem una altra pista interessant. Entre els capbrevants hi figura una persona anomenada Pere d'Orts àlies Pere Restell, habitant a Sant Feliu. Podria ser el mateix Pere Restell de Sant Feliu de Guíxols esmentat al testament de 1348, malgrat la no coincidència dels cognoms Sies i Orts? Si guí com sigui, el Pere Restell del capbreu és propietari, únicament, de tres peces de terra a Sant Pol i d'una casa dins la vila. Aquesta casa és un habitatge que afronta a l'est amb un carrer i pel sud amb una casa de Pere de Vern, ciutadà de Girona. Al seu torn, la casa de Pere Vern limita a l'oest amb la drassana o plaça de la vila i pel sud amb el sorral de la platja. Les afrontacions del domicili de Pere Vern confirmen la inexistència en aquell moment del tram de muralla sud, el qual acabem de veure que s'hauria començat a

33. AMSFG, Comptes, 1362, f. 14r.

34. Testament de Pere de Sies a AMSFG, perg. 38. Capbrevació a ACA, 1675, f. 14v, i-32.

Fig. 5. La plaça del Mercat, centre neuràlgic de la vila, durant la dècada de 1920-1930 (AMSFG, Fons Francesc Molinas. Autor: Ricard Mur).

projectar el 1352. D'altra banda, les referències toponímiques són prou clares en el seu conjunt i permeten ubicar el domicili de Pere d'Orts àlies Pere Restell al tram final de l'actual carrer Sant Joan, que en aquell temps s'anomenava carrer de l'Hospital. Estaria ubicat en aquest lloc el portal d'en Restell? És possible, tot i que no podem afirmar-ho amb rotunditat perquè desconeixem els canvis operats en la propietat urbana guixolenca durant els quinze anys transcorreguts entre la capbreuació de 1347 i la referència al portal del 1362, tot i saber que en aquesta època hi havia a Sant Feliu un Pere Restell perfectament arrelat amb la seva família.³⁵

En el tram de muralla en el qual, d'acord amb la nostra hipòtesi, podria ubicar-se el portal d'en Restell hi ha documentada amb força posterioritat l'existència de tres elements defensius. No hi ha

35. ACA, 1675, capbreuacions de Pere d'Orts (66v, i-135), Pere de Vern (73r, i-148) i Nicolau Hospital (56r, i-115). Al llibre de comptes de 1357 (f. 10v), hi ha una anotació on figura un individu anomenat Pere Restell. El 1365, Pere Restell fa un codicil en què estableix hereu universal Antoni Restell, fill seu i de Feliua, la qual fa testament dos anys més tard essent ja vídua. El matrimoni també tenia una filla, Sibil·la, casada amb Arnau Vinyals (AMSFG, pergamins 48 i 55).

cap indicatiu que pugui associar el portal amb algun d'ells, de manera que aquí únicament els exposarem per a deixar-ne constància. Els citem d'est a oest. El primer d'aquests elements, del qual hem parlat unes línies més amunt, és una mitja torre esmentada el 1696 d'ubicació i data de construcció desconegudes, que tal vegada se situaria al tram de muralla comprès entre el carrer Sant Joan i el carrer Sant Pere i que podria haver estat aixecada en època medieval. El segon element fa referència a un carrer anomenat de la Portella, en clara al·lusió a l'existència d'una porta petita oberta a la muralla, que Lluís Esteva identifica amb el tram sud del carrer de Sant Pere. Nosaltres, en canvi, creiem que es correspondria amb el sector final del carrer de Sant Joan que aniria fins a la muralla de mar on podria haver-hi l'esmentada obertura o portella, just a l'extrem oposat –en línia recta i seguint el mateix carrer en direcció nord– del portal de l'Hospital. Potser el carrer de la Portella comunicava tant amb el carrer Sant Pere com amb el carrer de Sant Joan i d'aquí vindria la seva identificació amb l'un o l'altre. Això sí, val a dir que la primera vegada que es documenta el carrer de la Portella és el 1460, de manera que no podem assegurar si l'obertura que li donà nom ja existiria en el moment en què els documents parlen del portal d'en Restell.³⁶ Finalment, el tercer element constructiu correspon a la coneguda com a torre Ampla, localitzada a la primera travessia de la plaça del Mercat i de data de construcció desconeguda, probablement en època contemporània a l'aixecament de la muralla de mar.

Disposem d'altres referències al portal d'en Restell amb posterioritat a la primera menció de 1362. L'any 1373, per exemple, s'hi

36. Lluís Esteva identificà el carrer de la Portella o del Forn a partir d'una referència als llibres parroquials de 1690. En canvi, en els diversos capbreus consultats hi abunda la correspondència d'aquest vial amb el tram sud del carrer Sant Joan. Malgrat que no hi ha res segur en un sentit o l'altre, l'acumulació de casos apareguts als capbreus ens porta a la conclusió que el carrer de la Portella es correspondria amb el carrer de Sant Joan. Vegeu les capbreuacions de 1460 (ACA, 1679) de Damià Urgell, mariner (f. 38v, i-81); Damià Vilar, mariner (f. 34r, i-72); Eulàlia, esposa del mariner Nicolau Otger (f. 41r, i-90), o Joan Prohio, calafat (f. 42r, i-92). La denominació de carrer de la Portella es manté força temps després, identificant-lo sempre amb el carrer Sant Joan. Per exemple, Anton Pons capbreua el 1540 una casa al carrer de la portella que el 1762 capbreuen el matrimoni Anton Prohias i Anna Cateura com una casa al carrer Sant Joan o de la Portella. El 1617, Josep Pou capbreua una casa al carrer de la Portella, aleshores designat ja com a carrer Sant Joan, segons consta a la mateixa declaració. I el 1600, Rafaela Bosch declara una casa amb pati al carrer de la Portella, la qual el 1760 ha esdevingut el forn de destret de la vila i, per això mateix es coneix com a carrer del Forn, de la Portella o de Sant Joan (AHG, Monestir, 12, f. 56v, 75r i 76v).

practicaren alguns treballs d'arranjament i s'hi col·locaren quatre aguts o peces de ferro grosses. Més endavant, el 1376, es parla de la construcció del pont d'en Restell, que creiem que permetria comunicar el fora vila amb el portal del mateix nom tot salvant el desnivell del fossat. El 1396, s'esmenta, novament, el pont d'en Restell. Fins i tot pels volts de l'any 1371 es treballa en tancar el portal de la casa d'en Banyes vers el carrer d'en Restell.³⁷ Aquesta darrera informació és realment desconcertant. Ignorem on seria la casa d'en Banyes. Si seguim el fogatge de 1360, hi hauria una casa d'un mercader anomenat Guillem Banyes al tram de carrer de les Voltes comprès entre la plaça del Mercat i el carrer Estret. Això invalidaria la posició del portal d'en Restell al sector de mar de la muralla. Ara bé, tampoc no sabem si en Banyes tindria altres propietats dins la vila quan el 1371 es tancà el portal. Per això insistim que la situació del portal d'en Restell al sector sud és una hipòtesi que, a la vista del que hem exposat, considerem que té un percentatge prou alt de ser correcta, però que en cap cas és conclouent.

4.4. LA DIFICULTAT D'UBICAR LA TORRE I EL PORTAL DE L'HORT DE NA BOTETA

La documentació ens proporciona informació sobre altres elements del recinte emmurallat de localització igualment difícil. Un d'aquests elements s'esmenta el 1357, quan es paguen els clavons o claus de les files dels corredors del mur en direcció a l'hort de na Boteta, i es fixen diverses fustes i unes escales d'una torre situada al mateix hort. Dos anys més tard, el 1359, els jurats paguen diversos jornals fets en aquest mur, i una biga per apuntalar-ne la torre. També pels volts de 1359-1360, els llibres de comptabilitat municipal anoten un deute contret amb Guillem d'Aro o amb la seva sogra, na Boteta, per les despeses de fer el portal a l'hort on hi ha la muralla, i per a reunir pedra que era dins l'hort. En aquest sentit, els comptes municipals de 1367 ens informen que els jurats havien tancat el portal de la muralla que permetia a Guillem d'Aro i a na Boteta entrar al seu hort, a canvi de construir-los un altre portal d'accés. Per aquesta raó, els jurats també havien comprat un camí que els donés pas alternatiu, al mateix temps que indemnitzaven na Boteta

37. AMSFG, Comptes, 1373 (f. 2r), 1376 (f. 8v) i 1396 (f. 4r). AMSFG, Comptes, ui. 5315 (es tracta d'un volum sense data, que ha de ser igual o posterior a l'any 1371, el qual apareix anotat en un dels fulls). La referència al carrer d'en Restell és al f. 17v).

per l'enderroc d'una part del seu habitatge perquè estava adossat a la muralla o perquè hi havia de passar el traçat.³⁸

On se situava aquest hort? En el capbreu de 1347 hi figuren tres dones que han assumit el cognom Botet: Blanca, muller de Guillem Botet; Guillema, esposa de Jaume Botet; i Margarida, casada amb Pere Botet.³⁹ Només la primera de les tres declara la propietat d'un hort. És proper a la vila, al lloc anomenat l'horta d'en Vinyoles, i limita pel sud i per l'oest amb un hort que el notari Nicolau Hispà posseeix a tocar de la riera del Monestir, a l'horta de Sant Feliu. A llevant de l'hort de na Boteta hi ha altres horts, entre ells el de l'hospital de pobres.⁴⁰ Aquestes dades ens indicarien, si les nostres interpretacions són correctes, que el portal i la torre de na Boteta se situarien al sector nord del perímetre emmurallat. La seva ubicació aproximada podria ser al sector inicial del carrer de la Notaria tal vegada en la seva confluència amb el carrer del Forn Vell o amb el carrer Joan Goula. Recordem que, coincidència o no, el tram inicial del carrer de la Notaria fins al carrer del Forn Vell figura identificat en el fogatge de 1360 com a carrer de Guillem d'Aro, de qui hem vist abans que na Boteta era la sogra.

4.5. ENCARA MÉS ELEMENTS DE MAL LOCALITZAR. ON EREN LA TORRE I EL PORTAL D'EN VERN?

L'any 1357 també es porta fusta d'olivera al portal del verger d'en Vern i es fa provisió de fusta i claus per a les obres de la torre que hi ha al mateix lloc, de la qual es construeixen els graons de l'escala. El 1362, es dediquen alguns altres jornals al tros de muralla de l'horta d'en Vern, probablement per a treballs d'adequació i manteniment.⁴¹ Com en el cas anterior, hem recorregut a les dades del capbreu de 1347 per a intentar situar en l'espai aquest altre portal amb la seva torre, malgrat ser conscients que ignorem els possibles canvis transcorreguts en la propietat immobiliària guixolencs durant els anys posteriors. Així, en el capbreu esmentat hi figura un Pere de Vern, ciutadà de Girona, que declara entre moltes altres

38. AMSFG, Comptes, 1357 (f. 7v i 15v), 1359 (f. 30r i 36r); i comptes de 1355-1363 aprox. (ui 5310, f. 15r i 15v). / Comptes municipals, 1367, f. 26v i 27r (AHG, Notaria, 1007).

39. ACA, 1675, f. 68r (i-138), 55v (i-113) i 80v (i-163).

40. Vegeu les capbreuacions de 1347 de Blanca Boteta (ACA, 1675, f. 68r, i-138), Nicolau Hispà (f. 77r, i-56), Pere Poralgues (f. 77v, i-157) i Pere de Vern (f. 73v, i-149).

41. AMSFG, Comptes, 1357 (f. 9v, 11v, 12r) i 1362 (17r i 17v).

propietats la titularitat de quatre horts. El primer es troba a l'horta de Sant Feliu i seguint les afrontacions de les parcel·les veïnes es localitzaria al costat de ponent de la riera del Monestir, de manera que quedaria descartat en ser fora del perímetre urbà de la vila.⁴² El segon és a l'horta de Tueda i afronta a l'est amb la riera del mateix nom, amb la qual cosa també queda exclòs atesa la seva llunyania del recinte emmurallat. Els dos horts restants se situen a l'horta d'en Vinyoles. Un d'ells és proper a la riera del Monestir. En canvi, l'altre afronta per l'est amb l'hort de na Boteta del qual hem parlat més amunt; aquesta peça de Pere Vern, a més, limita per la banda nord amb altres horts en direcció a l'Algavira, i pel sud amb un hort de l'hospital de pobres.⁴³ Això ens porta a pensar en la localització del portal i la torre de l'hort d'en Vern a l'altura del carrer de la Notaria, tal vegada al seu encreuament amb el carrer Especiers.

Així, doncs, entre 1357 i 1362 tenim notícia d'obres en un portal i una torre a l'hort de na Boteta, i d'un altre portal amb la seva torre a l'hort d'en Vern. Amb l'ajuda del capbreu de 1347, hem interpretat la localització d'aquests elements al sector nord del recinte defensiu guixolenc. Tanmateix, la proximitat dels dos horts i la poca llargada d'aquest tram de muralla fa difícil creure que fos realment necessari construir dos portals, amb les respectives torres, a tan poca distància l'un de l'altre. Convé tenir present que a partir de 1362 no hem localitzat cap altra referència documental al portal o la torre d'en Vern. Tal vegada els dos portals –i la seva torre associada– serien un de sol, conegut simultàniament amb més d'un nom? D'altra banda, en la descripció de les muralles de la vila que es féu el 1696, s'assenyala l'existència de dues mitges torres entre l'avinguda Juli Garreta i el carrer de Sant Joan, de les quals es desconeix la situació exacta i la data de construcció. Malgrat els més de tres-cents anys transcorreguts, podria ser que cadascuna d'aquestes mitges torres estigués ocupant l'espai dels portals i torres dels horts de na Boteta i d'en Vern? Tot plegat no és res més que pura especulació, mentre no aparegui més documentació per a contrastar-ho.

42. Es tracta de l'hort que limita a l'est amb un hort d'Arnau Hortolà menor, a sud amb una via pública i per l'oest i pel nord amb un hort de Ramon Maria. La capbreuació de Pere de Vern és als f. 73r-75r, 148-152.

43. La reconstrucció d'aquest parcel·lari s'ha efectuat a partir de les capbreuacions de 1347 (ACA, 1675) de Blanca Boteta (f. 68r, i-138), Pere de Vern (f. 73v, i-149) i Jaume de Montferrer (f. 19r, i-40).

Sigui com sigui, el que és clar és que almenys el 1360 el tram nord de muralla ja arribava com a mínim a l'altura de l'actual carrer Joan Goula, segons apareix en el fogatge elaborat aquell any. A l'esmentat fogatge, el que avui coneixem com a carrer Joan Goula és descrit com el carrer que parteix de la plaça i segueix per la casa d'en Campllonch fins al mur, és a dir, fins al tram nord del recinte emmurallat. L'any 1390, el vial ja s'identifica, explícitament, com a carrer d'en Campllonch.

4.6. EL SECTOR DE LA RIERA

La planificació de les obres de fortificació del sector de ponent del recinte defensiu es degué iniciar immediatament a continuació de la construcció del pany de muralla de la plaça, en els darrers anys de la dècada de 1350. Les obres també devien seguir el seu curs en el tram final de la muralla nord, en el seu gir en direcció a la riera.

El mes de febrer de 1359, es començà a extreure pedra per a aixecar el tram de muralla de la riera del Monestir. Cap a principis d'aquell mateix any encara s'havien posat unes barreres provisionals a la zona, intuïm que amb la finalitat de protegir-la temporalment arran de la notícia de presència de galeres castellanques al litoral català.⁴⁴ Una de les primeres intervencions constructives fetes el 1359 a la riera degué consistir en l'aixecament d'un pont, en un punt que no podem precisar. Naturalment que hi hauria hagut estructures fixes per a creuar el llit del torrent des del mateix moment de formació del raval del Monestir, que tal vegada haurien adquirit una major consistència en consolidar-se l'expansió urbana a l'altra banda de la riera al segle XIII. Així mateix, en algunes anotacions comptables de 1357 s'esmenta una volta de la riera, així com la realització d'obres i la col·locació de clavons al pont *d'amunt* de na Cavalla; es tracta d'una referència a la casa on vivia Maria, muller de Nicolau Cavall, la qual afrontava pel nord amb el cementiri de la capella de Sant Nicolau i, a l'est, amb la riera. Això ens permet localitzar amb certa precisió el pont *d'amunt* de na Cavalla a l'altura de l'actual rotonda de la plaça del Monestir.⁴⁵

44. AMSFG, Comptes, 1359, f. 2. Als folis 14v, 16r, 16v i 18r s'anoten les despeses de diversos homes ocupats en fer i posar fusta a les barreres de la riera que, posteriorment, es retorna als llocs d'on s'havia recollit.

45. AMSFG, Comptes, 1357 (f. 12v, 18r i 19r). Capbreu de Maria Cavalla a ACA, 1675, f. 11r, i-24.

Fig. 6. La riera del Monestir en direcció al carrer de l'Hospital després dels efectes causats pels aiguats de 1908 (AMSG, Fons Josep Escortell. Autor desconegut).

Segui com sigui, ens manquen dades per a interpretar el sentit de les obres fetes el 1359. Potser es pretenia refer el pont de més amunt de na Cavalla ara esmentat, o algun altre que pogués existir a la riera. O tal vegada es cregué convenient obrir una nova via de comunicació entre la riba del monestir i la de la vila? No ho sabem, però en tot cas sembla plausible que la nova construcció fou concebuda com a part integrant del projecte de fortificació del sector de ponent. Així, a partir del mes de març de 1359 es començaren a carvar els fonaments de les columnes i els arcs del pont; seguidament, es construïren les arcades amb l'ajuda de cintres (bastiments de fusta). Durant les obres, s'aportaren nombroses moles o pedres de molí, entre les quals una de provinent del molí des Terrers. Segurament les cares planes d'aquestes moles s'utilitzarien per a enllosar el llit de la riera, la qual actuaria com a fossat del tram emmurallat de ponent. De fet, tots els fossats del recinte defensiu de la vila anirien enllosats, a excepció dels llocs on ja hi hagués roca natural. En qualsevol cas, els treballs continuaven, i l'estiu de 1359 ja es cobriren les arcades del pont amb portes amb guarniments de ferro. Tampoc no es descuidaven les obres de la muralla. El mes d'abril,

per exemple, es pagaren a n'Axolí sis jornals a l'obra del mur de la riera.⁴⁶

Si l'existència de la riera podia facilitar la defensa del sector pel fet de ser una barrera natural, també complicava els treballs de fortificació. No era estrany que les pluges intenses i els aiguats augmentessin el cabal del torrent i malmetessin estructures com ponts o palanques. Probablement, aquesta és la raó per la qual a finals de 1361 calgué comprar diverses bigues i altres peces de fusta, entre elles una de roure, per a adobar un pont de la riera. En aquest mateix sentit, el 16 de febrer de 1363 el rei Pere ordenà als jurats la continuïtat de la construcció dels fossats i les muralles de la vila, després que bona part de les obres haguessin estat destruïdes per aiguats. Si bé les ordres del monarca no assenyalen en quin lloc es produïren els danys, tot fa pensar que la zona afectada hauria estat la de la riera, que, precisament, aleshores estava en construcció. El monarca disposà l'enderroc d'algunes edificacions, especialment les annexes al recinte fortificat de l'església i el monestir, i facultà els jurats per a derruir qualsevol altre immoble que impedís els treballs de fortificació. En tots els casos, caldria estimar el valor d'aquestes finques per tal d'establir-ne les corresponents indemnitzacions.⁴⁷ La referència a edificacions contigües al monestir corroboraria que aquells treballs es practicaven al sector de la riera.

Les al·lusions a reparacions dels ponts que creuaven la riera del monestir són diverses a la documentació. Ho acabem de dir: els efectes d'aiguats i riudes requerien un manteniment habitual d'aquestes construccions. Els anys 1367 i 1368, hi ha notícia de

46. AMSFG, Comptes, 1359. Les referències dels diversos elements són les següents: fonaments, f. 16v i 17r; edificació de les arcades amb l'ajuda de cintres, f. 21r; jornals fets a les parets dels arcs de la riera, f. 26r; moles per a les obres de la riera, f. 18v, 19v, 20r, 20v, 30r, 35r; portes de la riera, f. 26v, 30v, 31v, 35r; jornals de n'Axolí, f. 21v. El mateix Axolí treballà set dies del mes de novembre (f. 31v) a les obres de l'esperó de la riera, denominació que es podria referir a alguna mena de mur sortint per a funcions de contenció de les aigües, per protegir el tros de muralla encara no acabat o per apuntalar i reforçar la mateixa muralla. Cal observar també que era habitual l'ús de palissades de fusta per a encofrats. I també com a mitjà per a assegurar l'estabilitat de terrenys poc compactes en el moment de la fonamentació de murs que havien de suportar una forta càrrega; això darrer es documentà arqueològicament a l'escarpa de la muralla medieval del monestir que es conserva dins l'edifici del museu. Per tant, aquest mateix sistema de palissades hauria pogut ser útil per a estabilitzar el soral de la platja i el llit de la riera durant la construcció dels trams de migdia i de ponent de la muralla de la vila.

47. AMSFG, Comptes, 1361, f. 20r. / González Hurtebise, 1971, 67. Document de 1363 transcrit a Aleny, 1680, 25-26.

Fig. 7. Accés al sector del monestir des de l'encreuament dels carrers de les Voltes i Notaria mitjançant un pont de pedra construït el segle XVI, actualment desaparegut. La imatge és del primer terç del segle XX (AMSG, Col. Municipal d'imatges. Autor desconegut).

l'arranjament del pont *d'avall* i del pont *d'amunt*, respectivament. El primer, a més, es féu de nou el 1372. La denominació de l'un i l'altre dóna pistes de la seva ubicació en el curs de la riera. Creiem que el pont *d'amunt* es correspondria amb el pont *d'amunt* de na Cavalla citat el 1357 i del qual hem parlat abans. Entenem, a més, que es tractaria de la mateixa estructura reconstruïda el 1375 que figura documentada com a pont de Sant Nicolau o del cementiri; aquests noms fan al·lusió a la proximitat a la capella i el cementiri de Sant Nicolau –situats entre els recintes defensius del monestir i la vila– així com al cementiri de l'església monacal –a l'entorn aproximat d'on ara hi ha l'arc de Sant Benet–. D'aquesta manera, el pont comunicaria la vila fortificada –a través d'un portal que hi hauria a l'extrem dels actuals carrers de la Notaria i de les Voltes– amb la capella de Sant Nicolau i les muralles del monestir del da-

vant de l'església. Es trobaria, doncs, a l'altura de l'actual rotonda de la plaça del Monestir.⁴⁸

Pel que fa al pont *d'avall*, pensem que es trobava en el tram baix de la riera, prop del sorral de la platja. Probablement, seria la mateixa construcció que el pont de la peixateria que figura documentat el 1362. Sabem que aquesta peixateria era propera a la riera del Monestir i a la torre d'en Campllonch, tal vegada al raval del monestir o potser a la vila. D'aquesta manera, el pont comunicaria el raval del Monestir amb el recinte emmurallat de la vila, al qual s'accediria pel portal de la peixateria o peixateries.⁴⁹

L'any 1366 les obres al sector de la riera del Monestir prenen una dimensió considerable. A principis d'aquell any, la universitat pagà els mestres i manobres que feren el mur del torrent a continuació de la casa de Guillem d'Aro. Aquesta dada ens permet afirmar –a partir del fogatge de 1360, on s'esmenta el carrer de Guillem d'Aro– que els treballs es feien, aproximadament, a l'angle nord-oest de la muralla, més o menys a la confluència del tram final de l'actual carrer de l'Hospital amb la plaça del Monestir. Són igualment nombroses les aportacions de sacs de calç. La comptabilitat municipal registra també nombrosos pagaments a persones diverses que prenen part en les tasques del mur. A les obres, hi participaven també algunes dones, fent feines que no s'especifiquen, així com els esclaus que tenien alguns veïns, com per exemple el que posseïa Guillem Banyes. Novament, la febril activitat constructiva es barreja amb l'adopció de mesures que semblen més aviat preventives i que buscarien una protecció temporal del recinte. Així, d'una banda es continuen fent viatges de cantons des de la pedrera, alguns dels quals per a obres d'alguna verdesca, mentre que, de l'altre costat, es requereixen nombrosos pals de vern per a obres de palissades de la riera, s'aixequen bastides amb pedra i argila, o es parda amb

48. AMSFG, Comptes, 1367 (f. 27r), 1368 (12r i 13r), 1372 (13r i 14v), 1375 (23r, 25r). Les referències de 1375 parlen de la construcció dels arcs del pont de Sant Nicolau. Aquell mateix any es reconstruí el portal del cementiri, que l'abat havia fet enderrocar per raons que ignorem (1375, 26r). Ambdues notícies semblarien relacionades. El nom de portal del cementiri es referiria a l'entrada pel costat de les muralles del monestir o bé a l'accés per la banda de la vila fortificada.

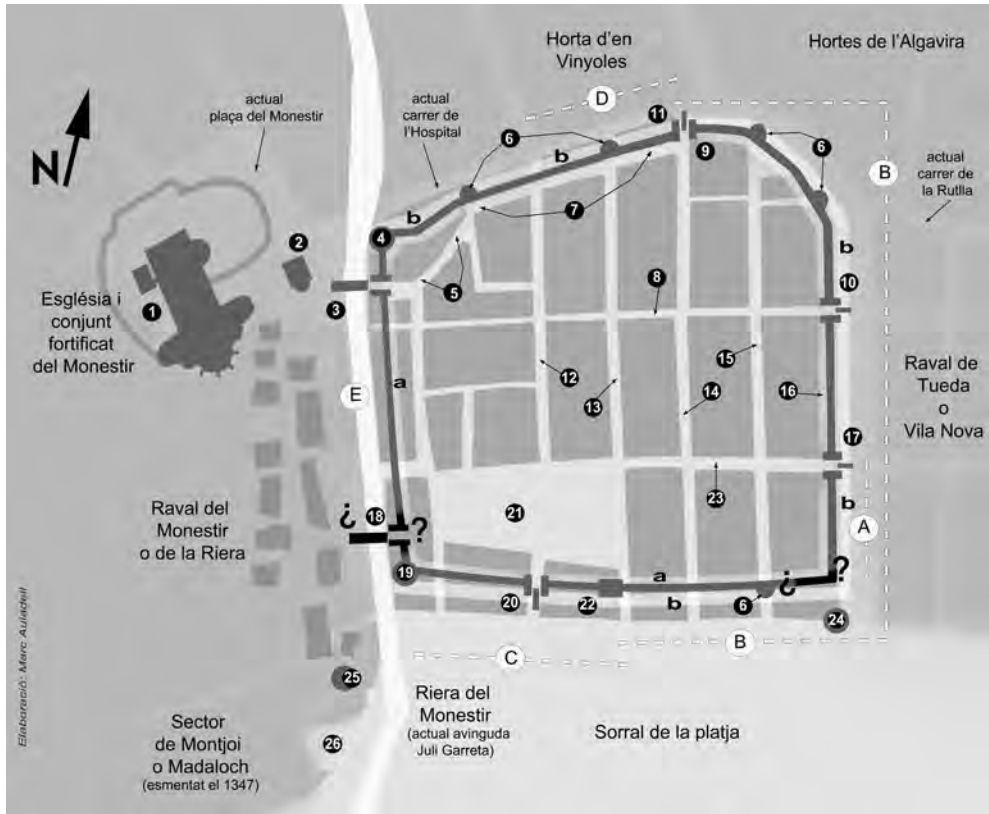
49. AMSFG, Comptes, 1362, f. 14r. El 1365, es col·locà un pany al portal de les peixateries (f. 31r). La proximitat de la torre d'en Campllonch amb la peixateria de la vila figura a AMSFG, pergami 64.

pedra el portal del començament del pont de Joan de Pau, portal del qual desconeixem la ubicació.⁵⁰

Tal vegada fou en aquest mateix moment que es començà a construir la torre d'en Queralt. De planta circular, aquesta edificació era precisament a la cantonada del sector nord de la muralla amb el llenç de ponent del mur, no gaire lluny de la casa de Guillem d'Aro i del portal i el pont d'anar a l'església. Sabem que el 1377 Guillem Queralt tenia una casa al mateix lloc on hi hauria la torre homònima; tanmateix, aquesta dada no indica per si sola que la torre ja fos feta l'any 1377. De fet, no hem trobat referències clares de la seva existència fins l'any 1385, quan s'adobà una resclosa propera a la torre d'en Queralt, a la riera, per a impedir que l'aigua entrés als fossats. Es tracta d'una data molt tardana. Sabem, per exemple, que la torre d'en Campllonch, a l'altre extrem de la riera, a tocar del sorral de la platja, es començà vers el 1366. Ara bé, l'execució del traçat que havia de seguir el tram emmurallat de la riera fou una decisió conflictiva, que s'allargà durant molt temps. Potser això hauria posposat la construcció de la torre d'en Queralt? L'any 1967 es pogué excavar una part dels fonaments de la torre i es descobrí que no estaven lligats amb els fonaments de la muralla, la qual cosa podria indicar que ambdues edificacions no eren contemporànies. Arran d'aquestes mateixes excavacions arqueològiques es pogué calcular el diàmetre exterior de la torre, d'aproximadament 7,20 metres.⁵¹ Tindrem ocasió més endavant d'abordar les dificultats que hi hagueren per a portar a terme l'edificació del mur de ponent del recinte de la vila. Abans, però, ens hem de referir a una altra peça enigmàtica del sistema defensiu guixolenc: la torre d'en Reyes.

50. AMSFG, Comptes, 1366, f. 1r, 6v, 7v, 15r i 16r. El portal de Joan de Pau s'esmenta al f. 18r i potser faria referència a la via d'accés al monestir des de l'encreuament dels carrers Notaria i Voltes; ara bé, l'al·lusió al pont no implica, necessàriament, que aquest portal estigués a la riera, ja que cadascun dels punts d'accés dins la muralla disposava d'un pont per a salvar el desnivell del fossat. D'altra banda, el 1422 el mercader Bernat de Pau capbrevà una casa dins la vila ubicada al carrer Especiers, en la qual hi havia una torre. Una notícia certament estranya, que d'entrada no sembla que guardi cap mena de relació amb la mitja torre esmentada el 1696 a l'extrem nord d'aquest carrer, o bé amb la torre ampla que hi hauria a la banda sud d'aquesta mateixa via (ACA, 1680, f. 74r, i-154; i AHG, Monestir, 12, f. 16v-17r).

51. AMSFG, Comptes, 1385, f. 14v. La referència de 1377 a la casa de Guillem Queralt és a AMSFG, Pergamins 32 i 68. Gerard Bussot data la torre amb anterioritat a 1377, segurament a partir de la lectura d'aquests mateixos pergamins (Bussot, 2000, llegendes del plànol de les pàgines 16-17). Escortell *et al.*, 1969.

Gràfic 1. Esquema del recinte emmurallat de la vila medieval i identificació d'alguns dels seus elements més significatius. Indiquem entre parèntesi la primera vegada que els trobem documentats, la qual cosa no significa que no puguin ser d'època més reculada. A. Tram aproximat que ja existia el 1337. / B. Tram existent el 1347. / C. Tram aixecat de 1352 a 1366 aprox. / D. Tram documentat el 1360. / E. Tram de la riera, construït de 1359 a 1391 aprox. / a. Corredor o camí de ronda intern de la muralla / b. Fossat. / 1. Església i conjunt fortificat del monestir; donem idea de l'existència de les seves muralles, malgrat que se'n desconeix el recorregut. / 2. Capella de Sant Nicolau (1305). / 3. Pont *d'amunt* de na Cavalla (1357), pont *d'amunt* (1368) o pont de Sant Nicolau o del cementiri (1375). / 4. Torre d'en Queralt (1385). / 5. Carrer d'en Guillem d'Aro? (corresponent a un tram del carrer de la Notaria) (1360). / 6. Cinc torres de mitja taronja situades en diversos indrets del recinte, de data de construcció desconeguda, tal vegada medievals. / 7. Tram del carrer de la Notaria que podria correspondre's amb part del camí de ronda de la muralla. / 8. Travessera de n'Escach? (actual carrer Estret) (1360). / 9. Hospital de pobres (1305). / 10. Portal i torre de n'Alba (1357). / 11. Portal de l'Hospital (1347). / 12. Carrer d'en Campllong, actual carrer Joan Goula (1360). / 13. Carrer d'en Sans, actual Espiciers (1404). / 14. Carrer de l'Hospital, actual Sant Joan (1360). / 15. Carrer de s'Yader (1360) o de l'Allada, actual Sant Pere. / 16. Carrer del Mur, o d'en Bausarenys (1357), coincident amb el corredor del tram de llevant de la muralla. / 17. Portal i torre d'en Bausarenys (1357). / 18. Pont d'avall (1367); localització hipotètica, possiblement coincident amb el pont i el portal de la peixateria (1362). / 19. Torre rodona (1366), de Sant Joan (1368) o d'en Campllong (1375). / 20. Portal de mar, de la plaça o major (1357); probablement la torre d'aquest portal sigui de la mateixa data / 21. Drassanal (1347) o plaça, actual plaça del Mercat. / 22. Torre Ampla, de datació desconeguda, probablement d'origen medieval. / 23. Carrer travesser d'en Camps a la plaça Major (1360) o d'en Salvador (1375), actual carrer Anselm Clavé. / 24. Torre del mar (1347), probablement equivalent a la torre Vella (1390). / 25. Torre d'en Reyes (localització aproximada, ca. 1362). / 26. Cala d'en Sies, corresponent en part a l'actual plaça de Sant Pere (1357). No hem situat al plànol el portal d'en Restell, ni els portals i torres de na Boteta i d'en Vern, atès que la seva ubicació és molt hipotètica. Elaboració de Marc Auladell. Base cartogràfica: Ajuntament, 1983, plànol 6; AMSFG, Plànol Guitart. Dades extretes d'Escortell *et al.* 1969, i de Bussot, 2000, així com de la diversa documentació esmentada a l'article.

5. LA TORRE D'EN REYES

5.1. L'EXISTÈNCIA DE LA TORRE I LA FAMÍLIA REYES

Cap a finals de la dècada de 1350 es degué construir una torre al barri del Raig o de Montjoi, prop de la riera del Monestir que tocava al raval, a l'altra banda de la vila emmurallada.⁵² L'edificació es conegué com a torre d'en Reyes, en al·lusió a la família que duia aquest cognom i que hi habitava a tocar. L'impuls inicial de relacionar, per qüestions d'afinitat ortogràfica i fonètica, aquesta torre amb la torre dels Reis o de Tramuntana que flanqueja l'entrada lateral de l'església del Monestir queda ràpidament descartat, atès que l'una i l'altra s'ubicaven en espais diferents, prou allunyats físicament. Fins ara la torre d'en Reyes havia passat desapercebuda en els diversos estudis que han tractat les muralles guixolenques. De fet, la seva existència és prou enigmàtica, envoltada de tants interrogants com els que acompanyen l'evolució constructiva de les muralles de la vila.

El cognom Reyes ja figura en el capbreu de 1347 a través d'una persona anomenada Bernat Reyes, que posseeix diverses cases i un pati al sector de Montjoi, aleshores també conegut com a Madaloch; el mateix Bernat Reyes declara, a més a més, la propietat d'una altra casa, en la qual resideix, que no especifica on es troba però que afronta amb una riera pel nord i amb el mar per l'est. Tanmateix, en cap d'aquestes propietats no es menciona l'existència d'una torre, la qual cosa podria indicar que el 1347 la torre d'en Reyes encara no s'hauria aixecat.⁵³

La primera al·lusió directa a la torre d'en Reyes consta en una anotació dels comptes de la vila d'entre 1360 i 1362, on es registra un deute contret per Pere Reyes en concepte de diverses teules

52. La denominació del barri del Raig és posterior a l'època medieval. La documentació que hem consultat engloba aquesta zona dins el sector de Montjoi, per la qual cosa hem optat per respectar el topònim original.

53. ACA, 1675, f. 9v-10r, i-21 i 22. Altres al·lusions de la situació a Montjoi i a tocar de les roques del mar de les propietats de Reyes es troben a les capbreuacions de Nicolau Esteve (f. 48r, i-98) i Gueraua, esposa de Ferrer Fuster (f. 79r, i-160). En aquest capbreu de 1347 apareixen indistintament els dos topònims Montjoi/Madaloch. Aquesta darrera denominació es mantindrà encara en documentació posterior. Així, l'any 1393, Arnau Sans té un pati prop la vila al lloc conegut com a Montjoi i antigament anomenat Madaloch; i el 1422, Guillem Alest i la seva esposa, Bonanada posseeixen un hort al lloc denominat Madaloch o Montjoi. ACA, 1680, 15r (i-38) i 22r (i-52).

“que eren a la casa sua, les quals foren de la tor[r]a en què astà”.⁵⁴ Aquest deute fou saldat per Pere Reyes l’any 1362, en entregar a les arques municipals l’import “per teules que havia venudes que eren de la vila”.⁵⁵ En el fogatge de la vila de Sant Feliu de Guíxols efectuat el 1360 hi figura únicament una persona amb el cognom Reyes: es tracta del mariner Pere Reyes, amb domicili a l’antic carrer de l’Hospital (actualment, conegut com a carrer de Sant Joan). Així doncs, a partir de totes aquestes dades és factible imaginar que Pere Reyes hauria manllevat teules de la torre –a tocar o dins la qual sembla que habitaria l’any 1362– i les hauria dipositat en una altra casa de la seva propietat, que bé podria ser l’immoble del carrer de l’Hospital on havia residit el 1360. El mateix Pere Reyes hauria venut aquestes teules per encàrrec de la universitat; o potser hauria actuat il·lícitament, per compte propi, raó per la qual es veuria obligat a lliurar-ne els guanys a les autoritats municipals. En qualsevol cas, les indicacions d’aquesta documentació –especialment, l’al·lusió a la venda de les teules– són insuficients i massa ambigües per a saber en quin estat d’edificació o conservació es trobava aleshores la torre. En canvi, la implicació de la universitat a l’hora de cobrar la venda de les teules deixa fora de dubte la participació municipal en la seva construcció.

No és fins l’any 1390 –mitjançant un document de gran transcendència per a l’estudi de les muralles guixolenques que examinarem en el capítol 7– que tornem a trobar evidències directes de l’existència de la torre d’en Reyes. En aquella data, l’edifici segurament no hauria estat acabat o es trobaria pràcticament inutilitzat. Mentrestant, la família Reyes apareix encara a Sant Feliu en iniciar-se el segle XV. L’any 1402, Berenguer Reyes, pescador d’ofici, capbreva una casa situada extramurs de la vila, al lloc anomenat pou de la Riera Plancha que, com el seu nom indica, era a tocar de la riera. Això no obstant, tampoc en aquesta ocasió es fa esment explícitament de la torre d’en Reyes, tot i que l’edificació aleshores encara existiria, potser en un estat de conservació força precari. Ben al contrari, el 1404 Ramon Terrats, sabater d’ofici, declara la propietat d’unes cases a Montjoi situades fora murs de la vila a tocar d’una cala, cases que limiten per l’est, en una part, amb una tor-

54. AMSFG, Comptes, 1352-1363 aprox. (ui. 5310, f. 17r). La datació d’aquest assentament s’obté per context, atès que tant al mateix full com a l’immediatament anterior hi figuren anotats en moments diferents els anys 1360 i 1362.

55. AMSFG, Comptes, 1362, f. 4v.

re en direcció al mar i amb el seu camí d'accés i, en l'altra part, amb unes cases de la universitat. Es tracta, malgrat no especificar-ho, de la torre d'en Reyes? Creiem que sí, atès que aquestes referències coincideixen amb la localització de la torre i la seva proximitat a una cala –la cala d'en Sies–, tal com veurem a continuació. Idèntiques referències apareixen en la capbreu feta el 1460 d'aquestes mateixes cases –aleshores enrunades– per part de Caterina, vídua del calafat Nicolau Terrats.⁵⁶

5.2. LA LOCALITZACIÓ DE LA TORRE D'EN REYES

En l'apartat anterior hem començat a intuir la presència de la torre d'en Reyes al sector de Montjoi, dins del raval del Monestir i, per tant, allunyada del perímetre de la vila emmurallada. A continuació establirem amb força exactitud la ubicació d'aquesta edificació, gràcies novament a la valuosa informació que proporcionen els capbreus del monestir.

Paradoxalment, és a partir de la segona meitat del segle XV, quan ja no figura cap persona amb el cognom Reyes als capbreus, que es comença a definir amb precisió la ubicació d'aquesta torre a la documentació. L'any 1444, Bartomeu Viñes, mercader de la vila, és propietari d'un pati dins el raval del Monestir, en direcció a la torre o casa anomenada d'en Reyes. Cinc anys després, el 1449, els marmessors de Francesca, esposa del carnisser Antoni Ordís, venen en subhasta pública al també carnisser Joan Miquel una casa extramurs de la vila, al raval del Monestir, situada prop la torre anomenada d'en Reyes. Aquesta casa afronta per l'est amb la riera i, de fet, limita pel nord amb la casa dels tints de l'esmentat Bartomeu Viñes i del també mercader Pere Roig.⁵⁷ Pocs anys més tard, el 1460, el mestre d'aixa Pere Durban posseeix un pati de terra prop la torre d'en Reyes i les muralles de la vila, pati que afronta precisament pel sud amb un casal derruït de Bartomeu Viñes. De 1460 és també la referència a una parcel·la d'arena i roques dels germans Pere i Anna Arnau que mitjançant un camí limita per l'oest amb la torre anomenada d'en Reyes i amb barraques que hi són contigües, mentre que per l'est toca amb la riera i pel sud ho fa amb el sorral

56. ACA, 1680, capbreuacions de Berenguer Reyes i Bernat Conill (f. 21r, i-50). Les capbreuacions dels Terrats són a ACA, 1680 (f. 49r, i-106) i 1679 (f. 34r, i-72).

57. ACA, 1679, f. 10v, i-23. AHG, Notaria, 56, f. 31 (la data que figura al document és 10 de febrer de 1448, però creiem que l'any és un error del notari, atès que la resta de documents anteriors i posteriors són de 1449).

del mar.⁵⁸ Totes aquestes dades ja ens situen la torre d'en Reyes al raval del Monestir, a tocar de la riera i del mar.

Les referències a la torre d'en Reyes continuen durant els segles XVI i XVII, tot i que es fa difícil creure que encara hi hagués dempeus algun vestigi de la torre. Probablement, l'expressió *torre d'en Reyes* s'hauria convertit en una indicació merament topogràfica. Convé tenir present que, de vegades, la informació recollida en un capbreu s'arrossegava de capbreus antics, i per això algunes dades com les afrontacions de les finques declarades no sempre estaven actualitzades. Això es fa evident en el cas de la parcel·la d'arena i roques que el 1460 era propietat dels germans Pere i Anna Arnau i que hem esmentat abans. L'any 1597, aquesta peça pertany al mercader Joan Llinàs i encara limita per l'oest amb la torre d'en Reyes i amb diverses barraques, si bé el seu propietari en descriu les afrontacions amb les dades calcades de 1460..., és a dir, de 137 anys abans!⁵⁹

Potser la manca d'actualització de la informació dels capbreus ens impedeix saber fins quan existí algun element visible de la torre d'en Reyes. Tanmateix, això no invalida la idoneïtat d'aquesta font documental per a afinar la localització de la torre. La continuïtat dels capbreus del monestir fins al segle XVIII permet seguir l'evolució en el temps de les propietats on figura alguna referència toponímica a la torre, amb independència que les afrontacions siguin o no contemporànies a la redacció del capbreu. Vegem quins són aquests casos:

1. El 1460, Pere Durban, mestre d'aixa, capbreva un pati de terra prop la torre d'en Reyes i les muralles de la vila, el qual limita pel sud amb un casal derruït de Bartomeu Viñes. La finca pertany l'any 1598 a Llätzera, vídua de Sebastià Durban, i el 1630 és propietat del matrimoni format per Caterina Durban i Jaume Llagostera, els quals reiteren la situació del pati a tocar de les muralles i de la torre anomenada d'en Reyes. El 1664 és el nét del matrimoni, Rafael Llagostera, mariner, qui capbreva la parcel·la, que curiosament encara s'insisteix a localitzar prop de la muralla de la vila i de la torre anomenada antigament d'en Reyes; la peça, segons esmenta

58. ACA, 1679, f. 56r (i-122) i 39v (i-83).

59. ACA, 1693, f. 24v, i- 57. Entre les dades arrossegades del capbreu de 1460 que són més evidents el 1597, hi figura la referència a una desapareguda barraca que fou destruïda per un aiguat de la riera, així com l'al·lusió a la desapareguda barraca d'una persona anomenada Llorenç Godefra.

el capbreu, afronta per l'est amb la riera mitjançant un camí i pel sud amb els successors de Pere Durban i, abans, de Cosma Prats, vídua de Joan Lladó. El solar és venut el 1757 per Elisabet Llor, vídua Llagostera, al mariner Jeroni Basart, el qual construeix una casa que capbreva l'any 1760.⁶⁰

2. L'any 1597 el mercader Joan Llinàs capbreva la peça d'arena i roques que l'any 1460 afrontava amb la torre d'en Reyes i pertanyia als germans Pere i Anna Arnau. El 1617, Joan Llinàs ven la parcel·la a Ponç Rovira. Aquest la capbreva com a botiga –nom que es donava a les barraques– el 1630, tot limitant per l'oest amb Pere Durban i, antigament, amb Cosma Prats Mateu, vídua de Joan Lladó; en canvi, ja no figura cap esment a la torre d'en Reyes, però sí la ubicació de la barraca a la platja en direcció al racó d'en Sala o cala d'en Sias. El 1675, la botiga passa de mans de la família Rovira a Joan Salamó, i és capbreuada el 1760 pel pescador Benet Salamó com una barraca del raval del Monestir que limita pel sud amb el perol de Sant Pere i pel nord amb una casa de Jeroni Basart.⁶¹

3. El 1599, Miquel Serafí, mariner i capità de mar, capbreva una barraca al lloc anomenat la torre d'en Reyes; aquesta barraca se situa al costat de l'arenal del mar i de la riera, i afronta per l'oest amb Cosma Prats. L'any 1663, la barraca pertany al doctor en medicina Anton Tauler i el 1704 és venuda pel doctor Joan Tauler al pescador Francesc Aiguavivas Iglesias. Aquest la ven l'any 1711 a la confraria de pescadors de Sant Pere juntament amb un perol de tenyir i altres arreus. A partir d'aquell moment, la barraca –situada al racó d'en Sala– esdevindrà el perol on els membres d'aquesta confraria de pescadors tenyiran les seves xarxes perquè tinguin major resistència i perdurabilitat.⁶²

4. L'any 1600, Cosma Prats Mateu, vídua de Joan Lladó, declara tenir a Montjoi un hort i una botiga anomenada la buga d'en Reyes. Aquesta peça limita amb el sorral de la platja per l'est i és capbreuada el 1617 pel nebot de Cosma, Pere Durban, barriler, identificada com una botiga amb un hort dit d'en Reyes, a Montjoi. L'any 1633, l'esmentat Pere Durban ven la peça a Honorat Barnés. El 1762, és capbreuada pel mariner Domènec Barnés, descendent d'Honorat

60. AHG, Monestir, 11 (f. 71v-72r). ACA, 1679 (f. 56r, i-122); 1706 (f. 247r, i-512); 1664 (f. 480r i-970). AHG, Monestir, 14 (f. 91v).

61. AHG, Monestir, 11 (f. 72v-73r) i 14 (f. 83r).

62. AHG, Monestir, 11 (f. 73v). ACA, 1693 (f. 103v, i-209) i 1664 (f. 10v, i-27). AHG, Notaria, 394 (29-9-1711).

Fig. 8. Desembocadura de la riera del Monestir (1) al mar, pels volts del primer quart del segle XX. La torre d'en Reyes (2) hauria estat al raval del Monestir (3), a tocar del perol de Garbí (4) i, casualment, de la torreta que hi ha en segon terme. L'edifici de la dreta de la imatge (5) s'emplaçaria aproximadament, un xic més avançat, al lloc ocupat per la torre d'en Campllonch (AMSG, Col. Espuña-Ibáñez. Autor desconegut).

Barnés, com una casa –antigament barraca– amb un hort situats al raval del Monestir o de la Riera, que afronten parcialment a l'est amb la barraca o perol de Sant Pere.⁶³

Com es pot observar, totes aquestes referències tenen com a punt de partida la propietat de Cosma Prats a finals del segle XVI i principis del XVII i conflueixen el segle XVIII a l'entorn de la barraca i perol de pescadors de Sant Pere. Aquest perol, anomenat de Sant Pere o de Garbí, estigué sempre al mateix lloc i es mantingué en actiu fins al 1949. Es trobava al tram final de l'avinguda Juli Garreta just abans d'arribar a la plaça de Sant Pere i a l'arrencament del passeig de Rius i Calvet que porta a la muntanya de Sant Elm. A l'espai del desaparegut perol s'hi establí més tard, entre 1961 i 1984, el conegut snack bar Lluís, el qual s'incorporà, posteriorment, a l'edifici veí del bar Amura.

En conclusió, la torre d'en Reyes, iniciada amb anterioritat a 1362, es construí al sector sud del raval del Monestir que s'enfila a

63. AHG, Monestir, 11 (f. 77v-78r). ACA, 1693, f. 132v-133r, i-267-268. AHG, Monestir, 13 (f. 128r) i 14 (f. 353). La paraula *buga* significa *rusc d'abelles*.

Montjoi i que, posteriorment, es definirà com a barri del Raig. Es trobava, per tant, a l'entorn aproximat de l'actual plaça de Sant Pere i de la façana de cases que va del carrer Sant Elm al bar Amura. El paisatge d'aquest sector ha estat notablement transformat des de l'època medieval. La torre era a tocar del curs de la riera del monestir i de la coneguda com a cala *Longa* o cala d'en Sies, en al·lusió al cognom de la família que n'era propietària i que ja és esmentada els anys 1347 i 1357. Aquesta cala –denominada popularment, encara no fa gaires anys, com la platja dels *Vagos*– s'estendria fins a l'espai que actualment ocupa la plaça Sant Pere, tot configurant un sorral que tancaria la badia per garbí i més enllà del qual s'elevaria el pendent rocós de la muntanya de Sant Elm.⁶⁴ Així, el sector comprès entre la desembocadura de la riera i l'entorn de roques de Sang i Fetge, ben situat al costat de la riera, a redós de la muntanya del Castellar o de Sant Elm, esdevenia un espai suficientment arrecerat perquè, probablement, pogués utilitzar-se com a port natural durant les estacions de primavera i estiu, quan l'estat del mar era més calmat i hi havia menys temporals.

Després de tot el que acabem d'exposar, cal que ens preguntem quin és l'encaix de la torre d'en Reyes en el conjunt del sistema defensiu guixolenc. Un altre punt interessant però ara mateix impossible d'escatir és saber si la torre era exempta o al seu voltant hi existien altres estructures defensives. En aquest sentit, la documentació comptable de 1359 esmenta els treballs de tancar la vinya d'en Sies en el moment de la presència de tropes a la vila. Igualment, l'any 1372 es feren tasques de neteja dels ampits i merlets de la vinya d'en Sies, que eren colgats de terra, pel cas que calgués disparar-hi amb ballesta per a repel·lir l'enemic. L'única persona de cognom Sies esmentada al capbreu de 1347 s'anomena Pere de Sies i declara tenir una vinya al lloc anomenat cala *Longa* o Llarga,

64. Probablement, la cala d'en Sies era coneguda inicialment com la cala *Longa* o Llarga. Així, l'any 1347, Pere de Sies capbreva una cala anomenada cala *Longa* a tocar de la roca del Castellar (ACA, 1675, 14v, i-31). En canvi, el 1357, Tomeu Vila posseeix una peça de terra a Montjoi que limita pel sud amb el camí que va a la cala d'en Sies (ACA, 1675, f. 89v, i-181). El 1422, Francesca, vídua de Bernat Sies, ja declara una cala anomenada d'en Sies i una peça de terra anomenada cala *Longa* o Llarga (ACA, 1680, f. 70v, i-145). També, el 1422, Nicolau Riera, boter, capbreva una vinya a Montjoi que limita per l'est amb la cala anomenada d'en Sies i amb el mar (68r, i-142). El topònim *cala d'en Sies* es manté vigent fins a mitjan s. XVII, en què aquest lloc comença a ser conegut com a *racó d'en Sala* (ACA, 1664, f. 221r, i-448). Hem unificat sota la grafia *Sies* les diverses variants d'aquest cognom que figuren als documents com ara Cihes o Cies.

Fig. 9. Barques al sorral de la platja, a tocar dels arbres del passeig del Mar. Imatge presa cap el 1910 des de la cala d'en Sies o platja dels vagos (AMSFG, Col. Municipal d'Imatges. Autor desconegut).

al sector de Montjoi, on hem vist que també hi ha la torre d'en Reyes. Així mateix, el 1393, Bernat Sies és propietari d'una vinya amb un colomar al lloc anomenat "vers el Castellar". Naturalment, això no implica forçosament que la vinya emmurallada esmentada entre 1359 i 1372 es trobés al lloc que assenyalen els capbreus. Necessitariem saber si entre 1347 i 1372 la família Sies adquirí o traspassà la propietat d'una altra vinya situada en algun altre indret de la vila fortificada, especialment als sectors nord i est.⁶⁵

6. LES DISPUTES PEL TRAÇAT DE LA MURALLA AL SECTOR DE LA RIERA

Deixem la torre d'en Reyes i reprenem el fil sobre les muralles que s'estaven aixecant al tram de ponent o de la riera durant la segona meitat del segle XIV. La construcció d'aquest sector generarà una gran tensió entre la universitat guixolencs i el monestir benedictí. Les divergències sorgides entre les dues parts en sotmeteren el recorregut a una indefinició constant. Alhora, el finançament de

65. AMSFG, Comptes 1359 (f. 30v i 36r), 1372 (f. 16r). ACA, 1675 (14v, i-31) i 1680 (2r, i-12).

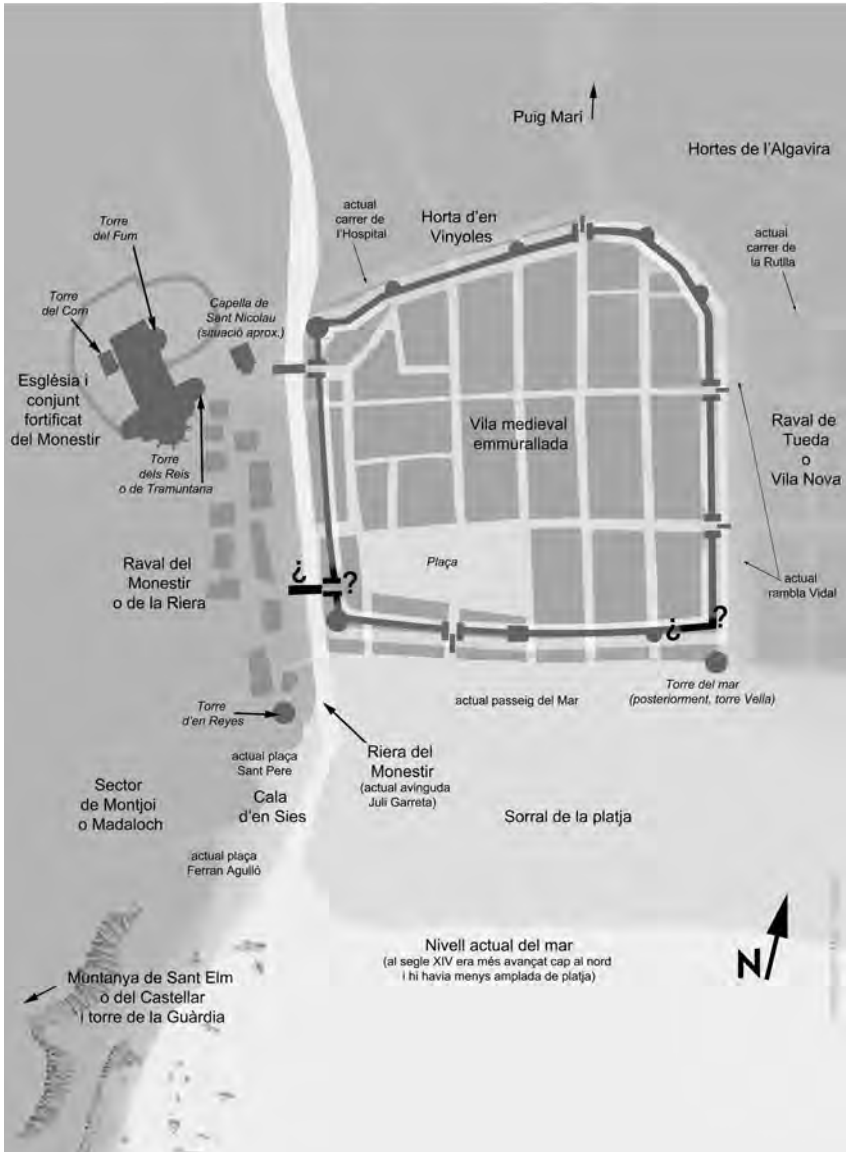
les obres es veié condicionat per la manca d'acord en la participació econòmica de cadascuna de les parts. Sens dubte fou el tram més conflictiu i costós –en esforços, temps i maldecaps– del conjunt de les obres de la muralla guixolenc.

Ja hem vist abans com entre 1359 i 1366 s'havien estat realitzant treballs al sector de ponent de la vila, a tocar de la riera. A partir de la segona meitat de 1375 i, sobretot, d'ençà de 1376 l'activitat constructiva al sector de la riera agafa una forta embranzida. Sabem, per exemple, que en el segon semestre de 1375 es vengueren a la plaça de la vila les teules, bigues i cabirons d'unes cases del sector de Montjoi que els jurats havien comprat, amb motiu de les obres de la muralla, a una persona anomenada de cognom Soler. Probablement, les cases havien estat expropiades i enderrocades per la universitat per a utilitzar-ne el solar, i els materials constructius aprofitables s'haurien posat a la venda per a obtenir-ne alguns diners.⁶⁶ D'altra banda, el registrament de jornals destinats a les obres de la muralla i la relació de barcades de pedra són freqüents en la comptabilitat municipal de 1376 i segueixen durant el 1377. En aquesta mateixa direcció cal interpretar la crida feta el 1376 pel bisbe de Girona, Bertran de Mont-rodon, en la qual demanava ajuda econòmica i personal als fidels per a la construcció de les muralles que s'estaven aixecant a Sant Feliu.⁶⁷

Tot sembla indicar que una part dels treballs realitzats entre 1376 i 1377 haurien consistit en refer algun tram de muralla del sector de la riera. Durant el mes de març de 1377 es treballà en reunir la pedra d'un mur enderrocats proper a la torre d'en Campllonch i en dissoldre'n la calç per a desfer el fonament del mur de la riera. També es pagaren tres jornals que feren dues persones durant la Setmana Santa traient pedra dels fonaments de la riera vora la casa d'en Reyes. A partir del 5 de juliol de 1377 s'iniciaren obres a tocar de la torre d'en Campllonch. I en arribar la tardor, es destinaren diverses jornades a trencar la roca davant la casa de l'esmentat Reyes, a la riera; aquestes tasques podrien correspondre a la voluntat de rebaixar o modificar el perfil rocós, o potser d'extreure'n pedra per a material constructiu. De la mateixa manera, es pagaren

66. AMSFG, Comptes, 1375, f. 25r. Aquesta parcel·la, possiblement, es correspondria amb una altra esmentada el 1347 també a Montjoi que pertanyia a una persona anomenada Guillem Soler i que aleshores –l'any 1347– limitava per l'est i pel sud amb les roques del mar i pel nord amb la casa de Bernat Reyes (ACA, 1675, f. 14v, i-31).

67. Transcrit a Botet, 1891.

Gràfic 2. Esquema dels diversos elements del sistema defensiu de Sant Feliu de Guíxols a l'època medieval. Elaboració de Marc Auladell. Dades extretes de la bibliografia i la documentació esmentada a l'article.

al mestre Rigó els perpals, tràmechs, escodes i martells utilitzats per a arrencar la roca.⁶⁸

La clau per interpretar el sentit d'aquests treballs la dona, al nostre entendre, la disputa entre el monestir i la vila pel traçat que havia de seguir la muralla al sector de la riera. Amb anterioritat a 1376, en un moment imprecís que no podem datar, l'infant Joan –lloctinent general del regne i primogènit del rei Pere III el Cerimoniós– havia encarregat a dos delegats seus, anomenats Galceran de Vilaritg i Bernat d'Orriols, la inspecció i fortificació dels diversos nuclis emmurallats de la vegueria de Girona. La proposta dels dos comissionats en relació a les muralles guixolenques, que encara s'estaven construint, consistia en aixecar un mur que connectés la torre nova –és a dir, la torre de Sant Joan o d'en Campllonch, aproximadament a la cantonda del passeig amb l'anviguda Juli Garreta– amb l'altra banda de la riera i que, tot resseguint la línia de cases edificades en aquell costat, arribés fins a les parets del monestir. Aquesta solució permetria englobar les muralles de la vila i les defenses del monestir dins un mateix recinte. Tanmateix, l'any 1376 els jurats convenceren l'infant Joan de modificar el traçat proposat per Vilaritg i Orriols; amb el nou recorregut, la muralla havia de remuntar des de la torre nova –la torre d'en Campllonch– cap al nord, riera amunt, fins a trobar la casa de Guillem Queralt i, un cop allí, travessar la riera per a unir-se amb el recinte monacal, situat davant per davant de la casa de Queralt. Aquesta nova proposta, per tant, deixava el raval del Monestir fora del recinte emmurallat de la vila.

Així, sempre segons la nostra hipòtesi, a partir de finals de la dècada de 1350, haurien començat els treballs de les obres de la riera amb la voluntat d'unir la vila amb el recinte del monestir. La construcció de la torre d'en Reyes pels volts d'aquelles dates a tocar de la cala d'en Sies, al sector de Montjoi, formaria part del projecte de prolongar les muralles de la vila a l'altra banda de la riera, i crear així un sol perímetre emmurallat que englobés en el seu interior el raval del Monestir, l'edifici monacal, la riera i la mateixa vila. Durant algun temps, les obres haurien estat aturades, potser

68. AMSFG, Comptes, 1376 (f. 12r) i 1377 (f. 25r, 6v, 7r, 7v, 8v, 16r). Els mots utilitzats en la documentació per a referir-se a les accions de reunir i dissoldre són, respectivament, *ajustar* i *destrempar*, els quals, segons les diverses accepcions recollides al diccionari Alcover-Moll tenen el significat que els hem donat nosaltres. A banda de la menció feta a la riera, seguim les capbreuacions de 1347 i 1402 de Bernat i Berenguer Reyes per deduir que la casa d'en Reyes es trobava al sector de Montjoi.

Fig. 10. La riera del Monestir –actual avinguda Juli Garreta– en direcció a la platja el 1915 (AMSGF, Col. Municipal d'Imatges. Autor desconegut).

per aiguats, manca de diners, o fins i tot perquè la universitat ja començava a qüestionar el traçat adoptat. La represa dels treballs a partir de 1375-1376 tindria lloc en un moment en què la vila havia aconseguit, sota el paraigua de l'infant Joan, imposar la seva solució de traçat alternatiu, tot desestimant la proposta de recinte únic feta anteriorment per Galceran de Vilaritg i Bernat d'Orriols. És possible, per tant, que les obres d'enderroc al sector de la riera que tingueren lloc el 1377 i que acabem d'esmentar no fossin una altra cosa que el reflex d'aquesta decisió, de tal manera que caldria desmuntar algunes estructures iniciades segons el vell recorregut i que ara entorpien el nou traçat de la muralla. Amb l'abandonament de la idea de crear un sol perímetre defensiu, la torre d'en Reyes quedaria aïllada i desproveïda del seu objectiu inicial, que era servir de punt d'enllaç amb l'altre costat de la riera del Monestir. Es tracta, insistim, d'una hipòtesi, a partir de l'escassa llum aportada per la documentació que hem consultat.

La confirmació l'any 1376, per part de l'infant Joan, del traçat de recinte emmurallat proposat per la universitat guixolencina tingué des d'un bon principi la desaprovació de l'abat. Aquest era partidari de mantenir el projecte inicial de Galceran de Vilaritg i Bernat d'Orriols, segons havia estat acordat per les parts i pel fet de ser molt

més avantatjós als interessos del monestir. Ara, en canvi, es veuria obligat a participar econòmicament en la construcció d'un recinte que en ben poc millorava la protecció del sector del monestir, pel fet que perpetuava la situació extramurs del seu raval i l'excessiu aïllament del conjunt monacal respecte a les defenses de la vila. Si l'abat apel·lava a la condició de senyor directe de la vila amb la voluntat de controlar l'execució dels treballs, la universitat maldava per a actuar al marge del poder monacal emparant-se en l'autoritat del rei. L'abat guixolenc optà aleshores per una actitud bel·ligerant, obstaculitzant la continuïtat de les obres tot i les advertències fetes per l'infant Joan l'any 1377. De la mateixa manera, es negava a pagar la tercera part del cost de les muralles i insistia que només es veia a obligat a contribuir a les despeses del projecte sempre i quan es mantingués la proposta original, tal com havia estat acordada entre el seu predecessor i els jurats.⁶⁹ L'aixecament del recinte defensiu suposava una forta despesa econòmica per a les arques municipals. No en va, l'1 de juliol de 1377 el rei Pere havia concedit permís a la universitat per a sol·licitar un cens de 1.000 escuts per a poder afrontar el cost que suposaria la continuació de les muralles i fossats de la vila.⁷⁰

La necessitat de la universitat guixolenc de recórrer al crèdit extern per a finançar la construcció de les muralles no és gens estranya. La materialització –i també el manteniment– d'una infraestructura pública d'aquesta magnitud requeria una gran suma de diners que les arques municipals no podien satisfer; i molt menys encara davant la calculada morositat de l'abat en el pagament de la seva part. L'aportació del capital requerit es resolvia mitjançant contribucions extraordinàries com les que rebien el nom de *talles*, i també amb la contractació de préstecs a tercers que, habitualment, prenién una fórmula jurídica denominada *violari*. El 1375, per exemple, es crearen cinc violaris per tal d'obtenir líquid amb el qual indemnitzar els propietaris de diverses cases situades extramurs, al

69. González Hurtebise, 1971, 68. Cartes de l'infant Joan de 4-9 d'agost de 1377 (AMSFG, pergami 68; Aleny, 1680, 26) i de 26 de novembre de 1377 (AMSFG, pergami 32; Aleny, 1680, apèndix A). En ambdues cartes, es fa al·lusió a una disposició anterior de l'infant que en el primer cas es data el 22 de desembre de 1370 i en el segon el 22 de desembre de 1376. Ens inclinem a donar per correcte l'any 1376 en comptes del 1370, que trobem massa distanciat en el temps i que creiem podria tractar-se d'un error o confusió de l'escrivent.

70. AMSFG, Llibre vermell, f. 102-104, còpia moderna. També transcrit a Aleny, 1680, 21-24.

sector de Tueda, que havien estat enderrocades per a mantenir en bones condicions el fossat i l'escarpa de la muralla de llevant. Es tractava d'immobles localitzats a tocar del portal d'en Bausarenys o d'en Salvador –a la boca del carrer Anselm Clavé–, i del portal de n'Alba –a l'inici del carrer Estret–.⁷¹ El 1377, les despeses continuaven amb la indemnització feta pels jurats a Bonanat Massot i a Francesc Roger per l'enderroc de sengles cases amb motiu de les obres de la muralla i de l'alambor o escarpa del fossat. En el cas de Francesc Roger, mariner d'ofici, sabem del cert que la casa era fora muralla i ja hauria estat enderrocada l'any abans.⁷²

De la mateixa manera que s'enderrocaven algunes cases que obstaculitzaven les obres de construcció o de manteniment en òptimes condicions del recinte emmurallat, de tant en tant calia desguassar l'aigua de la riera i netejar les runes acumulades als portals i als fossats. El 1378, per exemple, s'hagué de drenar la riera i treure'n l'aigua que banyava el portal de la plaça. L'any 1383, quatre homes treballaren en aplanar un munt d'escombraries que hi havia en aquest mateix portal, alhora que els jurats advertien que ningú no hi llancés més deixalles. Així mateix, l'estiu de 1398 diverses crides prohibien llençar pedres i escombraries al fossat de la muralla i, també, la circulació de bestiar per aquest lloc. Tampoc no es podrien abocar deixalles davant del parapet situat enfront del portal de la plaça.⁷³

Tornem ara a les disputes entre el monestir i la vila pel traçat que havia de seguir la muralla. Tal com hem dit, davant la impossibilitat d'alterar-ne el curs, l'abat veié en la negativa a fer front a la seva part de les despeses una manera de boicotejar les obres. La pressió econòmica sobre la vila es veuria així incrementada. Els treballs seguïen el seu ritme, per bé que la resistència de l'abat ofegava les

71. Ortí, 2009, 141-142. Aquest mateix autor dóna la referència del document, la qual cosa ha permès consultar-ne l'original (AHG, Notaria, 28, 5 de febrer de 1375, f. 175-183). Els propietaris són: Nicolau Esteva, per dues cases en direcció a Tueda, l'una prop del portal d'en Bausarenys i l'altra al portal de n'Alba; Bernat Marimon, mestre d'aixa, per una casa contigua a la d'Esteva; Margarita, vídua d'Arnau Mostera, pedrer, i ara esposa de Pere Perayins, teixidor, per una casa extramurs prop del portal d'en Salvador; Guillem Lladó, fuster, per una casa extramurs prop del portal d'en Salvador o d'en Bausarenys, i Jaume Palau, major de dies, pescador, per una casa extramurs prop la muralla i del portal d'en Salvador o d'en Bausarenys.

72. Ortí, 2009, 141-142, i AMSFG, Comptes, 1377 (ui 5310), f. 29r i document solt 27.

73. AMSFG, Comptes, 1378 (f. 6v, 36r, 36v) i 1383 (f. 6v); Comptes solts diversos s. XIV (ui 5763).

finances municipals. A més, l'endeutament de la universitat augmentà a partir de 1356 per l'increment de les despeses. Arran de la seva incorporació a la jurisdicció reial el 1354, Sant Feliu havia entrat a formar part de les ciutats i viles del Principat que havien de contribuir al finançament de les guerres de la Corona, obligació de la qual havia estat exclosa la localitat guixolenca mentre fou una vila de jurisdicció eclesiàstica.⁷⁴

El 4 de maig de 1382, la universitat guixolenca es reuní per a trobar la manera de satisfer el deute contret amb Bernat Sitjar, que havia estat jurat de la vila. Malgrat que la pretensió inicial era disposar dels diners d'impostos i col·lectes voluntàries reservats per a la construcció de la muralla, finalment s'acordà, a petició d'alguns dels assistents, reclamar a l'abat el pagament de la part que aquest encara devia del cost de les obres de fortificació. Una mesura que no degué fer efecte, ja que dos anys més tard, el 9 de maig de 1384, els jurats requerien a l'abat el pagament del seu deute del terç de les despeses de les obres de les muralles, tant de la part ja construïda com de la que s'estava edificant.⁷⁵ La necessitat d'assegurar la defensa de la vila motivà que el 1387, poc després d'haver accedit al tron, el rei Joan I confirmés la construcció de les muralles guixolenques. De nou sortiren a la llum les desavinences entre la universitat i el monestir. D'una banda, els jurats reclamaven a l'abat que contribuís en el finançament de la tercera part del cost de la fortificació, segons era costum des d'antic, i assumís íntegrament l'emmurallament del raval del monestir; de l'altra, l'abat es negava a permetre qualsevol de les obres mentre no se li sol·licités prèviament l'autorització, alhora que volia obligar els jurats a fer obres al monestir. Encara el 1388, les dues parts litigants s'acollien a l'arbitratge de terceres persones per a intentar resoldre les controvèrsies al voltant de la construcció de les muralles.⁷⁶

7. LA POSSIBLE SOLUCIÓ DE BERENGUER DE CRUÏLLES (1390)

La necessitat d'assegurar la bona defensa del territori féu pensar en una solució que permetés resoldre ràpidament el conflicte. Durant els anys 1389 i 1390, les incursions a l'Empordà i el Rosselló de tropes mercenàries provinents de zona francesa a les ordres del

74. Ortí, 2009, 125-126.

75. González Hurtebise, 1971, 68. AMSFG, pergamins 82 i 83.

76. Grahit, 1873, 158; González Hurtebise, 1970, 70. AMSFG, pergami, 96.

comte d'Armanyac, enemic del rei Joan I, posaren el monarca català en estat d'alerta. Per tal d'estar preparat davant l'amenaça de nous atacs dels armanyaguesos, Joan I nomenà el militar Berenguer de Cruïlles capità de la ciutat i bisbat de Girona, amb la missió de reconèixer l'estat de les fortificacions del territori. El mes de juliol de 1390, Cruïlles visità Sant Feliu de Guíxols i, després d'inspeccionar les defenses del monestir i la vila, deixà diverses instruccions que caldria complir en cas que es tinguessin notícies que l'enemic havia creuat la frontera.⁷⁷ Les obres de fortificació del nucli urbà medieval, per bé que força completes, encara no eren acabades. Així, Cruïlles disposà que es continuessin amb urgència la construcció dels fossats de la vila i, també, la torre de l'Hospital, que ja era iniciada. Ignorem des de quan era començada la torre, si bé –tal com hem vist abans– el portal de l'Hospital ja apareix esmentat en el capbreu de l'any 1347. En qualsevol cas, l'ordre de Cruïlles s'executà amb diligència, perquè el mes d'octubre de 1390 es treballava en les obres d'una torre situada davant del pati o hort de Pere Pelegrí que, per afrontacions del capbreu, sabem que es correspon amb l'esmentada torre de l'Hospital.⁷⁸

L'informe de Berenguer de Cruïlles de 1390 posa de relleu l'extrema vulnerabilitat del sistema defensiu guixolenc, en gran part per la reiterada deixadesa de permetre construir habitatges a tocar dels murs. En cas d'atac, la presència d'aquestes edificacions facilitaria la penetració dels enemics, al mateix temps que dificultaria la defensa des de l'interior. Una de les zones més mal protegides era el sector de la riera del Monestir i l'espai comprès entre el recinte monacal i les muralles de la vila. Per això, Cruïlles ordenà que, arribat el moment, s'enderroquessin les cases adossades al llenç de paret que anava de la torre d'en Campllonch a la torre d'en Queralt per tal d'alliberar l'espai del voltant de la muralla; a més, seria responsabilitat de cadascun dels propietaris de les cases la neteja i el manteni-

77. AMSFG, pergami, 106, de 18 de juliol de 1390. Document transcrit amb la lletra B a l'apèndix d'Aleny, 1680.

78. AMSFG, Comptes, 1390 (f. 21r i 22r). El 1404, un guixolenc anomenat Pere Pelegrí capbreva dues feixes d'hort situats al sector de l'Algavira, un dels quals limita pel nord amb el camí que porta al Puig Marí (ACA, 1680, f. 43v, i-95). Convé recordar igualment que posteriorment –com a molt aviat, a partir de la segona meitat del segle XVI– el carrer de l'Hospital passaria a designar-se amb la denominació encara vigent de carrer de Sant Joan i, en conseqüència, la torre de l'Hospital agafaria el nom de torre de Sant Joan.

Fig. 11 a. La Porta Ferrada del Monestir, flanquejada per les torres del Fum i del Corn, després de la seva restauració l'any 1931 (AMSFG, Col. Municipal d'Imatges. Autor desconegut).

ment de la seva part. Aquesta dada confirma que el tram de ponent de la muralla guixolencs s'havia construït, finalment, seguint les indicacions fetes pel rei el 1376, tot i la resistència de l'abat; és a dir, remuntant riera amunt fins a la casa de Guillem Queralt, on hi

havia aixecada la torre del mateix nom.⁷⁹ Però les precaucions de Cruïlles no acaben aquí. Tan bon punt es tingués coneixement de presències hostils en territori del rei, també es demoliria la capella de Sant Nicolau –documentada el 1305, ubicada a l'oest de la riera del Monestir, a l'espai comprès entre el recinte defensiu monacal i les muralles de la vila– i, a expenses de la vila, se n'edificaria una de nova sota la mateixa advocació dins el perímetre urbà emmurallat. De la mateixa manera, s'enderrocarien les cases que envoltaven la torre d'en Reyes –incloent-hi la casa de l'esmentat Reyes–, així com els habitatges compresos entre aquesta torre i la capella de Sant Nicolau. Es tractava, una vegada més, de netejar l'entorn de la riera del monestir d'estructures que n'entorpissin la defensa o en facilitessin l'accés de l'enemic. El celler del monestir –amb les cases que hi eren adossades per la cara exterior del recinte monacal– haurien de ser, igualment, derruïdes. En cas d'arribar a aquesta situació, Cruïlles també disposà que la torre d'en Reyes es refés i redrecés amb l'objectiu de destinar-hi una companyia de ballesters per a la defensa de la vila. Del contingut de les disposicions de Cruïlles, en deduïm que en aquell moment la torre devia estar força deixada, si és que havia estat mai acabada. Tanmateix, malgrat situar-se apartada de les muralles de la vila i del monestir, Cruïlles degué intuir que podria servir com a punt de defensa avançat de la desembocadura de la riera i del raval del Monestir.

Les ordres dictades per Berenguer de Cruïlles no acaben aquí. En cas d'haver-les d'executar també s'haurien d'enderrocar els edificis situats al barri de la Vila Nova compresos des del sector del carrer del Mur fins a la casa del barber Francesc Jonquers. La Vila Nova s'identifica inequívocament amb el barri de Tueda, situat constructivament a continuació de la muralla de llevant. De fet, el significat dels mots *Vila Nova* és prou explícit si tenim present que a finals del segle XIV el raval de Tueda configurava, dins la trama urbana guixolenca, el nucli de formació més recent. El capbreu del monestir d'entre 1392 i 1442 corrobora l'associació d'aquests topònims. L'any 1404, Francesc Jonquers, barber de professió –pos-

79. A finals de 1390, es compraren dues bótes per a drenar l'aigua dels fonaments de l'escarpa de la torre d'en Queralt (AMSFG, Comptes, 1390, f. 24v). El 1393, el sabater Pere Torroella capbreva una casa prop la torre anomenada d'en Queralt, que afronta per l'oest amb una casa de Guillem Queralt i pel nord amb el mur de la vila. La casa de Guillem Queralt és al primer carrer proper a la riera i limita a ponent i a tramuntana amb la muralla. ACA, 1680, f. 19r (i-46) i 9r (i-26).

siblement la persona homònima esmentada el 1390-, reconeix ser titular d'una única propietat: una casa amb pati situada extramurs cap a Tueda, que limita pel nord amb un pati de Guillem Axolí. El mateix any, Guillem Axolí és propietari d'un pati fora muralla en direcció a la Vila Nova, que afronta a migdia amb un pati de Francesc Jonquers. Les peces no només encaixen, sinó que la inexistència d'altres propietats a nom de Jonquers impedeix qualsevol possibilitat de confusió amb altres finques del mateix titular.⁸⁰ Pel que fa al carrer del Mur, aniria en paral·lel a l'actual carrer de Sant Pere i es correspondria aproximadament, una mica més enretirat, amb la façana de ponent de la rambla Vidal. La denominació d'aquest vial faria referència al corredor o pas que quedava entre la filera de les cases de dins el recinte emmurallat situades més a l'est i la cara interior de la muralla. La seva identificació ha estat possible per diverses finques intramurs capbrevades el 1404 que limiten a l'est amb el carrer del Mur i són contigües per l'oest amb altres habitatges situats al carrer de l'Allada (antic nom del carrer Sant Pere).⁸¹ Així doncs, l'ordre de Cruïlles suposaria l'enderroc de les cases que anaven del mur de llevant fins uns metres més a l'est, a Tueda, on hi havia la casa de Francesc Jonquers. En aquest sentit, ja hem vist com el 1375 la universitat demanà diversos préstecs per a indemnitzar els propietaris d'algunes cases situades també a Tueda que havia calgut enderrocar per a mantenir el fossat i l'escarpa de la muralla de llevant en bones condicions.

8. LA SEGONA PROPOSTA DE BERENGUER DE CRUÏLLES: UN RECINTE ÚNIC? (1391)

El conjunt de mesures preventives estipulades amb un cert pragmatisme per Berenguer de Cruïlles l'any 1390 per a assegurar la de-

80. ACA, 1680, f. 63v (i-131) i 42v (i-93).

81. Feliu Bonet, mariner, declara tenir unes cases dins la vila que limiten per l'est amb el carrer del Mur i per l'oest amb una casa de Francesc Reig del carrer de l'Allada (ACA, 1680, 24r, i-56; 49r, i-106). Pere Cassà capbreva una casa intramura que afronta a l'est amb el carrer del Mur i per l'oest amb una casa del carrer de l'Allada que pertany a Nicolau Mas (60v, i-125; 40r, i-88). Nicolau de n'Alba, mariner, declara una casa dins la vila que limita per l'est amb el carrer del Mur i per l'oest amb una casa d'Antoni Rabassa del carrer de l'Allada (58r, i-120; 65v, i-135). D'altra banda, en una relació dels carrers de la vila emmurallada feta el 1602 començada de llevant en direcció a ponent (és a dir, de Tueda a la riera del Monestir), el primer carrer esmentat és el del Mur, seguit pels de Sant Pere i de l'Hospital (Marquès, 1981). La identificació del carrer del Mur amb la rambla Vidal també apareix, puntualment, a Bussot, 2000, 351.

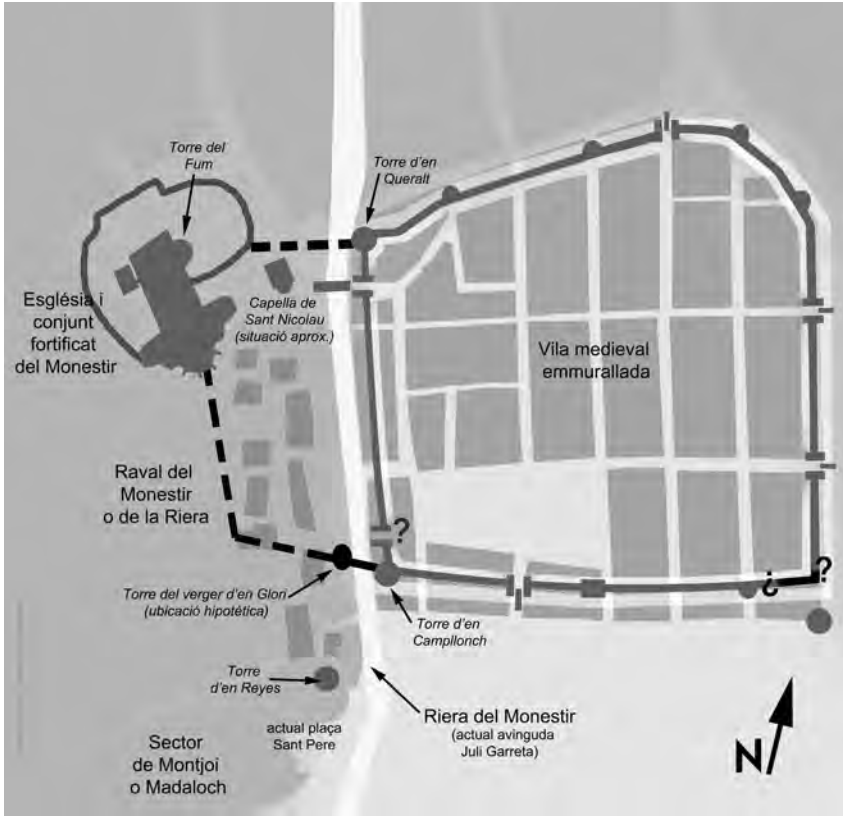
fensa de Sant Feliu de Guíxols no arribarien, finalment, a posar-se en pràctica. El desenllaç posterior de les hostilitats amb el comtat d'Armanyac, resoltes favorablement per als interessos de Joan I el 1391, no ho faria necessari. Ben al contrari, els enfrontaments entre el monestir i la vila per l'abast del recinte emmurallat seguien oberts. El rei havia comissionat Bernat de Margarit perquè fes de mitjancer en les disputes relatives a la contribució de l'abat i els homes del raval del monestir en la construcció de muralles del mateix raval. Però el 4 de juliol de 1391 el mateix monarca ordenava a Margarit que no es pronunciés respecte a aquesta qüestió fins que les parts enfrontades no haguessin presentat les seves argumentacions.⁸² Continuava la controvèrsia tant per un possible tancament del raval del monestir dins la muralla com per les aportacions econòmiques que caldria fer-hi cadascuna de les parts.

La resolució que havia de semblar definitiva arribà els dies 5 i 6 de setembre d'aquell mateix any 1391, novament de la mà de Berenguer de Cruïlles.⁸³ En el text de la sentència es reconeixia l'existència d'una declaració anterior, signada per les parts en litigi, en virtut de la qual el noble Gascó de Montcada manava la unió del monestir i el seu raval amb els murs de la vila.⁸⁴ En aquest mateix sentit, l'abat mostrà una escriptura amb una ordre de signe semblant que havia estat emesa pel cavaller Pere de Planella, comissionat del rei. D'aquesta manera, la sentència de Cruïlles venia a ratificar la creació d'un únic recinte defensiu que inclouria el monestir, el seu raval i la vila. Això evitaria l'enderroc de la capella de Sant Nicolau i del conjunt de cases del seu entorn –que el mateix Cruïlles havia manat demolir el 1390 en cas d'atac imminent– perquè quedarien dins del perímetre emmurallat i, per tant, ja no suposarien un problema de seguretat. Després de molt temps, s'imposava fermament l'opció que l'abat havia defensat aferrissadament des que el 1376 el monarca donà suport a la proposta dels jurats; pel que veiem, ja hi havia hagut altres sentències favorables a l'abat que, tanmateix, no s'havien executat. La sentència arbitral de Cruïlles establia que

82. Document transcrit a Aleny, 1680, 28-29.

83. AMSFG, Llibre vermell, f. 17-22.

84. Tenim notícia que Montcada visità Sant Feliu l'any 1378, precisament com a comissari de les obres de la muralla; durant l'estada se li oferí vi grec, per la qual cosa es comprà una bóta a pagar entre la vila i el monestir (AMSGF, Comptes, 1378, f. 36). D'altra banda, el 1385 la universitat guixolenca envià dos representants a Llagostera, on aquell moment es trobava Montcada, a parlar sobre l'afer de la muralla (AMSGF, Comptes, 1385, f. 24r).

Gràfic 3. Esquema orientatiu del recinte únic dispost per Berenguer de Cruïlles el 1391 (marcat amb línia discontinua) que hauria d'unir les muralles de la vila amb el monestir fortificat. La ubicació de la torre d'en Glori és hipotètica, a efectes únicament de donar una idea global de com hauria estat el perímetre resultant de la unió. Elaboració de Marc Auladell. Dades extretes de la bibliografia i la documentació esmentada a l'article.

la unió del monestir i el seu raval amb la vila guixolenca es faria per dos punts, cadascun dels quals connectaria els extrems de banda i banda de la riera d'acord amb la solució aportada per l'abans esmentat Pere de Planella. El primer punt aniria des de la torre d'en Queralt fins a la cambra de l'abat –situada, possiblement, a la torre del Fum–. El segon enllaçaria des de la torre d'en Campllonch o una mica més amunt fins a una nova torre que s'edificaria en un verger propietat de Bernat Glori, concretament, a la cantonada on creixia una figuera. No hem pogut concretar la ubicació del verger d'en Glori, tot i que sabem que era cap a l'extrem sud del raval del Monestir

Fig. 11b. Façana lateral de l'església del Monestir abans de la dècada de 1960 on s'observen part dels contraforts i dues torres de defensa de l'absis (AMSGF, Col. Santiago Güitó. Autor desconegut).

i el sector de Montjoi, segurament a tocar de la riera.⁸⁵ Aquesta nova torre hauria de ser similar a la torre d'en Campllonch en alçada, gruix i espitllerat, i el seu cost l'assumiria la universitat. En canvi, la resta de despeses generades per la construcció dels murs d'unió anirien a càrrec del monestir.

Seguidament, la universitat hauria de construir, sota la seva despesa, un llenç de muralla que lligués la nova torre de Bernat Glori amb l'església del monestir, amb la qual cosa es completaria el recinte únic. El lligament del mur amb l'església es faria pel segon contrafort de l'absis central; és a dir, just pel costat de l'absidiola esquerra, que per la seva part interna formava la capella de Sant Cugat i que actualment és la capella del Santíssim.⁸⁶

85. El 1393 Bernat Glori, fuster o boter, declara la propietat d'una casa porticada amb una bassa al darrera situada al raval del Monestir, que afronta pel nord amb el carrer anomenat de Madaloch i a l'est amb la riera; també és propietari d'un hort a Montjoi (ACA, 1680, 8r, i-24).

86. Marquès, 1986. Encara es poden veure en aquesta capella les imatges de Sant Cugat i Sant Jaume esculpides a la clau de volta.

Tant en el cas del monestir com de la universitat, els murs de nova construcció haurien de disposar d'un fossat de les mateixes característiques als dels trams ja aixecats. Només en els murs edificats directament sobre la roca no seria obligatori empedrar el fossat ni fer-hi escarpa. La universitat tindria dos anys per a fer les seves obres, a partir del moment que el monestir hagués fet les seves.

Per tal d'assegurar la solidesa de la unió de les muralles al sector de la riera, en cada cap dels dos lligaments de la muralla es farien unes arcades iguals, amb una pila de pedra al mig que tingués les puntes agudes. A més, cada arcada tindria portes falses caladisses, blindades de ferro i rematades per la part inferior amb puntes del mateix metall. Finalment, sota dels ponts es pavimentaria la riera de la mateixa forma que el paviment del pont dels frares menors de Girona.

En conclusió, la resolució de Berenguer de Cruïlles confirmava la intenció d'establir un únic recinte emmurallat que garantís la protecció tant de la vila com del monestir i el seu raval. Però, realment es féu, aquesta unió? El 1396, hi ha constància de l'arranjament del pont d'en Glori, que tal vegada podria tenir alguna relació amb la torre que calia construir al verger de Bernat Glori. El cert, però, és que no hem trobat cap dada o indicatiu de pes que demostrés aquesta unió. Així mateix, tenim constància que la capella de Sant Nicolau no fou enderrocada fins al 1598. Tampoc es fa cap esment d'un possible recinte únic a la descripció de les muralles del notari Joan Blanch l'any 1696 abans del seu enderroc a mans de l'exèrcit francès. Tot plegat ens porta a pensar que la creació d'un recinte defensiu unificat, finalment, no es materialitzà, per bé que en desconeixem les raons. De tota manera, les obres d'acabament del recinte emmurallat prosseguiren després de la sentència de Cruïlles. El 1393, per exemple, es treballà en les obres de construcció i habilitació del sostre de la torre del portal de la plaça amb la finalitat d'ubicar-hi dues armes de foc denominades bombardes. L'any 1396 s'excavà el fossat de la riera i es treballà en la construcció dels seus alambors o escarpes, la qual cosa requeri la realització de nombroses barcades de pedra i l'aportació de gran quantitat de calç per a la fabricació de morter.⁸⁷ El 1398, el rei Martí l'Humà concedí llicència a la vila guixolencina per a posar impostos i fer censos per a acabar la construcció de les muralles. D'altra banda, entre 1399 i 1400 es col·locà a l'exterior de la

87. AMSFG, Comptes, 1393 (f. 29v-31v) i 1396. La referència de 1396 al pont d'en Glori és al fol. 20v.

muralla, davant del portal de plaça, un porxo de dos pilars de pedra coberts de fusta i teules perquè els qui hi feien guàrdia en època de guerra s'hi poguessin resguardar i no abandonessin la vigilància, com havia ocorregut altres vegades.⁸⁸

No volem cloure aquest capítol sense fer encara una darrera reflexió respecte de les ordres donades per Cruïlles el 1391. Resulta estrany que la sentència manés construir una nova torre a Montjoi per a connectar-la amb la d'en Campllonch si en el sector escollit ja hi havia la torre d'en Reyes. Recordem que tot just un any abans, el 1390, el mateix Berenguer de Cruïlles havia ordenat d'arreglar-la per a instal·lar-hi una companyia de ballesters. No hauria estat més senzill lligar els murs aprofitant la ja existent torre d'en Reyes en comptes de construir-ne una de nova al verger de Bernat Glori? Potser es replantejà el recorregut de la muralla i l'edificació d'en Reyes quedava massa lluny del nou circuit? O tal vegada no sortia a compte refer la torre perquè a més a més estava mal conservada o era inacabada, com semblaria dependre's de les instruccions donades per Berenguer de Cruïlles el 1390?

9. LES MESURES D'ALERTA I PREVENCIÓ DEL PERILL

L'existència d'un recinte emmurallat anava acompanyada del desplegament d'un seguit de mecanismes de vigilància del territori que havien de permetre reaccionar amb rapidesa davant del menor indici d'un possible atac. Només així la població disposaria de temps suficient per a preparar la resistència en cas que, finalment, es confirmessin les alarmes d'una agressió externa. Per tant, el sistema defensiu de la vila guixolenca es fonamentava en tres elements: la construcció d'un perímetre fortificat; l'establiment de sistemes de vigilància i d'alerta del perill, i la capacitat d'organitzar els recursos disponibles per a adoptar mesures preventives amb caràcter extraordinari.

Les principals amenaces a la seguretat de la vila i el monestir de Sant Feliu de Guíxols durant el segle XIV vindran per la presència en aigües catalanes de galeres genoveses i castellanques, en el context de les guerres en què prengué part Pere III el Cerimoniós. Ja ens hem referit en un altre apartat a la Guerra dels Dos Peres (1356-1375). El territori del Principat no fou envaït per les tropes del monarca

88. González Hurtebise, 1971, 75.

Fig. 12. Vista general del sector de garbí del passeig i la platja, amb la muntanya i l'ermita de Sant Elm al fons, el 1885 (AMSFG, Col. España-Ibáñez. Autor: Jaume Bertran).

castellà, però en canvi la seva flota es plantà davant les aigües de Barcelona i causà danys a la costa lleuantina. També esdevindran un gran perill les ràtzies dels pirates musulmans durant els períodes en què senyorejaren el mar Mediterrani. Per terra, caldrà preparar-se per a combatre l'entrada en localitats del Principat de companyies de mercenaris dedicades a la rapinya o al servei d'interessos senyoriais enfrontats amb els del monarca català.

9.1. LA VIGILÀNCIA DEL LITORAL I L'ALERTA DEL PERILL. UNA TORRE DE GUAITA A SANT ELM

Els mecanismes de vigilància i alerta del perill del sistema defensiu guixolenc medieval es basaven, com a mínim des de mitjan segle XIV, en l'existència d'una torre de guaita al cim de la muntanya de Sant Elm. Tenim notícia per primera vegada d'aquesta torre l'any 1347 per una vinya que Pere de Sies té al lloc anomenat cala *Longa* o Llargà que afronta per l'est amb el mar i pel sud amb la roca propera a la *guardia des Castelar*. De la mateixa manera, el 1357 Tomeu Vila és propietari d'una peça de terra al sector de Montjoi que limita pel sud amb el camí que va a la cala d'en Sies i pel nord amb la via pública que porta a la torre de la Guàrdia.⁸⁹

89. ACA, 1675, f. 14v (i-31) i 79v (i-181).

La funció de la torre de la Guàrdia possibilitava la vigilància de la costa en un indret de ràpid i fàcil accés des de la vila. La seva construcció devia ser molt simple des d'un punt de vista arquitectònic i militar, atès que no estava destinada a funcions defensives. La situació estratègica al capdamunt de la muntanya de Sant Elm, amb la badia guixolencsa als peus, permetia controlar visualment el litoral de ponent fins a Tossa i les muntanyes que encerclen la localitat. En canvi, el camp visual de la costa de llevant cap a l'est, tot i dividir-se Palamós, era lleugerament menor. Hauria estat lògic cobrir aquesta deficiència des d'algun altre indret elevat proper a la Guàrdia, que permetés la comunicació entre les dues talaies.

Qualsevol presagi d'un perill imminent era ràpidament descobert des de la torre de la Guàrdia, ja fos per l'observació directa com per la recepció de senyals d'alarma provinents de talaies properes. Tant important era localitzar el perill com alertar-ne visualment la població o els punts de guaita propers. El sistema d'avisos fets des de la Guàrdia consistia en l'encesa d'una falla o conjunt de llenya que es traduïa en senyals de fum durant el dia (fumades) o en fogueres si era de nit (farons). A principis de juny de 1361, per exemple, na Reiga hi anà a fer farons per a avisar de tres galeres de Barcelona que arribaren a Palamós des de Sicília “e no sabíem de quines gents eren”. De la mateixa manera, l'agost de 1368 Berenguer Joan hi féu fumada per a avisar de la presència d'una galera de Barcelona. A finals de 1381, Francesc Pollí s'hi estigué alguns dies per a fer farons amb motiu de notícies d'avistament de galeres de moros. Desconeixem si hi hauria hagut algun sistema codificat de transmissió de senyals entre Sant Feliu de Guíxols i els nuclis de la vall d'Aro o altres localitats veïnes.⁹⁰

Les tasques de guaita eren assumides indistintament per diversos guixolencs –alguns d'ells, com l'esmentada Reiga, amb força assiduitat–, de manera que no sempre hi havia destinada la mateixa persona a la torre. De vegades, les funcions de vigilància permetien desviar de la navegació vaixells que, lluny de ser naus enemigues, interessava fer recalcar al port de Sant Feliu. Entre 1374 i 1375, les terres catalanes patiren una profunda crisi motivada, entre altres raons, per la guerra i per una intensa sequera que afectà la producció de cereals. Arran d'aquesta situació, els jurats maldaven per a acon-

90. AMSFG, Comptes, 1361 (14r), 1368 (13r) i 1381 (15r). Les notícies de pagaments per vigilància o senyals des de la torre de la Guàrdia són abundants als quaderns de comptabilitat de la universitat guixolencsa.

seguir interceptar embarcacions carregades de gra que poguessin proveir d'aliment la vila i, també, la ciutat de Girona, de la qual Sant Feliu n'era el port natural. El mes de març, els jurats enviaren un llagut amb sis homes a les illes Medes, on es deia que hi havia una nau carregada de gra, per si podien fer-la venir a buidar a Sant Feliu. A principis de maig, Guillem Mercader, a bord del llagut de Pere Sanç i acompanyat de 16 homes, interceptà el lleny de Julià de Mallorca, que venia de la costa de Llevant carregat de cereal, i el conduí al port guixolenc. El control des de la torre de la Guàrdia de les embarcacions que navegaven davant la costa guixolenc també era crucial. Pere de n'Alba estigué cinc dies a la Guàrdia controlant la possible arribada d'un lleny carregat de gra; en cas d'avistar-lo, hauria de fer senyal ràpidament per si se'l podia fer descarregar a la vila. De la mateixa manera, l'estiu de 1375, na Rega estigué dos dies a la Guàrdia per a alertar, si es donava el cas, de la presència de veles carregades de gra.⁹¹

En cas que fos necessari, el missatge d'alerta detectat des de la torre de la Guàrdia podia transmetre's a les torres de guaita veïnes que cobrien altres punts de vigilància i així successivament, per tal de difondre la notícia al llarg del litoral. Això permetia establir un sistema de comunicació en cadena, una autèntica xarxa informativa des de l'epicentre de la notícia en què cadascun dels enclavaments de vigilància esdevenia una peça clau per a amplificar la informació al conjunt del territori. L'any 1382, una ordre de Pere III al batlle general de Catalunya establí un sistema de vigilància contínua d'aquestes característiques que havia de servir per a la defensa de les poblacions costeres dels constants atacs de la pirateria musulmana. Es fonamentava en una cadena de punts de guaita situats de forma més o menys equidistant des de la costa del Rosselló fins al Regne de València. Les talaies del litoral català començaven a Torroella de Montgrí i acabaven a Sant Carles de la Ràpita; juntament amb Torroella, comprenien els nuclis gironins de Begur, Llafranc, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Tossa i Blanes. En cas d'avistament d'una possible embarcació corsària des d'una de les talaies, es comunicaria l'avís als dos punts de vigilància més propers, situats immediatament al nord i al sud. Si l'avistament es produïa des de Sant Feliu, caldria posar-ne en coneixement les guaites de Palamós i Tossa. Els senyals es farien de fum o de foc, segons fos de dia o de nit. Seguidament, els dos centres receptors del missatge donarien

91. AMSFG, Comptes, 1375, f. 19v, 20v i 23v.

avís als seus dos centres veïns, i així s'arribaria ràpidament a cobrir tot el territori.⁹²

La comunicació visual entre localitats a través de senyals de fum o fogueres es combinava amb la informació aportada per missatgers o la tramesa de correspondència, tant per la ruta terrestre com marítima. L'estiu de 1357, els jurats enviaren emissaris a Palamós i Girona per a informar-se de la localització d'un estol de 22 galeres genoveses que havia estat vist al cap de Creus i que semblava que podia haver navegat fins a l'altura de les illes Medes; això motivà el desplaçament d'una persona a Torroella de Montgrí per a comprovar la veracitat dels fets, que al final resultaren ser una falsa alarma. El 1367, un llagut amb tres guixolencs navegà durant la nit fins a Tossa per a corroborar si un exèrcit havia arribat a aquella població provinent del castell de Montsoriu amb la intenció de dirigir-se a Sant Feliu. El juliol de 1377, era un llagut de Barcelona qui portava una carta dels consellers d'aquella ciutat informant de la presència al cap de Tortosa d'una galiota de *moros* –una galera petita de 16 a 20 rem amb una sola vela llatina–, la qual cosa, juntament amb notícies de Palamós, motivà algunes guaites a la torre de la Guàrdia. De nou, l'agost de 1387 dos missatgers provinents, respectivament, de Roses i Cadaqués posaven en coneixement dels jurats guixolencs que s'havien vist *galiotes de moros* per les aigües del cap de Creus i per Cadaqués.⁹³

La torre de la Guàrdia no era l'únic punt de la vila i del seu entorn des del qual es duïen a terme tasques de vigilància o es feien avisos per mitjà de senyals visuals. La documentació constata que durant els anys 1362 i 1365 alguns veïns feien rondes marítimes amb les seves embarcacions –com ara llenys o llaguts– fins a les Puntes; aquesta denominació es refereix a algun topònim o conjunt de topònims que tal vegada indicarien els límits del litoral guixolenc o que es correspondrien amb algun sortint de la costa a Sant Pol-S'Agaró o en direcció a Tossa.⁹⁴ D'altra banda, el 1385 els jurats enviaren persones a fer guaites des del puig de ses Eroles i des del coll situat sobre el molí de la Lixarda, en ambdós casos pels rumors d'invasions de companyies armades. El primer d'aquests llocs

92. López Pérez, 1996.

93. AMSFG, Comptes, 1357, f. 9r, 10v i 17r. AMSFG, Comptes, 1367 (f. 25v), 1377 (f. 30v i 32) i 1387 (f. 23v).

94. AMSFG, Comptes, 1362 (11r). Sabem de la vigilància a les Puntes, que desconexim on són, perquè durant una de les guaites es trencà una peça de fusta del llagut de Bernat Esteve, la qual calgué reparar (1365, f. 31r).

es correspon molt probablement amb l'actualment conegut com a puig del Remei, situat no gaire lluny de l'antic mas de les Eroles que avui dia rep el nom de granja i ermita del Remei, al municipi de Castell-Platja d'Aro. Pel que fa al coll de la Lixarda, es trobaria molt proper al puig de ses Eroles i podria formar part fins i tot del mateix indret. Un altre lloc que servia de talaia era la torre de les Senyes –una denominació prou explícita– esmentada amb certa freqüència el 1390 juntament amb el puig de ses Eroles. Malauradament, no tenim cap indicatiu que ens permeti situar geogràficament aquesta torre ni aportar cap dada de la seva construcció. També coneixem l'existència d'un topònim anomenat la Creu, de localització impossible, des del qual constatem que es transmetien senyals visuals a les parròquies de la vall d'Aro, però, en canvi, desconeixem si també servia com a punt d'observació.⁹⁵ Tampoc no podem oblidar les tasques de guàrdia des de la muralla o els portals que donaven accés a la vila, les quals es devien reforçar en moments puntuals; per exemple, el 1393, en què Domènec Saguer estigué fent la vigilància del portal d'en Salvador per espai de trenta-una nits. Per últim, cal esmentar les torres del Fum i del Corn del monestir de Sant Feliu, des de les quals es feien tasques de vigilància i es donava avís de perill, entre d'altres notícies. Així mateix, l'any 1391, una sentència de Berenguer de Cruïlles disposava que l'abat havia de requerir a en Llabià –potser un cavaller?– o a un substitut seu la ronda diària, cada matí, per la costa que anava des de *Conanglo* –platja de Treumal, a Calonge– fins al port de Sant Feliu a la recerca d'amagatalls de pirates musulmans i altres enemics del rei.⁹⁶

Tornem ara la torre de la Guàrdia de la muntanya de Sant Elm. Des de quan existia, aquesta construcció? L'edificà la comunitat benedictina, o potser fou projectada per la universitat guixolencsa? L'any 1203, un privilegi del rei Pere el Catòlic facultava l'abat per a construir el monestir i la vila en una nova ubicació, així com per a aixecar una fortificació al lloc anomenat el Castellar. La càrrega semàntica del mot *Castellar*, topònim amb què s'identificava, antigament, la muntanya de Sant Elm, remet sens dubte a l'existència

95. AMSFG, Comptes, 1385 (f. 13r i 14r) i 1390 (f. 10v i 11r).

96. AMSFG, Comptes, 1393, f. 34r. El 1282, l'abat, amb el consentiment de la universitat, concedí, vitaliciament, a Bernat de Soch la funció de fer guaites des de la torre major del monestir, probablement la torre del Corn (Aleny, 1680, 154-156). La mateixa sentència de Cruïlles de 1391 també establí que l'abat disposés d'una persona que toqués el corn pel matí i pel vespre a la torre del Corn del monestir o en una altra torre de la vila (AMSGF, Llibre vermell, fols. 19v-20r).

o reminiscència d'algun element fortificat. Però l'autenticitat del document de 1203 ha estat posada en dubte per alguns autors, que recelen de l'excentricitat del seu contingut i s'estranyen que, malgrat ser clarament beneficiós per al monestir, l'abat no en fes ús com a prova documental alguns segles més tard quan hagué de defensar certs interessos senyorials.⁹⁷ De la credibilitat d'aquest privilegi, en depèn, per tant, la possibilitat de fer recular o no la veracitat històrica d'ambdues notícies fins al principi del segle XIII: d'una banda, la denominació de la muntanya de Sant Elm com el Castellar i, de l'altra, la presència al seu cim d'una torre o casa forta. En qualsevol cas, el que sí que és segur és que el topònim Castellar es troba plenament arrelat a partir de la segona meitat del segle XIV. Ho hem vist en parlar de la vinya que posseeix Pere de Sies el 1347. En són altres exemples documentats la capbreuació l'any 1393 d'una vinya –incloent-hi un colomar– situada en direcció al Castellar que fa el patró de barca Bernat Sies; o la declaració d'una altra vinya, aquest cop el 1404, per part de Francesca, vídua de Pere Mont-ras. De la mateixa manera, el 1422, el mercader Jaume Provensal assenyala ser propietari també d'una vinya que es troba en direcció al Castellar.⁹⁸

És possible que la torre de la Guàrdia encara estigués en funcionament a les acaballes del segle XIV. Si més no, el 1393 encara es feien farons des d'aquest emplaçament; aquell mateix any, Francesca, vídua de Bernat Llandrich àlies Estrany, capbreuà un hort a Montjoi en qualitat de tutora de llurs fills que afrontava per l'est amb el camí de la Guàrdia.⁹⁹ Tanmateix, arribà un moment que l'estat de l'edificació es deteriorà, tal vegada per manca de manteniment. Calgué esperar l'any 1452 perquè l'ermità Jaume Corbera, originari del Regne de València, obtingués permís per erigir la torre de nou. En aquell moment la torre ja era enrunada des de feia molt temps. L'autorització també facultava Corbera –que amb anterioritat ja havia reparat el santuari de Sant Grau de Tossa i la torre i capella de Sant Sebastià de la Guarda a Palafrugell– per a construir

97. Document transcrit a Aleny, 1680, f. 12-13, i a Grahit, f. 218, doc. VIII de l'apèndix. És a les pàgines 61-65 del text de Joseph d'Aleny on es posa en dubte per primera vegada l'autenticitat del document, dins el plet que segueixen el monestir, d'una banda, i la vila i la corona, de l'altra, sobre les pretensions de l'abat de considerar el monestir com a castell termenat. També dubta de l'autenticitat del document l'historiador Eduardo González Hurtebise (1971, 50). En canvi, Joan Colls Carreras el considera autèntic (1974, nota 39).

98. ACA, 1680, f. 2r (i-12), 52v (i-113) i 71r (i-146).

99. AMSFG, Comptes, 1393, f. 29r. ACA, 1680, f. 20r, i-48.

Fig. 13. L'ermita, al mateix lloc on hi hagué la torre de la Guàrdia, coronant la muntanya del Castellar o de Sant Elm, cap a la dècada de 1910 (AMSFG. Col. Municipal d'Imatges. Autor desconegut).

al mateix lloc una capella dedicada a Sant Elm. L'edifici aixecat per Corbera fou destruït el 1695 per l'exèrcit francès, l'any abans que les muralles de la vila. Es reedificà el 1723 tot donant lloc a l'actual ermita que, mantenint l'advocació religiosa de Sant Elm, corona la muntanya del mateix nom.¹⁰⁰

9.2. LA MOBILITZACIÓ D'EFECTIUS HUMANS

Quan saltaven les alarmes, la població guixolenca havia de recollir-se a l'interior de les muralles i mobilitzar-se ràpidament per a la defensa de la vila i del monestir. Els senyals visuals emesos des de la torre de la Guàrdia podien constituir un primer avís. El corn sonava des de la torre homònima del monestir i també, potser oca-

100. El document de 1452 és transcrit a Botet Sisó, 1891. També a AMSFG, Llibre vermell, f. 51-53); i a Aleny, 1680 (tot i que, segons González Hurtebise, 1971, 98, en la transcripció s'hi filtraren errors). Una visió completa de la història de l'ermita es troba al llibre escrit l'any 1929 per Mn. Llambert Font amb motiu de la restauració de l'edifici. L'autor ja hi apuntà, a partir de l'esmentat document de 1452, l'existència d'una torre o fortificació anterior, sense fer-ne més apreciacions cronològiques. Font es refereix també al privilegi de 1203, del qual no en qüestiona l'autenticitat (Font, 1929, 35-36).

sionalment, des de la torre del mar.¹⁰¹ Malgrat que no n'hem trobat cap referència documental, és probable que la població local s'organitzés en grups veïnals, cadascun dels quals tindria assignades funcions de defensa d'un sector de la muralla.

Paral·lelament, quan el perill es presentava proper era habitual que la vila sol·licités reforços militars a les autoritats superiors. El 1356 el rei Pere III el Cerimoniós autoritzà el bisbe i jurats de Girona per a proveir la defensa i custòdia de Sant Feliu de Guíxols establint-hi una guarnició d'homes armats capaç de fer front a la presència de galeres enemigues. D'altra banda, el mes de setembre de 1357 els jurats guixolencs acudiren al veguer i als jurats de Girona requerint l'enviament de les hosts o tropes reials davant la notícia de galeres procedents de Gènova. Informacions de caire semblant feren que l'octubre d'aquell mateix any la vila enviés un missatger a Girona reclamant, per mediació de l'abat, la vinguda a la vila de diversos cavallers.¹⁰²

Sigui com sigui, els ressorts comunicatius desplegats en cas de perill imminent no anaven destinats únicament a la població de Sant Feliu de Guíxols. També es posaven en funcionament diversos avisos acústics i visuals adreçats als habitants de les parròquies de la vall d'Aro, per tal d'alertar-los de la situació i mobilitzar-ne la milícia veïnal per a la defensa del territori. De la mateixa manera que hem vist en el cas de la torre de la Guàrdia, les senyals visuals consistien en columnes de fum durant el dia i en fogueres per la nit. Un dels punts des del qual s'emetien es coneixia com la Creu. No en sabem la localització, però el seu nom indica clarament que havia de ser un lloc on hi hagués alguna creu de terme, al mateix temps que es tractaria d'un indret enlairat i ben situat per a ser vist des dels diversos nuclis habitats de la vall.¹⁰³ Pel que

101. AMSFG, Comptes, 1361 (f. 9r, 16v i 18v); i 1362 (f. 14r). Vegeu també la nota 17. Entenem que la torre del mar seria l'edificació homònima ja esmentada al capbreu de 1347; per tant, se situaria a l'angle sud-est del recinte defensiu, al lloc ocupat el segle XVII per la coneguda com a torre vella.

102. Grahit, 1873, 156, annex XLIII. AMSFG, Comptes, 1357, f. 17r, 17v, 22v.

103. Els mesos de febrer i març de 1359, per exemple, els jurats guixolencs pagaren na Rotllana per haver fer fumades i farons des de la Creu (AMSGF, Comptes, f. 15). Altres referències de senyals lluminoses des de la Creu als comptes de 1357, f. 21v. Hi ha diverses creus documentades el segle XIV: la creu del coll de Sant Feliu, la creu d'en Pujades o d'en Surià –entre Sant Feliu i Santa Cristina, al costat del camí ral d'anar a Girona–, la creu d'en Lladó i la creu d'en Gras o Trencada –termenal entre Sant Feliu, Santa Cristina i Solius– (AMSGF, Comptes, 1378, f. 2r i 1381, f. 11v; ACA, 1679, f. 32v, i-67; Esteva, 1983). Qualsevol d'aquestes creus o d'altres que ignorem si ja existien el segle XIV –com la creu de Sant Pol, al capdamunt de la carretera de Palamós– podrien correspondre's amb la Creu.

fa als signes acústics, s'efectuaven amb l'ajuda d'instruments com el corn o el repic de campanes, sota el que es coneixia per "metre so"; també es recorria al crit de "via fora". L'objectiu en tots els casos era replegar la població i convocar amb urgència els homes en edat militar de la parròquia per a l'organització de la defensa col·lectiva. L'estiu de 1357, per exemple, els jurats enviaren Antoni Gonfera i Francesc Sanal, d'Aro, a *metre so* a l'església de Castell d'Aro i a Fanals, respectivament, per les notícies que hi havia de la presència de 22 galeres genoveses al cap de Creus. I el mes de setembre d'aquell mateix any, Berenguer Sabater s'ocupà de fer farons a la Creu i de mobilitzar *via fora* els homes de les parròquies d'Aro, després que es tingués coneixement de cinc galeres a la costa barcelonina. El 1367 s'advertí *metent so* i al crit de *via fora* els habitants d'Aro, Romanyà i Solius per la notícia que dues galeres de pisans es dirigien cap a Sant Feliu amb intencions desconegudes. Anys més tard, el 1375, els jurats enviaren en una ocasió una persona a Castell d'Aro al so de *via fora* amb motiu de tres galeres armades que venien en direcció a Palamós, de tal manera que els homes de les parròquies de la vall d'Aro –integrades dins la batllia de Sant Feliu de Guíxols– acudissin a la defensa de la vila guixolenc en cas que fos necessari.¹⁰⁴

9.3. ELS TREBALLS D'ADEQUACIÓ DEL RECINTE EMMURALLAT

L'amenaça de presència hostil en territori català també activava la mobilització dels guixolencs en els treballs d'adequació i reforç del perímetre emmurallat. Aquestes mesures tenien un caràcter temporal, lligat a la durada del perill. Les principals mesures preventives consistien a reparar o recol·locar les estructures defensives de la muralla, fetes de fusta. Algunes havien estat malmeses pel pas del temps i d'altres només es muntaven en temps de guerra. També calia tapar temporalment, amb l'ajuda de fang, terra, feixines de bruc o pedres, les obertures que haurien facilitat la penetració enemiga a l'interior del recinte. El 1357, coincidint amb les notícies de la presència de cinc galeres hostils a la platja de Barcelona, es paredà el portal de l'Hospital i es cobriren amb fusta de roure els arcs dels ponts de la riera del Monestir. També es construïren o posaren

104. AMSFG, Comptes, 1357 (fols. 8r, 13v i 21r), 1367 (fols. 24r i 26v) i 1375 (fol. 19v).

al dia mantellets –que acompanyaven els merlets del mur–, alguns dels quals calgué reclavar, i es col·locaren o s'adobaren algunes verdesques, entre les quals una de situada prop de la torre del mar. Un cop passat el perill, els mantellets es recollien i es guardaven en diversos patis o barraques. Tot això succeïa mentre el recinte emmurallat encara era a mig fer. D'altra banda, s'anà a Girona a requerir al veguer la intervenció de les hosts, arran de les informacions que parlaven de 10 galeres genoveses a Blanes, i s'envià una persona a *metre so* i *via fora*.¹⁰⁵

L'any 1359, és visqueren moments de gran inseguretats a la costa catalana, també a Sant Feliu de Guíxols, arran de l'expedició marítima del rei de Castella Pere el Cruel contra Catalunya. El febrer de 1359, diverses galeres castellanes es presentaren davant la platja de Barcelona. Les notícies es propagaren ràpidament. Així ho comunicava el batlle de Blanes als jurats guixolencs, els quals traslladaren el missatge a Girona. Les informacions arribades de Barcelona parlaven de la presència de quatre naus i set galeres. A començaments de març, la vila guixolencsa envià un missatger a Begur per a informar-se del parador de quatre galeres castellanes. També s'acudí a Palamós perquè s'hi havia vist faronar, tot i que al final resultà ser una falsa alarma. De nit s'anà a Aro a *metre so* i es feren senyals de foc des de la Creu. L'amenaça de l'estol castellà a Barcelona també aconsellà de *metre so* a Fanals i a Romanyà. El mes de juny, tota la flota castellana, amb 32 galeres, 21 naus, llenys i barques era fondejada a Barcelona. Els jurats guixolencs requeriren la vinguda dels exèrcits reials i enviaren a Girona un testimoni ocular de la presència de les galeres a la Ciutat Comtal, amb la idea d'accelerar l'arribada dels reforços a Sant Feliu. De fet, hi ha constància de la presència de les hosts a Sant Feliu durant l'estiu, abans de l'acabament del mes d'agost. Al mateix temps, la població guixolencsa s'afanyava a condicionar el recinte emmurallat posant temporalment mantellets als murs i tancant amb fusta els arcs dels ponts de la riera. També es tapiaren els portals d'accés a la vila amb terra, alhora que s'anava a Caldes a cercar l'ajuda dels mestres pedrers, necessaris per a tancar aquests portals.¹⁰⁶ La vila es mantingué amatent i preparada

105. AMSFG, Comptes, 1357. Referències: tancament portals (20v, 24r, 28r); notícies galeres a Barcelona (20v); mantellets i verdesques (22v, 23v, 25r, 25v, 26r); galeres a Blanes (24r); *via fora* (30r).

106. AMSFG, Comptes, 1359 (fols. 14, 15r, 20v, 22r, 26v, 30v, 31, 32v, 35 i 36r).

per a aguantar una possible arribada de naus castellanes. Però, finalment, l'estol castellà es retirà de Barcelona sense presentar batalla i fugí a Eivissa perseguida per la flota catalana, que aconseguí allunyar el perill.

Les referències a la realització de treballs preventius d'adequació de les defenses de la vila, ja sigui per les notícies de naus enemigues al litoral gironí com pels rumors d'invasió terrestre de companyies de mercenaris, són nombroses al llarg dels llibres de comptabilitat i demostren la sensació permanent d'inseguretat que acompanyava la vida dels guixolencs. De nou el 1361 es treballa intensament per tancar el portal major bloquejant-ne l'entrada amb un gran munt de terra i reclamant una altra vegada la presència dels mestres d'obres de Caldes i, també, de Calonge. Igualment, es treballa en verdesques, en la construcció d'escales per als corredors –lloc al qual també es descarreguen feixes de bruc– i en la protecció de les voltes de la riera. A més, es col·loquen mantellets al mur, els quals un cop passat el perill es desmunten i es guarden en una finca particular. L'assetjament de la flota de Castella a les costes del Principat posa una altra vegada en guàrdia la localitat guixolencs l'estiu de 1365. Els jurats envien missatgers a Girona davant les informacions que l'estol de galeres castellanes ha deixat València i es dirigeix a Catalunya. Alhora, fan portar de Girona, prestades pels jurats d'aquella ciutat, diverses ballestes, sagetes i bales esfèriques, que es retornaran setmanes després, un cop allunyat el perill. Es manté la vigilància de la costa des de la torre de la Guàrdia. Una persona es desplaça fins a Palamós a cercar novetats, atès que s'hi han vist farons o senyals de foc durant la nit. A principis de setembre, un emissari arribat de Barcelona comunica als jurats guixolencs la retirada de Menorca de l'estol de castellans. Tanmateix, la inestabilitat perdura, i a finals del mateix any 1365 continua la vigilància des del mar, a les Puntes, alhora que es va a *metre so* a Fanals.¹⁰⁷

La llarga durada de les obres de construcció del recinte emmurallat, que no es completà fins força temps després d'haver-se iniciat, obligava a posar especial atenció en la protecció dels segments de la vila on encara no s'havien enllestit els murs. El perímetre emmurallat de Sant Feliu no es completà en la seva totalitat fins a les darreries del segle XIV. Els punts més vulnerables s'assegura-

107. AMSFG, Comptes, 1361 (f. 10v, 11r, 12 i 13) i 1365 (f. 20v, 25r, 26, 27 i 31v).

Fig. 14. Restes del tram sud de muralla vistes des de la plaça del Mercat, a l'alçada de l'edifici de l'Ajuntament, durant les obres d'enderroc prèvies a la construcció d'un bloc de pisos. Al fons, el passeig del Mar (AMSFG. Fons Ajuntament. Autor desconegut).

ven amb l'aixecament de motes de contenció d'argila o de terra, i amb la construcció d'estructures provisionals de fusta. Una zona llargament desproveïda de defenses fou la que formava la riera del Monestir en la seva confluència amb el sorral de la platja. Convé tenir present que l'execució del tram emmurallat de la riera estigué en suspens durant dècades per les disputes entre l'abat i els jurats, abans no es dibuixà en la seva totalitat. A més, les crescudes ocasionals del llit de la riera per efecte de les pluges podien deteriorar l'estat d'algunes estructures a mig edificar.

La documentació assenyala la realització d'obres de l'esperó de la riera l'any 1359. Es tractaria d'una estructura sortint que serviria per a protegir el sector de muralla encara no acabat o, tal vegada, tindria com a funció l'apuntament dels marges del torrent i la contenció de les aigües. Sigui com sigui, sabem que l'any 1366 es construïu una palissada per a protegir el sector marítim de la riera i la torre rodona del perill de companyies armades. Recordem que la torre rodona es correspon amb la que després es coneixeria com a torre de Campllonch, la qual precisament el 1366 devia tot just haver-se començat a construir. El 1378, hi ha notícies de la construcció d'una palissada, incloent-hi l'aportació de feixines de bruc, al portal del mar. D'altra banda, el 1385 s'utilitzaren les cordes d'algunes xàvegues per a lligar les barreres que es feien al mar, i el 1387 Francesc Rovira de Solius portà a la vila pals de vern per a fer palissada vers el mar, en un moment en què companyies enemigues havien entrat al Rosselló. També el 1389, un any de gran inestabilitat bèl·lica a la frontera francesa, hi havia aixecada una palissada de fusta que protegia la façana marítima de la muralla, a manera d'esperó. Cobria el sector de la torre vella i el tram comprès entre el portal de la plaça i la torre d'en Campllonch. Les onades del mar malmeteren aquesta barrera, de manera que a principis de 1390 calgué acabar-la de desfer i recollir tota la fusta que havia quedat escampada per la platja.¹⁰⁸

La defensa de la vila obligarà en determinats casos a adoptar encara altres tipus de mesures preventives. El 1385, els oficials del rei reconegueren el recinte defensiu guixolenc i manaren l'enderroc d'algunes cases que entorpien la defensa o facilitaven la penetració dels atacants. L'ordre s'havia donat amb motiu de la presència de companyies militars hostils en territoris molt propers, segons es deia, a localitats com Palamós, Palafrugell o Sant Feliu de Boada. D'altra banda, l'abril de 1392 els representants de la universitat guixolenc es reuniren a la capella de Sant Nicolau per a tractar la possibilitat d'ampliar el portal de mar de manera que els llondros i les barques de ribera poguessin resguardar-se dins la plaça quan hi haguessin notícies d'escomeses enemigues.¹⁰⁹

108. AMSFG, Comptes, 1367 (f. 26), 1378, (f. 2r i 25r), 1385 (f. 17r), 1387 (f. 24r) i 1390 (f. 10r, 10v, 12r, 12v). De la identificació de la torre rodona com a torre d'en Campllonch, ja n'hem parlat a la nota 31.

109. AMSFG, Comptes, 1385 (f. 13 i 14r). ACA, Monacals d'Hisenda, Canalar d'actes del monestir de Sant Feliu de Guíxols, vol. 1581, f. 37r.

9.4. L'ARMAMENT

Els treballs d'adequació del recinte emmurallat implicaven alhora el proveïment d'armament pel cas d'haver de repel·lir un atac. Les primeres armes documentades en la defensa de la vila són les ballestes. Pels volts de 1352-1355 s'emprà fusta per als bancs de parar ballestes, els quals s'adossaven a la cara interna de la muralla, sota l'espitllera, per a facilitar la posició dels tiradors. L'avistament de galeres hostils a Barcelona el 1357 determinà els jurats de Sant Feliu a comprar fil de cànem per les cordes de les ballestes. Encara l'any 1368, es portaren de Barcelona un miler de passadors o sagetes, sens dubte per a utilitzar-los com a projectils de ballesta, i el 1377 es compraren per encàrrec de la vila viratons o sagetes primes de ballesta. Tal vegada alguna d'aquestes armes fins ara esmentades consistís en una ballesta de torn. Aquest tipus de ballesta es parava per mitjà d'un joc de roda dentada i cremallera, la qual cosa li donava una gran potència; n'hi havia de manuals i d'altres més grosses, que havien de ser manejades per diversos homes i llançaven sagetes més llargues. Tanmateix, l'existència de ballestes de torn a la vila guixolencina no apareix documentada explícitament fins a principis de 1390, en el moment en què es compraren una senalla i cànem per a fer-ne les cordes. D'altra banda, el mes de març de 1359 hi ha documentada l'adquisició, per part de la universitat, de tres perxes per a fer mandrons, o el que és el mateix, per a fabricar fones per al llançament de projectils de pedra.¹¹⁰

Paral·lelament a l'armament de tir per torsió, la vila guixolencina disposà ben aviat d'armes de foc. El segle XIV, la pirobalística ja era coneguda per la corona catalano-aragonesa, la qual l'assajà freqüentment durant la Guerra dels Dos Peres amb Castella. L'any 1357, a Sant Feliu hi havia com a mínim una ballesta de tro, un tipus primitiu d'arma de foc precursora de les bombardes i els canons. El 1359 els jurats feren fabricar bales de plom per a proveir de munició la ballesta de tro de la vila. El 1367, els jurats saldaven el deute que havien contret amb Nicolau Samsó pel plom que li havien pres per a la fabricació de bales esfèriques per a una ballesta de tro. I l'any 1368, davant les informacions que parlaven de

110. AMSFG, Comptes, 1352-1363, aprox. (ui. 5310, f. 7r), 1357 (f. 23r i 24r), 1368 (f. 14r), 1377 (f. 26r), 1390 (f. 10r) i 1359 (f. 16r). Pàgines enrere hem vist com aquell mateix any 1357 es dugueren a terme treballs de construcció de merlets a la torre d'en Bausarenys, al portal de la qual hi havia parades ballestes, i com també es feren venir de Girona dues ballestes que eren del notari d'aquella ciutat (vegeu l'apartat 4.1.).

l'entrada de companyies armades a Catalunya, la universitat comprà plom a Girona per a fabricar més projectils o pilotes per a les ballestes de tro que hi havia a la vila guixolenca. Amb posterioritat, la ballesta de tro donarà pas al model més evolucionat de la bombardarda. La bombardarda o pedrer consistia en un tub de ferro obert per un extrem al fons del qual es col·locava una bala esfèrica de pedra; seguidament, s'encenia la pólvora al costat oposat, de manera que la seva explosió propulsava el projectil. Sant Feliu de Guíxols disposava d'almenys una arma d'aquestes característiques el 1390, quan es pagà a n'Axolí per nou pedres d'una bombardarda. Sabem també que l'estiu de 1393 es col·locaren dues bombardades a la torre del portal de la plaça. Finalment, la tardor de 1396, la vila adquirí quatre altres bombardades, dues a Barcelona –juntament amb pedres i mitja arrova de pólvora– i les dues restants a Banyoles.¹¹¹

10. UNA BREU PINZELLADA DE LA SITUACIÓ DEL SISTEMA DEFENSU GUIXOLENC DURANT EL PRIMER QUART DEL SEGLE XV

Completarem el recorregut per la construcció del recinte defensiu de Sant Feliu de Guíxols durant l'època medieval amb una ràpida panoràmica de la situació de les muralles en el primer terç del segle XV.

L'any 1420, la universitat guixolenca presentà diligències al procurador fiscal de la batllia general de Catalunya exposant la provisió d'armament i les reparacions del perímetre emmurallat que eren necessàries per a assegurar la bona defensa de la vila.¹¹² La mesura responia a l'ordre donada aquell mateix any per la reina Maria de Castella –esposa del rei Alfons IV el Magnànim i lloctinent dels regnes peninsulars de la Corona d'Aragó en absència del seu marit– per la qual s'havia d'inspeccionar l'estat de conservació i l'adequació de les muralles, castells i torres de guaita de les localitats de la costa catalana. La majoria d'aquests indrets eren mal fortificats per a resistir un atac enemic, en un moment de risc per la seguretat del Principat arran de l'enfrontament que mantenia el monarca amb els genovesos.

111. AMSFG, Comptes. Referències a les ballestes de tro als comptes de 1357 (f. 16r), 1359 (f. 30r), 1367 (f. 25v) i 1368 (13v). Referències a les bombardades als comptes de 1390 (f. 12r) 1393 (f. 31v) i 1396 (f. 15r, 19v i 20v).

112. ACA, Reial Patrimoni, BGC, Processos, 1420, 1B. Es tracta de dos quaderns sense foliar. Els testimonis es recullen íntegrament al segon.

Les diligències formulades per les autoritats guixolenques prengueren com a base la declaració de quatre testimonis residents a la localitat: Bernat Estanyol, jurat de la vila; Lluís Girona, batxiller en medicina, i els mercaders Antoni Madrenchs i Bartomeu Viñes. Prestaren declaració els dies 5, 6 i 7 d'agost de 1420.

La versió dels quatre testimonis, malgrat no ser tan exhaustiva com hauríem volgut, aporta dades interessants. Desvirtua una vegada més la imatge idíl·lica d'un recinte emmurallat en condicions impecables a què tan acostumats ens tenen les recreacions del passat medieval en llibres o pel·lícules. Així, sabem que en cas d'un hipotètic atac moltes de les torres i bestorres del recinte emmurallat de Sant Feliu haurien estat inservibles per les males condicions dels sostres, teulades i mantellets; la fusta dels sostres s'hi havia podrit i les havia deixat al descobert, sense possibilitats de col·locar-hi mantellets ni escales d'accés. També era necessari arreglar mantellets de la muralla i afegir-hi més escales de fusta perquè les tres que encara hi quedaven eren totalment insuficients per a permetre el ràpid accés d'efectius militars al camí de ronda. Madrenchs esmentà també la necessitat de fer netejar alguns trams del fossat.

Els testimonis insistiren, a més, en la necessitat de continuar les obres d'eixamplament del corredor o camí de ronda de la part superior de la muralla. Segons les seves declaracions, aquesta part dels murs era tan estreta que si algun defensor hi hagués estat ferit no s'hi hauria pogut mantenir i hauria caigut directament al terra. Arran de la guerra que mantenia el monarca amb els genovesos, la universitat guixolencs havia decidit temps enrere resoldre aquest problema amb la construcció en tot el recorregut d'uns empits per la cara interna de la muralla. Les obres ja eren acabades al pany de muralla de migdia –el sector que mirava a mar–, i ara els testimonis evidenciaven la necessitat de continuar-les a les tres parts restants del recinte on els corredors continuaven essent estrets –als trams d'est, nord i oest–. Una obra prou laboriosa perquè, a més, caldria portar tota la calç d'altres localitats com Girona, en no poder-ne disposar a la mateixa vila.

Els testimonis assenyalaren encara un altre punt feble del tram de migdia del perímetre emmurallat que havia de ser solucionat el més aviat possible. En construir-se aquest sector s'havia lligat una part de l'obra amb les parets de dues cases propietat de Nicolau Sitjar i dels hereus del difunt Pere Sitjar. L'aprofitament i integració d'aquestes estructures arquitectòniques preexistents hauria bus-

Fig. 15. Pany de la muralla medieval que es conservava a la casa Falgueras, a l'encreuament del carrer Hospital i l'avinguda Juli Garreta, poc abans de la construcció d'un edifici d'habitatges, el 1987 (AMSFG. Fons i autor: Lluís Esteva Cruañas).

cat, probablement, accelerar el termini d'execució de les obres o l'estalvi de materials. En qualsevol cas, un segment de la muralla de mar d'una longitud d'unes 20 canes barcelonines –poc més de 30 m– quedà més prim que la resta i, per tant, més vulnerable perquè es podia enderrocar fàcilment amb un sol tret de bombarda. S'imposava la necessitat urgent de redoblar aquest tram de mur i fer-lo del mateix gruix que la resta de la muralla. Bernat Estanyol estimava el gruix del redoblament en més de mitja cana (més de 75 cm).

Pel que fa a l'armament disponible el 1420 a la vila, era ben pobre i en unes condicions tan pèssimes que difícilment haurien permès una bona defensa de la localitat. Segons Bernat Estanyol –sens dubte el testimoni més ben informat en aquesta qüestió pel fet de ser jurat– es comptava amb sis bombardes col·locades totes al sector de migdia de la muralla, protegint possibles atacs per mar; en canvi, no n'hi havia cap als tres altres trams del recinte, és a dir, al llenç nord, al de llevant o Tueda i al de ponent o de la riera. Per això creia que caldria adquirir sis noves bombardes, a raó de dues

bombardes per a cobrir cadascun dels tres trams desprotegits. En tot cas, la xifra de bombardes disponibles aleshores coincideix amb la quantitat que hem vist que hi havia a Sant Feliu el 1396 després que els jurats n'adquiriren quatre de noves a Barcelona i Banyoles. Altres dels testimonis, probablement menys ben informats, situaven el nombre de bombardes de la vila entre les cinc i les set unitats. El testimoni d'Antoni Madrenchs comunicà, a més, que les bombardes havien estat dutes al portal de la plaça i reparades pels jurats guixolencs quan expirà la treva de la corona d'Aragó amb la república de Gènova, fet que sabem s'esdevingué el 1416. Pel que fa a la municció, era igualment escassa: una caixa de pólvora i no gaire més de 10 o 20 projectils. Possiblement, estaria també en males condicions. Segons Lluís Girona, la pólvora disponible arribaria per a fer poc més de tres o quatre trets de bombardà.

L'enumeració de l'armament de la vila prosseguia amb algunes ballestes corcades, de poc valor. Per a Madrenchs, eren tan velles que no creia que es poguessin disparar tres trets de cadascuna sense que no es trenquessin; tampoc no tenia coneixement de l'existència de bancs i gafes per a parar ballestes a la vila. La quantitat de passadors o sagetes era, igualment, molt reduïda. Bartomeu Viñes pensava que seria bo d'adquirir com a mínim 10 o 15 ballestes de torn i de 10 a 12 caixes de sagetes. El catàleg d'armes que es podien trobar a la vila el completaven una quantitat indeterminada de gladis o espases que eren a la casa del consell –és a dir, en un dels pisos de la torre del consell, a la plaça del Mercat– i unes 15 o 20 llances.

No sabem fins a quin punt es compliren les expectatives exposades el 1420 per la universitat de Sant Feliu de Guíxols de dotar la vila d'unes millors condicions defensives i armamentístiques. Deixant de banda les reclamacions de disposar de més armes, resulta lògic pensar que les mancances detectades en els murs i les torres exposades en aquest informe s'haurien acabat executant tard o d'hora. Si no, la vila hauria continuat en una preocupant situació de vulnerabilitat. L'any 1424 la universitat indemnitzà Caterina, vídua de Pere Sitjar, per l'enderroc d'una casa de la plaça amb motiu de les obres de la muralla; això indicaria que almenys els treballs de reforç del tram més prim de la muralla de migdia sí que es feren amb una certa celeritat.¹¹³

113. González Hurtebise, 1971, 78.

A TALL DE CONCLUSIÓ

La construcció del recinte emmurallat de la vila medieval guixolenca es degué gestar a finals del segle XIII, però no es desenvolupà en la seva totalitat fins a les acaballes del segle XIV. L'evolució constructiva dels treballs començà en el tram de muralla de llevant, que marcava la divisòria amb el que seria el raval de Tueda, a extramurs, i es perllongà pels trams de tramuntana i de migdia fins arribar a la riera del Monestir. El tram de muralla de la riera del Monestir fou el darrer a executar-se, i també el més conflictiu. Els treballs del sector de ponent es perllongaren durant dècades per la impossibilitat de consensuar un traçat que resultés satisfactori per les dues parts implicades, la vila i el monestir.

Les muralles guixolenques mantingueren encara la seva utilitat durant les convulsions viscudes pel país entre els segles XV i XVII. Sabem que el 1457 es feren algunes reparacions en murs i torres per por d'un atac de 14 galeres genoveses que havien passat per les costes catalanes. Els segles XV i XVI, es fortificà l'ermita de Sant Elm, allà on temps enrere hi havia hagut la torre de la Guàrdia. Pel que fa a la torre d'en Reyes del sector del Raig, possiblement desaparegué, la seva fesomia es desdibuixà o quedà integrada dins d'algun habitatge fins al punt de no ser recognoscible.

Durant l'època moderna, les fortificacions guixolenques hagueren d'adaptar-se a l'evolució de la poliorcètica. Els avenços en tecnologia militar i l'aplicació de nous mètodes d'assetjament i defensa convertiren en obsoletes les muralles tal com havien estat concebudes a l'edat mitjana. Alguns trams de les defenses medievals, però, es mantingueren amb pocs canvis, mentre s'operaven transformacions en altres punts. Durant la segona meitat del segle XVI, es construï un baluard a l'extrem més oriental de la muralla de mar que integrà la torre vella, aproximadament a l'encreuament del costat oest de la rambla Vidal i el passeig del Mar. Tanmateix, les transformacions en el sistema defensiu de Sant Feliu en aquests segles continuen essent un tema pendent d'estudiar. Paral·lelament, alguns dels noms que identificaven torres i portals caigueren en desús i foren reemplaçats per altres denominacions.

La vida de les muralles que cenyien la petita vila medieval guixolenca arribà a la seva fi el 1696 amb l'enderroc de murs i torres a mans de l'exèrcit francès. De forma comprensible, per tant, el record de la seva existència ha quedat completament esborrat de

l'imaginari col·lectiu guixolenc. Amb la desaparició de les muralles quedaren disponibles grans espais oberts al cor de la vila que segles després es consolidarien urbanísticament com a vies de referència: el carrer de l'Hospital, la rambla Vidal, el passeig del Mar. Uns indrets avui dia plenament integrats dins la ciutat, trepitjats a diari per ciutadans i turistes que ignoren que els guixolencs de fa 700 anys hi alçaren treballosament gruixuts murs i torres per a protegir-se de visites malintencionades.

A darrera hora hem localitzat a l'Arxiu Municipal (ui. 5966) el document amb les ordres d'unificació de les muralles de la vila i del monestir donades per Pere de Planella, el 20 de març de 1391, que serviren de base per a la resolució de Berenguer de Cruïlles de setembre del mateix any (vegeu p. 221 i 222). Planellas disposà, entre altres qüestions que per manca d'espai no podem desglossar, que caldria alçar 24 pams -uns 4 metres i mig- la torre d'en Reyes, "qui nos té amb la vila i és riba la mar", i voltar-la de fossat tot enderrocant-ne la casa annexa. Agraeixo al consell de redacció dels Estudis del Baix Empordà la seva amabilitat en permetre'm afegir aquesta nota.

12. BIBLIOGRAFIA

- ABADAL, Ramon (1987). *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1987 [Edició original publicada en castellà el 1966].
- ALCOVER, Antoni Maria i MOLL, Francesc de Borja (1985). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1985.
- ALENY, Joseph de. *Antigüedad Ilustrada y verdad manifestada a cerca de la pretensión, si el convento de San Feliz de Guixols, del Principado de Cataluña, es Castillo Terminado. Para la mas facil inteligencia de los antiguos pleytos, que corren, y han corrido entre el dicho Abad, y Convento, de una; y el procurador fiscal patrimonial del Rey Nuestro Señor (Dios le guarde) y el Syndico de dicha Villa, de otra*. Barcelona: Jacinto Andreu, impresor, 680 [exemplar disponible a AMSFG. Fons Jordi Verrié Faget, núm. 547].
- AUGÉ, Anna (2008). "L'excavació a l'abocador del monestir de Sant Feliu de Guixols". *L'Arjau*, 58 (2008), p. 10-12.
- BATLLE PRATS, Lluís (1969). "Censo y población de San Feliu de Guixols en 1360". *Àncora*, Festa Major, 1969.
- BOTET SISÓ, Joaquim (1891). "Reedificación de la torre de la Guardia y fundación junto á ella de la hermita de S. Telmo de S. Feliu de Guixols". *Revista de Gerona*, XV (1891), p. 1-5.
- BUSSOT, Gerard (2000). *Carrers, cases i arquitectes. Sant Feliu de Guixols, dels inicis fins al 1931*. Sant Feliu de Guixols: Ajuntament / Diputació de Girona, 2000.
- COLLS CARRERAS, Joan (1974). "Evolución de un municipio medieval en la costa catalana: San Feliu de Guixols". *Cuadernos de temas guixolenses*. Sant Feliu de Guixols: Edicions Àncora, 1974.
- ESCORTELL, Josep, ESTEVA, Lluís i MARULL, Josep (1969). "El sistema defensiu guixolenc a la segona meitat del segle XVII". *Àncora*, Festa Major, 1969.

- ESTEVA, Lluís (1966). "El sistema defensivo de nuestro monasterio". *Àncora*, Festa Major, 1966.
- ESTEVA, Lluís (1967). "La torre de les puces". *Àncora*, 1.004 (1967).
- ESTEVA, Lluís (1974). "Algunes referències i localitzacions de la vila emmurallada". *Àncora*, 1.348 (1974).
- ESTEVA, Lluís (1974). "Notícies històriques procedents dels llibres parroquials: carrer de Sant Pere, també de l'Allada, de la Portella, del Forn i de Pérez Galdós". *Àncora*, Festa Major, 1974.
- ESTEVA, Lluís (1974). "Referències del sistema defensiu de la vila, derruït l'any 1696". *Àncora*, 1.362 (1974), p. 4.
- ESTEVA, Lluís (1980). "Unes pedres ben aprofitades. De la capella de Sant Nicolau (?-1598) a la Sagristia del Monestir (1591-1613)". *Quaderns d'Informació Municipal*, 9, (1980).
- ESTEVA, Lluís (1983). "Les creus de terme de Sant Feliu de Guíxols". *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, 2, (1983), p. 81-123.
- ESTEVA, Lluís (1987). "El vall o fossat del sistema defensiu medieval guixolenc". *Àncora*, 2.054, (1987), p. 1.
- ESTEVA, Lluís (1987). "La muralla de can Falgueres". *Àncora*, 2053, (1987), p. 4.
- FERRER MALLOL, Teresa. "La organización militar en Cataluña en la edad media" [en línia]. *Revista de Historia Militar. Conquistar y defender. Los recursos militares en la Edad Media Hispánica* (número extra) (2001), p. 119-222. [Consulta: 25-6-2012].
- FONT GRATACÓS, Llambert (1929). *L'ermita de Sant Elm de Sant Feliu de Guíxols (notes històriques)*. Barcelona: Oliva de Vilanova, impressor, 1929.
- FONT GRATACÓS, Llambert [pseud. Torre del Fum] (1930). "Les muralles medievals de la vila". *La Costa Brava. Setmanari d'informació local i comarcal*, Festa Major (1930), p. 18.
- FONT GRATACÓS, Llambert [pseud. Torre del Fum] (1930). "Emplaçament de les muralles medievals de Sant Feliu de Guíxols". *La Costa Brava. Setmanari d'informació local i comarcal*, 27 (1930), p. 1-2.
- FONT GRATACÓS, Llambert [pseud. Torre del Fum] (1930). "Les guerres franceses del XVII.é i destrucció de les muralles de Sant Feliu de Guíxols". *La Costa Brava. Setmanari d'informació local i comarcal*, 33, (1930), p. 1-2.
- FONT GRATACÓS, Llambert [pseud. Torre del Fum] (1930). "La destrucció de les muralles de la vila". *La Costa Brava. Setmanari d'informació local i comarcal*, 34, (1930), p. 1-2.
- FONT GRATACÓS, Llambert (1966) "Las torres de defensa de la población guixolense". *Àncora*, Extra Nadal (1966).
- GIFRE, Pere i TORRES, Xavier (eds.) (2001). *Treballs y desdixas que àn succeït en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre bisbat de Gerona (1674-1700), de Fèlix Domènech*. Girona: CCG edicions / Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, 2001. 104 p.
- GONZÁLEZ HURTEBISE, Eduardo (1905). *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guíxols, seguido de unos breves apuntes de historia interna (desde los más remotos tiempos hasta 1517)*. Sant Feliu de Guíxols: Setmanari Àncora, 1971 [edició del text original manuscrit de l'any 1905]. 186 p.
- GRAHIT, Emili (1873). "Memorias y noticias para la historia de la villa de San Feliu de Guíxols". Dins: *Certamen Literario de Gerona*. Girona: Asociación Literaria de Gerona, 1873, p. 97-302.
- JIMÉNEZ, Àngel (1989). "De la ciutat medieval. La plaça". *Informatiu de l'Arxiu i Museu de Sant Feliu de Guíxols*, 1, (1989), p. 4.
- JIMÉNEZ, Àngel (1997). *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica*. Sant Feliu de Guíxols:

- Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols / Diputació de Girona, 1997. 361 p.
- JIMÉNEZ, Àngel (2001). *L'església parroquial del Monestir de San Feliu de Guíxols*. Sant Feliu de Guíxols: Parròquia de la Mare de Déu dels Àngels – Monestir / Ajuntament / Diputació de Girona, 2001. 95 p.
- LAMEIRE, Irénée (1905). *Les occupations militaires en Espagne pendant les guerres de l'Ancien Droit* [en línia]. Paris: Arthur Rousseau, éditeur, 1905 [Consulta: 21-10-2012].
- LÓPEZ PÉREZ, María Dolores (1996). “Farons per a galiotes de moros: un ejemplo de organización de defensa costera en la Cataluña medieval”. *Miscel·lània de Textos Medievals*, 8 (1996), p. 1-12.
- MARQUÈS, Josep M. (1981). “Sant Feliu de Guíxols el 1602”. *Estudi General*, 1 (1981), p. 131-135.
- MARQUÈS, Josep M. (1986). “Dades sobre el temple monàstic i parroquial de Sant Feliu de Guíxols (s. XV-XVII)”. *Estudis del Baix Empordà*, 5 (1986), p. 87-112.
- MESTRE CAMPÍ, Jesús (dir.) (1992). *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1992. 1147 p.
- ORTÍ, Pere (2009). “La deuda pública municipal en una pequeña ciudad del nordeste catalán: Sant Feliu de Guíxols durante la segunda mitad del siglo XIV”. Dins: *La deuda pública en la Cataluña Bajomedieval*. Barcelona: CSIC, 2009, p. 101-152.
- PALLÍ BUXÓ, Lluís (1983). *Toponímia litoral del terme de Sant Feliu de Guíxols*. Sant Feliu de Guíxols: Publicacions de la ciutat de Sant Feliu de Guíxols, 1983.
- PIÉ, Ricard i BARBA, Rosa (dir.) (1981). *Castell-Platja d'Aro. Sant Feliu de Guíxols. Santa Cristina d'Aro. 1981*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1981. (Col·lecció Estudis urbans, 1).
- SALA, Blanca (2000). “Els perols de Sant Feliu de Guíxols” [treball de recerca inèdit]. Barcelona: Ports de la Generalitat de Catalunya, 2000.
- TO, Lluís (2008). “Posar al dia un capbreu: el control de les transaccions de terres del capítol de la Seu de Girona (Vall d'Aro, segles XIV-XV)”. Dins: *Dels capbreus al registre de la propietat. Drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, 2008, p. 33-80.
- Una col·lecció de reproduccions de vuit plànols històrics de la ciutat*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1983.
- VICENS BATET, Josep M. (1994). “Història de la pesca a Sant Feliu. El perol de Garbí”. *Àncora*, 14 (1994).
- VIVO, Jordi (2011). “Les drassanes al segle XIII”. *L'Arjau*, 64 (2011), p. 10-14.
- VIVO, Jordi [et al.] (2012). *Del dominus a l'abat*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 2012. 183 p.
- ZARAGOZA, Ernest (1983). “La construcció de la parte gòtica de la Iglesia del Monasterio guixolense (S. XIV-XV)”. *Àncora*, 1821 (1983), p. 1.

13. FONTS DOCUMENTALS

Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona (ACA)

Monacals d'Hisenda (Fons del monestir de Sant Feliu de Guíxols). Capbreus del monestir al terme municipal de Sant Feliu: 1347/1389 (vol. 1675), 1393/1442 (vol. 1680), 1442/1521 (vol. 1679), 1597-1598 (vol. 1693), 1663 (vol. 1664) [tots aquests capbreus són disponibles en línia a <http://pares.mcu.es/> i han estat consultats entre febrer i desembre de 2012] / Canalar d'actes del monestir de Sant Feliu de Guíxols, s. XIV (vol. 1581).

Reial Patrimoni. Diligències al procurador fiscal de la batllia general de Catalunya per a provisió d'armament i reparacions necessàries a la muralla de Sant Feliu de Guíxols, 1420 (Processos, 1420, 1B).

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols (AMSFG)

Fons Ajuntament. Llibre vermell // Comptes municipals 1352-1355 aprox. (ui. 5310), 1357 (ui. 5310), 1359 (ui. 5315), 1361 (ui. 5310), 1362 (ui. 5310), 1365 (ui. 5310), 1368 (5310), 1371 (5115), 1372 (5315), 1373 (5315), 1375 (5315), 1377 (5310), 1378 (5315), 1381 (5311), 1382 (5311), 1383 (5311), 1385 (5310), 1387 (5311), 1390 (5435), 1393 (5312), 1398 (5312), Comptes solts diversos s. XIV (ui 5763) // Comptes municipals de les obres de la muralla 1366 (5310), 1376 (5315), 1396 (5887). // Plànol de millores urbanístiques de General Guitart de 1897.

Col·lecció de pergamins. Pergamins núm. 31, 32, 38, 48, 55, 64, 68, 82, 83, 96, 106.

Arxiu Històric de Girona (AHG)

Fons de la notaria de Sant Feliu de Guíxols. Comptes municipals, 1367 (vol. 1007) // Manuals notariaus, volums 28, 56 i 394.

Fons del monestir de Sant Feliu de Guíxols. Capbreus del monestir al terme municipal de Sant Feliu: 1616-1618 (vol. 13), 1759-1762 (vol. 14). // Resums de capbreus primer terç s. XIX (vol. 11 i 12).